

**KRAJSKÝ PAMIATKOVÝ ÚRAD ŽILINA
PRACOVISKO MARTIN**

PAMIATKOVÁ ZÓNA V MESTE MARTIN

**ZÁSADY OCHRANY
PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA**

TEXTOVÁ ČASŤ

MARTIN 2012

Na obálke je:

Symbol hovoriaceho erbu mesta – v modrom štíte na striebornom zlatokopytom koni sediaci striebroodetý zlatovlasý rytier Svätý Martin, ľavicou pridržavajúci červený plášť, pravitou držiaci zlatý meč – je doložený na pečati z roku 1375. V 18. storočí k rytierovi pribudol strieborný obrátený zlatovlasý žobrák, ktorý kľučí dolu pred koňom. Táto podoba erbu platí aj v súčasnosti.

Krajský pamiatkový úrad Žilina
Pracovisko Martin

riaditeľ krajského pamiatkového úradu: Ing. Miloš Dudáš, CSc.

zodpovední riešitelia: Ing. arch. Karol Ďurian a
Ing. arch. Milan Marček

autorská spolupráca: Mgr. Martin Furman, PhD.
Ing. Bc. Miroslava Šichtová
Mgr. Adriana Reťkovská
PhDr. Jana Slameňová

Obsah:

A.	VSTUPNÉ ÚDAJE	8
A.1.	POŽIADAVKA A DÔVOD SPRACOVANIA ZÁSAD OCHRANY PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA.....	8
B.	ZÁKLADNÉ ÚDAJE O ÚZEMÍ	10
B.1.	NÁZOV PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA.....	10
B.2.	NÁZOV OBCE, MESTA PODĽA ZÁKLADNEJ ÚZEMNEJ JEDNOTKY A KATASTRA, V KTOROM SA PAMIATKOVÁ ZÓNA NACHÁDZA	10
B.3.	ORGÁN, KTORÝ ÚZEMIE VYHLÁSIL, DÁTUM VYHLÁSENIA	10
C.	VYMEDZENIE HRANICE PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA	11
C.1.	PARCELNÉ VYMEDZENIE HRANICE PAMIATKOVEJ ZÓNY V MESTE MARTIN.....	11
D.	ÚDAJE O VÝCHODISKOVÝCH MATERIÁLOCH	12
D.1.	PREHĽAD SPRACOVANÝCH ÚZEMNOPLÁNOVACÍCH DOKUMENTÁCIÍ A ŠTÚDIÍ S OVERENÍM ICH PRÁVOPLATNOSTI.....	12
	Územnoplánovacie dokumentácie a štúdie priamo súvisiace s územím PZ Martin:	12
	Územnoplánovacie dokumentácie a štúdie nepriamo súvisiace s územím PZ Martin: ..	12
D.2.	MAPOVÉ PODKLADY	13
D.3.	STARŠIE ARCHEOLOGICKÉ VÝSKUMY ÚZEMIA	14
D.4.	ARCHÍVNE MATERIÁLY	14
D.5.	LITERATÚRA	14
E.	HISTORICKÝ A URBANISTICKO–ARCHITEKTONICKÝ VÝVOJ ÚZEMIA	19
E.1.	STRUČNÝ HISTORICKÝ VÝVOJ.....	19
E.1.1.	Zemepisná poloha.....	19
E.1.2.	Martin v praveku a rannom stredoveku.....	19
E.1.3.	Počiatky mesta vo vrcholnom až neskorom stredoveku.	20
E.1.4.	Martin v období od ranného novoveku do konca 18.storočia.	21
E.1.5.	Vývoj mesta v prvej polovici 19.storočia.....	22
E.1.6.	Mesto po zrušení stavovského zriadenia.....	23
E.1.7.	Martin v medzivojnovom období a počas druhej svetovej vojny	26
E.1.8.	Búrlivý rast v období po druhej svetovej vojne	28
E.2.	URBANISTICKÝ A STAVEBNÝ VÝVOJ PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA.....	29
E.2.1.	1. etapa - obdobie drevenej zástavby (záver 13. – koniec 17. stor.).....	29
E.2.2.	2. etapa - počiatky súvislej murovanej zástavby (začiatok 18. stor. – 1. polovica 19. storočia)	29
E.2.3.	3. etapa – prestavba mesta v období historizmu (druhá polovica 19. – začiatok 20. storočia)	30
E.2.4.	4. etapa – úpravy v období nástupu moderny (1918 – 1948).....	35
E.2.5.	5. etapa - extenzívny rast počas socialistickej spoločnosti (1949 - 1989).....	40

E.2.6.	6. etapa – súčasná rekonštrukcia mesta (1990 – 2010)	41
F.	CHARAKTERISTIKA PAMIATKOVÝCH HODNÔT ÚZEMIA	44
F.1.	PAMIATKOVÉ HODNOTY ÚZEMIA HMOTNEJ POVAHY	44
F.1.1.	OBRAZ KRAJINY – CHARAKTERISTICKÉ POHĽADY	44
F.1.2.	VONKAJŠÍ OBRAZ ÚZEMIA – PANORÁMA, SILUETA	45
F.1.3.	VNÚTORNÝ OBRAZ ÚZEMIA – PRIESTOROVÁ ŠTRUKTÚRA.....	46
F.1.3.1	Hmotová skladba zástavby	46
F.1.3.2	Strešná krajina	47
F.1.4.	FUNKČNÉ VYUŽITIE ÚZEMIA	49
F.1.5.	HISTORICKÝ PÔDORYS	49
F.1.6.	OBJEKTOVÁ SKLADBA ÚZEMIA	51
F.1.6.1	Dominanty a akcenty	51
F.1.6.2	Systém opevnenia	51
F.1.6.3	Priestory (námestia, ulice a voľné priestory)	51
F.1.6.4	Zástavba.....	53
F.1.6.5	Zatriedenie nehnuteľností v pamiatkovom území	55
Objekty	vytipované na zápis do Ústredného zoznamu pamiatkového fondu	56
Objekty	s pamiatkovou hodnotou	58
Nehuteľnosti	rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia	62
Nehuteľnosti	nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia	62
F.1.7.	ARCHEOLOGICKÉ NÁLEZISKÁ a miesta pod zemou ako pozostatky zaniknutých stavieb	66
F.1.7.1.	Stručný náčrt histórie archeologického výskumu v historickom jadre mesta	66
F.1.7.2.	Súpis archeologických výskumov a prieskumov.....	67
F.1.8.	HISTORICKÁ ZELENĽ, plochy záhrad a parkov.....	67
F.1.9.	PRVKY ULIČNÉHO INTERIÉRU A ULIČNÉHO PARTERU	68
F.2.	PAMIATKOVÉ HODNOTY ÚZEMIA NEHMOTNEJ POVAHY	70
F.2.1	Súpis zistených historických názvov mesta.....	77
F.2.2	Súpis zistených historických názvov námestia a ulíc	77
F.3.	VYHODNOTENIE PAMIATKOVÝCH HODNÔT ÚZEMIA A ODÔVODNENIE JEHO OCHRANY	79
F.3.1.	Urbanisticko – historické hodnoty štruktúr pamiatkového územia.....	79
F.3.2.	Architektonicko – historické hodnoty objektov pamiatkového územia.....	80
F.3.3.	Umelecko – historické hodnoty objektov pamiatkového územia	80
F.3.4.	Kultúrne a pamiatkové hodnoty archeologických nálezov a nálezísk	81
F.3.5.	Odôvodnenie ochrany pamiatkového územia	81
G.	NÁVRH ZÁSAD OCHRANY, OBNOVY A PREZENTÁCIE HODNÔT ÚZEMIA PAMIATKOVEJ ZÓNY V MESTE MARTIN	82
G.1.1.	VŠEOBECNÉ POŽIADAVKY NA PRIMERANÉ FUNKČNÉ VYUŽITIE	82
G.1.2.	VŠEOBECNÉ POŽIADAVKY NA ZACHOVANIE, ÚDRŽBU A REGENERÁCIU HISTORICKÉHO PÔDORYSU A PARCELÁCIE.....	83

G.1.2.1. Požiadavky na zachovanie a ochranu historickej pôdorysnej schémy, verejných priestranstiev, námestí, hlavných a vedľajších uličných priestorov, uličných čiar	83
G.1.2.2. Požiadavky na reguláciu novej zástavby a určenia a riešenie rezervných plôch	85
G.1.3. VŠEOBECNÉ POŽIADAVKY NA ZACHOVANIE, ÚDRŽBU A REGENERÁCIU HODNOTNEJ OBJEKTOVEJ SKLADBY PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA.....	89
G.1.3.1. Požiadavka na ochranu charakteru tradičnej skladby zástavby.....	89
G.1.3.2. Požiadavka na zachovanie a ochranu historických dominánt a akcentov	89
G.1.3.3. Požiadavky na zachovanie, ochranu a prezentáciu systému opevnenia	89
G.1.3.4. Požiadavky na zásady diferencovaného prístupu pri ochrane, obnove a údržbe objektov v pamiatkovom území :	90
Nehnutelnosti vytipované na zápis do Ústredného zoznamu pamiatkového fondu	92
Objekty s pamiatkovou hodnotou	98
Nehnutelnosti rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia.....	117
Nehnutelnosti nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia	118
G.1.4. VŠEOBECNÉ POŽIADAVKY NA ZACHOVANIE, ÚDRŽBU A REGENERÁCIU VÝŠKOVÉHO A PRIESTOROVÉHO USPORIADANIA OBJEKTOV	128
G.1.5. VŠEOBECNÉ POŽIADAVKY NA ZACHOVANIE, ÚDRŽBU A REGENERÁCIU PRVKOV MESTSKÉHO INTERIÉRU A ULIČNÉHO PARTERU.....	130
G.1.5.1 Požiadavky na ochranu typických znakov prostredia a výber a použitie charakteristických stavebných materiálov.....	130
G.1.5.2 Požiadavky na zachovanie, ochranu, obnovu a údržbu pamiatkových hodnôt drobnej architektúry a výtvarných diel.....	131
G.1.5.3 Požiadavky na nasvetlenie a iluminácii historických priestorov a budov ...	133
G.1.5.4 Požiadavky na riešenie infraštruktúry vrátane jej technických zariadení.....	133
G.1.6. VŠEOBECNÉ POŽIADAVKY NA ZACHOVANIE, ÚDRŽBU A REGENERÁCIU CHARAKTERISTICKÝCH POHĽADOV, SILUETY A PANORÁMY ÚZEMIA.....	133
G.1.7. VŠEOBECNÉ POŽIADAVKY NA ZACHOVANIE, ÚDRŽBU A REGENERÁCIU ARCHEOLOGICKÝCH NÁLEZÍSK	135
G.1.8. VŠEOBECNÉ POŽIADAVKY NA ZACHOVANIE, ÚDRŽBU A REGENERÁCIU ĎALŠÍCH KULTÚRNYCH A PRÍRODNÝCH HODNÔT PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA.....	135
G.1.8.1 Pamiatkové objekty (záhrady, parky), ktoré sú súčasťou NKP.....	136
G.1.8.2 Objekty zelene (záhrady, dvory, areály) dotvárajúce prostredie NKP	137
G.1.8.3 Významné prvky systému zelene	137
G.1.8.4 Samostatné parkové úpravy (Hviezdoslavov park)	137
G.1.8.5 Zeleň obytných súborov a školský areálov (Štúrova štvrť, areál ZŠ Mudroňova).....	138
G.1.8.6 Zeleň centrálnej pamiatkovej zóny, uličných interiérov a ostatných verejných priestranstiev.....	138

G.1.9.	ŠPECIALIZOVANÉ POŽIADAVKY ŠPECIFIKOVANÉ PRE BLOKY BL 1 AŽ BL 15 A BLOK KOMUNIKÁCIÍ A VEREJNÝCH PRIESTRANSTIEV PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA PZ MARTIN	139
	G.1.9.1 Požiadavky špecifikované pre bloky BL 1 až BL 15 pamiatkového územia PZ Martin.....	139
I.	Grafická časť Zásad ochrany pamiatkového územia PZ Martin.....	157
J.	Prílohy	158

A. VSTUPNÉ ÚDAJE

A.1. POŽIADAVKA A DÔVOD SPRACOVANIA ZÁSAD OCHRANY PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA

Požiadavka na spracovanie zásad ochrany pamiatkového územia – pamiatkovej zóny v meste Martin - vyplýva z dikcie zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších zmien a doplnkov (ďalej aj „pamiatkový zákon“). V zmysle § 29 cit. zákona je definovaná Základná ochrana pamiatkového územia:

(1) Základná ochrana pamiatkového územia je súhrn činností a opatrení, ktorými orgány štátnej správy a orgány územnej samosprávy v spolupráci s vlastníkmi nehnuteľností zabezpečujú zachovanie pamiatkových hodnôt v území, ich dobrý technický, prevádzkový a estetický stav, ako aj vhodný spôsob využitia jednotlivých stavieb, skupín stavieb, areálov alebo urbanistických súborov a vhodné technické vybavenie pamiatkového územia.

(2) Krajský pamiatkový úrad alebo osoba oprávnená podľa § 35 ods. 3 vypracúva zásady ochrany pamiatkového územia, ktoré sú dokumentom na vykonávanie základnej ochrany podľa odseku 1. Zásady sú súčasťou územného priemetu ochrany kultúrnych hodnôt územia, ktorý je podkladom na spracovanie územno-plánovacej dokumentácie podľa osobitného predpisu.¹⁾

(3) Zásady ochrany pamiatkovej rezervácie alebo pamiatkovej zóny obsahujú požiadavky na primerané funkčné využitie územia, na zachovanie, údržbu a regeneráciu historického pôdorysu a parcelácie, objektovej skladby, výškového a priestorového usporiadania objektov, prvkov interiéru a uličného parteru, charakteristických pohľadov, siluety a panorámy, archeologických nálezísk, prípadne ďalších kultúrnych a prírodných hodnôt pamiatkového územia.

(4) Orgán oprávnený schváliť územno-plánovaciú dokumentáciu územia,²⁾ v ktorom sa nachádza pamiatková rezervácia, pamiatková zóna, ochranné pásmo alebo archeologické nálezisko evidované podľa § 41, si pred jej schválením vyžiada stanovisko miestne príslušného krajského pamiatkového úradu. Ak ide o archeologické nálezisko, krajský pamiatkový úrad vydá stanovisko po vyjadrení archeologického ústavu.

Zo znenia § 29 pamiatkového zákona vyplýva požiadavka na vypracovanie zásad ochrany pamiatkového územia. Pamiatkový úrad Slovenskej republiky so sídlom v Bratislave zahrnul vypracovanie Zásad ochrany pamiatkového územia Pamiatková zóna v meste Martin do plánu hlavných úloh činnosti úradu.

Nutnosť vypracovať zásady ochrany pamiatkového fondu v Pamiatkovej zóne v meste Martin vyplynula najmä z dôvodu neexistencie zásad ku pamiatkovému územiu, ktoré boli realizované vyhlásením predmetnej pamiatkovej zóny Vyhláškou Okresného úradu v Martine zo dňa 20.10.1994 o vyhlásení pamiatkovej zóny v meste Martin (roky spracovania zásad 1979 a 1993, ktoré nie sú v súlade so schválenými podmienkami Vyhlášky). Taktiež nutnosť vypracovania zásad ochrany pamiatkového fondu v Pamiatkovej zóne v meste Martin súvisí so zmenou legislatívnych predpisov, potrebou spresnenia resp. stanovenia podmienok pre riešenie aktuálnych problémov v predmetnom pamiatkovom území, na základe súčasnej úrovne poznania pamiatkového fondu pamiatkového územia a na základe získaných odborných, výskumných, vedeckých materiálov spracovaných od vyhlásenia predmetnej pamiatkovej zóny Vyhláškou Okresného úradu v Martine zo dňa 20.10.1994 o vyhlásení

¹ Zákon č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon) v znení neskorších predpisov

pamiatkovej zóny v meste Martin. Zásady ako materiál Požiadavka na spracovanie Zásad ochrany pamiatkového fondu v Pamiatkovej zóne v meste Martin vyplynula taktiež z príkazu č. 5/2010 riaditeľa Krajského pamiatkového úradu Žilina.

B. ZÁKLADNÉ ÚDAJE O ÚZEMÍ

B.1. NÁZOV PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA

Pamiatková zóna v meste Martin (ďalej aj „PZ Martin“, „pamiatková zóna“ alebo „PZ“)

B.2. NÁZOV OBCE, MESTA PODĽA ZÁKLADNEJ ÚZEMNEJ JEDNOTKY A KATASTRA, V KTOROM SA PAMIATKOVÁ ZÓNA NACHÁDZA

Mesto: Martin

Katastrálne územie: Martin

B.3. ORGÁN, KTORÝ ÚZEMIE VYHLÁSIL, DÁTUM VYHLÁSENIA

Okresný úrad v Martin vydal Vyhlášku č.1/94 o vyhlásení Pamiatkovej zóny v meste Martine zo dňa 20. 10. 1994 (ďalej len „Vyhláška“). Vyhláška nadobudla účinnosť uverejnením oznámenia o vyhlásení pamiatkovej zóny vo Vestníku vlády Slovenskej republiky, r.4 č.4, dňa 14. 12. 1994.

C. VYMEDZENIE HRANICE PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA

C.1. PARCELNÉ VYMEDZENIE HRANICE PAMIATKOVEJ ZÓNY V MESTE MARTIN

Hranica Pamiatkovej zóny v meste Martin podľa parcel k dátumu právoplatnosti pamiatkovej zóny Martin:

Východiskovým bodom hranice pamiatkovej zóny je miesto v križovatke, kde sa Jesenského ulica - parc.č.4232/1 pri vjazde do mesta od juhu, pretína s južnou hraničnou líniou, vedúcou osou Kohútovej ulice na parc.č. 4268, 4270/1. Hranica od tohto bodu pokračuje smerom východným (v protismere hodinových ručičiek) po križovatku so Sklabinskou a Tomčianskou ulicou, kde sa lomí pravom uhle doľava a pokračuje východnou hraničnou líniou po osi Hviezdoslavovej ulice, parc.č. 481/5, 476, 4431/1. Na križovaní s ulicou V.P.Tótha, parc.č. 298/12 sa lomí v pravom uhle doľava, prechádza jej osou a tvorí jej severnú hranicu, ktorá na krátkom úseku na križovaní s ulicou M.R.Štefánika, parc.č. 4232 mení smer v pravom uhle doprava a prechádza jej osou po križovatku s ulicou Škultétyho, parc.č. 4283, kde sa lomí v pravom uhle doľava a pokračuje severnou hraničnou líniou po osi ulice, až po križovatku s ulicou J. Nováka. Tu sa v pravom uhle mení smer hraničnej línie pamiatkovej zóny a západnú hraničnú líniu tvorí úsek ulice J. Nováka, parc.č. 4433, na krátkom úseku hranica mení smer v pravom uhle a prechádza južnou hranicou parcely č.878/3 po ulicu Kuzmányho, parc.č. 4278, kde sa lomí a po jej osi vedie západná hranica zóny v pokračovaní osou Moyzesovej ulice, parc.č. 4277. Na križovaní s Daxnerovou ulicou parc.č. 4275/1 sa lomí v pravom uhle doľava, prechádza jej osou, až po križovanie s ulicou P.Mudroňa parc.č. 4269, kde sa v pravom uhle lomí doprava, pokračuje jej osou až po križovanie s Kohútovou ulicou, ktorej os tvorí južnú hranicu pamiatkovej zóny s východiskovým bodom na križovaní s Jesenského ulicou.

D. ÚDAJE O VÝCHODISKOVÝCH MATERIÁLOCH

D.1. PREHĽAD SPRACOVANÝCH ÚZEMNOPLÁNOVACÍCH DOKUMENTÁCIÍ A ŠTÚDIÍ S OVERENÍM ICH PRÁVOPLATNOSTI

Územnoplánovacie dokumentácie a štúdie priamo súvisiace s územím PZ Martin:

- a) Územný plán historickej zóny - pešia zóna Martin (ďalej len ÚPN HC-PZ Martin) - spracovatelia Ing.arch. Maňák, Ing.arch. Dunajovec, Žilina, 1997 - schválený uznesením Mestského zastupiteľstva v Martine č.347/98 z 12.02.1998 a VZN 23/2006 o záväzných častiach ÚPN HC-PZ Martin, schváleného uznesením Mestského zastupiteľstva v Martine č. 93/06 zo dňa 27.07.2006, platné do súčasnosti
- b) VZN mesta Martin č. 38 o záväzných častiach Územného plánu sídelného útvaru Martin a doplnky č.1-4, schváleného uzneseniami Mestského zastupiteľstva v Martine č.105 zo dňa 23.09.1999, č. 26/03 zo dňa 20.02.2003, č. 96/09 zo dňa 27.08.2009 a č. 81/10 zo dňa 01.07.2010, platné do súčasnosti
- c) VZN mesta Martin č. 52/2005 o reklamných informačných a propagačných zariadeniach schválené uznesením Mestského zastupiteľstva v Martine č.128/05 z 28.07.2005, platné do súčasnosti
- d) VZN mesta Martin č.94/2011 o podmienkach umiestnenia, povoľovania a prevádzkovania letných a celoročných terás na území mesta Martin, schválené uznesením Mestského zastupiteľstva v Martine č.162/11 zo dňa 27.10.2011, platné do súčasnosti
- e) ÚPN – Z IBV ZaD č. 1 Veľká hora – Martin schválený uznesením MsZ v MT č.153/08 z 29.09.2008 a VZN mesta Martin o záväzných častiach ÚPN-Z č. 28, platné do súčasnosti
- f) Návrh rozširovania mestského cintorína v Martine (Ing. arch. Šottníková, ÚHA Martin, 1999) schválený uznesením Mestského zastupiteľstva v Martine č.128/99 zo dňa 28.10.1999, v znení „Návrhu komplexného riešenia mestského a Národného cintorína“ spracovateľ Expert architects – Martin, schváleného uznesením MsZ v Martine č.85/2002 dňa 26.09. 2002, platné do súčasnosti
- g) UŠ Mudroňova - Pred poštou (ÚHA Martin, Ing. arch. Valašková, 1999) schválená uznesením Mestského zastupiteľstva v Martine č. 143/99 zo dňa 25.11.1999, platné do súčasnosti
- h) ÚPN-Z Martin – Pred nemocnicou (ARCH·EKO Banská Bystrica, 2005) schválený uznesením MsZ v Martine číslo 57/06 dňa 25.05.2006 a VZN č.59/2006 o záväzných častiach Územného plánu zóny Martin – Pred nemocnicou, platné do súčasnosti

Územnoplánovacie dokumentácie a štúdie nepriamo súvisiace s územím PZ Martin:

- i) UŠ Martin-Košúty II – Detské ihriská a parkové úpravy vnútroblokov (ÚHA Martin, Ing. arch. Hejzlarová, 1999) schválená uznesením MZ č.152/99 zo dňa 16.12.1999, platné do súčasnosti
- j) UŠ Východného priemyselného parku (ÚHA Martin, Ing. arch. Durdyová, 2000-2001), technická štúdia prístupovej komunikácie do VPP schválená uznesením Mestského zastupiteľstva v Martine č.96/01 zo dňa 25.10.2001, platné do súčasnosti
- k) ÚPN-Z Martin – Záturčie č.1 schválený uznesením MsZ v Martine č.14/08 dňa 28.02.2008, VZN 70/08, platné do súčasnosti

- l) UŠ Martin-Tomčany (ÚHA Martin, Ing. arch. Valašková, 2001) schválená uznesením Mestského zastupiteľstva v Martine č.95/01 zo dňa 25.10.2001, platné do súčasnosti
- m) UŠ Martin, Podháj-Pri Záhradkách (ÚHA Martin, Bc.arch. Kopasová, 2002) schválená uznesením Mestského zastupiteľstva v Martine č.39/02 zo dňa 16.05.2002, platné do súčasnosti
- n) UŠ-Z Martin-Priekopa-Lipová ulica (ÚHA Martin, Ing.arch. Kopasová, Ing.arch. Hejzlarová, 01/03) schválená uznesením MsZ v Martine číslo 70/03 dňa 12.06.2003, platné do súčasnosti
- o) UŠ-Z Martin –Pod hrbmi (ÚHA Martin, Ing.arch. Krajčírovičová, Ing.arch. Mendelová, 03/05) schválená uznesením Mestského zastupiteľstva v Martine číslo 141/05 dňa 25.08.2005, platné do súčasnosti
- p) Urbanistická štúdia (ďalej len UŠ) Martin-Bambusky (ÚHA Martin, Ing.arch Karajčová, 1997) schválená uznesením Mestského zastupiteľstva v Martine č.244/97 z 21.08.1997, UŠ – II. etapa (ÚHA Martin, Ing. arch. Hejzlarová, 2000) schválená uznesením Mestského zastupiteľstva v Martine č.102/00 zo dňa 28.09.2000, platné do súčasnosti
- q) UŠ detské ihriská Martin-Záturčie (ÚHA Martin, Ing.arch. Krajčová, 1998) schválená uznesením Mestského zastupiteľstva v Martine č.463/1998 z 19.11.1998, platné do súčasnosti
- r) UŠ Martin-Ladoveň – park a športové plochy (ÚHA Martin, Ing.arch. Krajčová, 1998) schválená uznesením Mestského zastupiteľstva v Martine č.464/1998 z 19.11.1998, platné do súčasnosti
- s) UŠ dostavby hromadnej bytovej výstavby HBV Martin-Záturčie (Ing.arch. Kružel, Žilina, 1999) schválená uznesením Mestského zastupiteľstva v Martine č.42/1999 z 29.04.1999, v znení Dielčej zmeny UŠ Martin – Záturčie – HBV (ÚHA Martin, Akad.arch. Jesenský, 08/05) schválenej uznesením Mestského zastupiteľstva v Martine číslo 142/05 dňa 25.08.2005, platné do súčasnosti
- t) UŠ parku a športových plôch Martin-Sever (ÚHA Martin, Valašková, 1999) schválená uznesením Mestského zastupiteľstva v Martine č.68/1999 z 24.06.1999, platné do súčasnosti

D.2. MAPOVÉ PODKLADY

- Pamiatková zóna Martin, Vymedzenie územia pamiatkovej zóny, Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti – stredisko Martin, 03/1994, M 1:2000
- katastrálna mapa mesta Martin z roku 2009 v digitálnej forme získaná od Správy katastra Martin
- historická mapa, Prvé vojenské mapovanie, rok 1782, Vojenský historický ústav a múzeum v Budapešti – Hadtörténeti Intézet és Múzeum Budapest
- historická mapa, Druhé vojenské mapovanie, rok 1845, Vojenský historický ústav a múzeum v Budapešti – Hadtörténeti Intézet és Múzeum Budapest
- historická mapa, Martin, Chotárna mapa podľa starého stavu, rok 1875-1876, Štátny archív v Bytči inv. č. 1704
- historická mapa, Martin, Chotárna mapa mestečka, rok 1880-1881, Štátny archív v Bytči inv. č. 1705
- historická katastrálna mapa z roku 1860, Magyar Országos Levéltár Budapest', prístupná na www.arcanum.hu, sig. S 101 No 0721

- historická katastrálna mapa z roku 1912, Geodetický a kartografický ústav Bratislava – kópia uložená na Krajskom pamiatkovom úrade Žilina, pracovisko Martin
- katastrálna mapa Martina z roku 1998, Správa katastra Martin – kópia uložená na Krajskom pamiatkovom úrade Žilina, pracovisko Martin

D.3. STARŠIE ARCHEOLOGICKÉ VÝSKUMY ÚZEMIA

Stručné zhodnotenie výsledkov doterajšieho výskumu a súpis archeologických výskumov na území PZ Martin je uvedený v odseku B.1.8 tohto materiálu.

D.4. ARCHÍVNE MATERIÁLY

- historická vojenská mapa z roku 1782 – prvé vojenské mapovanie horného Uhorska, Hadtorténeti Intézet és Múzeum Budapest. Kópia mapy v Archíve KPÚ Žilina
- historická vojenská mapa z roku 1845 – druhé vojenské mapovanie, Hadtorténeti Intézet és Múzeum Budapest. Kópia mapy v Archíve KPÚ Žilina
- historická katastrálnej mapy z roku 1860, Magyar Országos Levéltár Budapest, prístupná na www.arcanum.hu, sig. S 101 No 0721
- historická katastrálnej mapy z roku 1912, Geodetický a kartografický ústav Bratislava – kópia uložená na Krajskom pamiatkovom úrade Žilina, pracovisko Martin
- katastrálna mapa Martina z roku 1998, Správa katastra Martin – kópia uložená na Krajskom pamiatkovom úrade Žilina, pracovisko Martin
- Zásady pamiatkovej starostlivosti o historický sídelný celok Martin, SÚPSOP Bratislava – Hrad – PhDr. Katarína Kosová a kol., rok 1979, archív Krajského pamiatkového úradu Žilina, pracovisko Martin č. T/0075
- Návrh na vyhlásenie Pamiatkovej zóny Martin, KÚŠPSaOP – prom. Hist. Anna Vešeléniová, rok 1989, archív Krajského pamiatkového úradu Žilina, pracovisko Martin č. T/0076
- Zásady pamiatkovej starostlivosti Martin, Pamiatková zóna, SÚPS Bratislava, stredisko Martin – Ing. arch. Dušan Mertl, Ing. arch. Otto Gát'a, Ing. arch. Mária Pašková, rok 1993, archív Krajského pamiatkového úradu Žilina, pracovisko Martin č. T/0104
- Základný výskum, Martin mestská pamiatková rezervácia, rok 1966, archív Pamiatkového úradu SR č. T 3888
- Študijná úloha, Martin – historické jadro, rok 1967, Krajíček, archív Pamiatkového úradu SR č. A 1808
- Návrh pamiatkovej starostlivosti národnohistorických kultúrnych pamiatok, Martin, Jankovič, rok 1966, archív Pamiatkového úradu SR č. T 676
- Zásady pamiatkovej starostlivosti o historický sídelný celok Martin, SÚPSOP Bratislava – Hrad – PhDr. Katarína Kosová a kol., rok 1979, archív Pamiatkového úradu SR č. T/1277

D.5. LITERATÚRA

- BARTLOVÁ, A. Podiel Martina na politickom a hospodárskom živote Slovenska (1918 – 1938). In ŠARLUŠKA, V. (zost.) *Martin v slovenských dejinách* : zborník

- z vedeckej konferencie 13. – 15. novembra 1984 v Martine. Martin : Matica slovenská, 1986,
- BEL, M. *Turčianska stolica*. Martin, 1989,
 - BEŇADIK, M. (zost.) *Martin*. Martin : Osveta, 1984.
 - BEŇKO, J. K počiatkom kresťanstva a stredovekých kostolov v Turci. In *Slovenská Archivistika*. 1995,
 - BEŇKO, J. *Starý Turiec*. Martin, 1996,
 - BOŘUTOVÁ, D. Hľadanie pevného bodu : k problematike uplatnenia historických vzorov v architektonickom koncepte Blažeja Bullu. In *Ars*, 2005,
 - ČEČETKA, J. *Slovenské evanjelické patronátne gymnázium v Turčianskom Svätom Martine*. Turč. Sv. Martin, 1939.
 - DOBROVOLNÝ, *Martin na historických pohľadniciach 1898 – 1938*. [Martin] : Dobrovolný & synovia, 2004.
 - DULLA, M., MORAVČÍKOVÁ, H. *Architektúra Slovenska v 20. storočí*. Bratislava : Slovart, 2002.
 - ĎURIAN, K., MARČEK, M.: *Problematika obnovy a prezentácia výsledkov pamiatkového výskumu budovy Slovenského komorného divadla v Martine*. Zborník *Bardkontakt : Bardejov*, 2008
 - ELIÁŠ, M. Matica slovenská – národná svetlica. In *Historická revue*, 1992,
 - ELIÁŠ, M., HAVIAR, Š., MUNTÁG, S. *Martin, centrum národnej kultúry Slovákov*. Martin :Matica slovenská, 1996.
 - Firma Hlavaj, Palkovič, Uličný v Turč. Sv. Martine. In K. Křivanec (ed.) *10 rokov na Slovensku. Pamätnica bratislavského odboru Spolku čsl. inžinierov 1919 – 1929*. Bratislava : Spolok čsl. inžinierov, 1929.
 - FLOREK, P. Šesťdesiate výročie zatvorenia slovenského ev. a. v. gymnázia v Turč. Sv. Martine. In *Slovenské Pohľady*, 1935,
 - FOLTYN, L. *Slovenská architektúra a česká avantgarda 1918 – 1939*. Bratislava : Spolok architektov Slovenska, 1993,
 - FRANEK, J. (zost.) *70 rokov otvorenia Hasičského domu v Martine (1930 – 2000)*. Bratislava: Finest, 2000.
 - GEGUŠ, I. Z matičnej mytológie a faktológie : o stavbe matičnej svetlice. In *Architektúra a urbanizmus*, 2000,
 - GUNTEROVÁ-Mayerová, A.: *Príspevok k dejinám výtvarného umenia v Turci*, Po stopách výtvarnej minulosti Slovenska, Bratislava, 1995
 - GRÁFOVÁ, Jarmila. História prvej budovy Matice slovenskej vo svetle archívnych dokumentov. In *Knižnica*, 2006,
 - HLAVAJ, Jozef. *Martin. Stavbný obraz. (O výstavbe mesta Martin do roku 1960)*. Bratislava : Spolok architektov Slovenska, 1994.
 - HLAVAJ, J. Rozpomienka na staviteľa Blažeja Bullu. In *Slovenský staviteľ*, 1934,
 - HORÁKOVÁ, V., KRESÁNEK, P., VLK, K.: *Martin – župný dom*. Pamiatkový výskum. Projektový ústav kultúry. Bratislava. 1977.
 - HRUŠOVSKÝ, J. *Obrázky starého Martina*. Bratislava, 1947,
 - CHORVÁT, J. Osud novej budovy Matice slovenskej. In *Slovenský denník*, 10. 8. 1924,
 - CHRÁSTEK, M. Turčiansky Sv. Martin. In *Národní kalendár, na obyčejný, 365 dní majúci rok po narodení Krista Pána 1866*. [Martin] : Matica Slovenská, 1885.
 - JANKOVIČ, V. a kol. *Národné kultúrne pamiatky na Slovensku*. Martin : Osveta, 1980,
 - JANUŠ, J. *Kostol sv. Martina biskupa*. Martin : Ekono-Print, 1997,
 - KAHOUN, K. *Gotická sakrálna architektúra Slovenska*. Bratislava : Gerlach Print, 2002.

- KLIMEŠ, O. Novostavba štátneho reálneho gymnasia v Turčianskom Sv. Martine. In *Slovenský staviteľ*, 1940,
- KRIVOŠOVÁ, J. *Evanjelické kostoly na Slovensku*. Liptovský Mikuláš : Tranoscius, 2001, KUČMA, I. Martin v období socializmu. In *Vlastivedný časopis*, 1984,
- KOL. autorov : *Súpis pamiatok na Slovensku*, zväzok druhý K – P, Bratislava, 1968
- KOL. autorov : *Encyklopédia miest a obcí Slovenska*, Bratislava, 2005
- KOL. autorov : *Martin - z dejín mesta*, Martin, 2000
- KOL. autorov : *Národné kultúrne pamiatky na Slovensku, okres Martin*. Rkp. Bratislava, Pamiatkový úrad SR, 2011, Autori textu: Maroš Mačuha, Martina Orosová, Veronika Kapišinská, Karol Ďurian, Michaela Kalinová, Eva Petrášková, Eva Ševčíková
- KOL. autorov : ROZBOR A NÁVRH PAMIATKOVEJ STAROSTLIVOSTI, MARTIN – NÁRODNOHISTORICKÉ PAMIATKY, SÚPSOP Bratislava – Hrad, Bratislava 1966
- KORABINSKÝ, J.M.: *Atlas regni Hungarie portatilis*. Geographisch-historisches und Produkten Lexikon von Ungarn Presburg, 1786
- KOVÁČ, D. a kol.: *Kronika Slovenska 1*. Fortuna Print & Adox, Bratislava a Skalica 1998
- KUČMA, I. Martin v období socializmu. In *Vlastivedný časopis*, 1984,
- KUHN, I. K prestavbe martinského centra. In *Projekt*, 1966,
- KUHN, I. Námestie SNP a Dom služieb v MT. In *Projekt*, 1962,
- KUSÝ, M. *Architektúra na Slovensku 1848 – 1918*. Bratislava : Bradlo, 1995,
- KUSÝ, M. *Architektúra na Slovensku 1918 – 1945*. Bratislava : Pallas, 1971,
- KUSÝ, M. *Emil Belluš*. Bratislava : Tatran, 1984,
- KUSÝ, M. Tri slovenské múzeá Milana M. Harminca. In *Etnografia 24* : zborník Slovenského národného múzea. Martin : Osveta, 1983,
- LACKO, R. *Martin v premenách staršej histórie. Katalóg výstavy – 650 rokov povýšenia Martina do mestských výsad*. Martin : Turč. Múzeum A. Kmeťa, 1990
- LACKO, R. Z najstarších dejín Martina do roku 1848. In *Vlastivedný časopis*, 1984,
- LUKÁČOVÁ, E., POHANIČOVÁ, J.: *Rozmanité 19. storočie. Architektúra na Slovensku od Hefeľeho po Jurkoviča*. Perfekt : Bratislava, 2008
- *Lichardov Obzor*, 1865, roč. 3,
- MAČUHA, M. Renesančný náhrobok Františka I. Révaia z 2. polovice 16. storočia. In *Genealogicko-heraldický hlas*, 2007,
- MARČEK, M., ZVEDELOVÁ, K.: *Architektúra – jej história, vývoj a obnova v stavbe Turčianskeho župného domu. Zborník z prác konferencie Slovenskej národnej knižnice : Martin*, 2008,
- MAŤAŠÍK, A. *Slovak theatre : historical theatre architecture in Slovakia*. Bratislava : Národné divadelné centrum, 1996,
- MENCL, V. Gotická architektúra horného a stredného Považia. In *Vlastivedný časopis*, 1969,
- MENCLOVÁ, D. Středověká architektura v Turci. In *Zborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti 30*. Turčiansky sv. Martin, 1936,
- *Milan Michal Harminc 1869 – 1964* : výber z autorskej grafickej dokumentácie architektonického diela. Bratislava : Slovenská národná galéria, 1991.
- MLYNARČÍK, J. (ed.) *Martin : z dejín mesta*. Martin : Neografia, 2000,
- MLYNARČÍK, J. O jednom veľkom martinskom požiari. In *Z minulosti a prítomnosti Turca*. Martin : Osveta, 1970,
- MORAVČÍKOVÁ, H. Architektonické diela 20. storočia na Slovensku. In *Architektúra & Urbanizmus*, 1998,
- MRÁZ, A. *Matica slovenská v rokoch 1863 – 1875*. Turčiansky sv. Martin : Matica

- slovenská, 1935.
- *Načo je národu Dom* : význam Národného domu v kultúrno-spoločenských dejinách Slovenska (Odborový seminár pri príležitosti 110. výročia otvorenia Národného domu). Martin : Divadlo Slovenského národného povstania, 2002.
- *Národný hlásnik*, 1870, roč. 3, č. 1,
- NÁVRH NA VYHLÁSENIE PAMIATKOVEJ ZÓNY MARTIN, KÚŠPSAOP Banská Bystrica (prom. hist. Vešelényiová), rok 1989, archív KPÚ Žilina, pracovisko Martin T 0076
- ORMIS, J. V. Ján Bobula. In *Zborník Matice slovenskej*, 1933-1934,
- PAGLIARI, F. Avanguardie in Slovacchia. In *Domus*, Január 1995,
- PALKOVIČ, S. Z hospodárskych, sociálnych a politických dejín Matrina v rokoch 1850 – 1918. In PALOVČÍKOVÁ, A. (zost.) *Z minulosti a prítomnosti Turca* 6. Martin : Osveta, 1983,
- PÁSTOR, Z. Polstoročie sociálnych a politických zápasov : Martin v rokoch 1888 – 1938. In *Vlastivedný časopis*, 1984,
- PEKARIKOVÁ, B. Architektonické návrhy na prvú budovu Slovenského národného múzea v Martine : náčrt interpretácie. In *Kmetianum* : zborník Slovenského národného múzea v Martine. Martin : Slovenské národné múzeum, 2008,
- *Pešťbudínske vedomosti*, 1862, roč. II.,
- *Pešťbudínske vedomosti*, 1864, roč. IV.
- PŠENÁK, J. Význam martinského gymnázia v dejinách slovenského školstva. In ŠARLUŠKA, V. (zost.) *Martin v Slovenských dejinách* : zborník z vedeckej konferencie 13. – 15. novembra 1984 v Martine. Martin : Matica Slovenská, 1986,
- Renesančný náhrobok Františka Revaya z r. 1553. In *Farský list Farnosti sv. Martina v Turčianskom Svätom Martine*, 17. 5. 2009,
- RUSINA, I. a kol. *Renesancia* : umenie medzi neskorou gotikou a barokom. Bratislava : Slovart, 2009. Kat. č. 139. Tumba turčianskeho župana, kráľovského personálu a palatínskeho miestodržiteľa Františka I. Révaya (1489 – 1553)
- RUSINA, I. Múzeum Martina Benku. In *Vlastivedný časopis*, 1974,
- SASINEK, V. Listiny Turčianskeho Sv. Martina. In *Letopis Matice Slovenskej*, 1874,
- SEDLÁK, I. Martin národné a kultúrne centrum Slovákov (1848 – 1918). In *Vlastivedný časopis*, 1984,
- *Slovenský biografický slovník*. Zväzok 5. R-Š. Martin : Matica Slovenská, 1992,
- *Spríevodca po Martine a okolí*. Bratislava; Martin : Osveta, 1963,
- *Sto rokov slovenského gymnázia v Martine (1867 – 1967)*. Bratislava; Martin : Obzor, 1967,
- SUCHÝ, E., KRUŠINSKÝ, P., BABJAKOVÁ, Z., ĎURIAN, K.: *Historické krovky sakrálnych stavieb Turca*. ŽU SvF, Katedra pozemného staviteľstva a urbanizmu, Žilina, 2008
- ŠIKURA, J.Š. : *Miestopisné dejiny Turca*, Bratislava, 1944
- ŠKROVINA, O. *Z práce, obetí a bojov za cirkev a národ 1784 – 1934. Na 150-ročnú pamiatku posvätenia chrámu božieho v Turčianskom sv. Martine*. Turčiansky sv. Martin : Kníhtlačiarsky účastinársky spolok, 1934,
- ŠKULTÉTY, J. *Prvé shromaždenia národné v Turčianskom Sv. Martine*. Turč. Sv. Martin : Červený kríž; Matica slovenská; Živena, 1924,
- ŠLAPETA, V. *Českí architekti na Slovensku 1918 – 1938*. In *Projekt*, 1980,
- ŠTRICOVÁ, A. *Architekt – staviteľ Blažej Bulla*. In *Kmetianum* : vlastivedný zborník. Martin : Turčianske múzeum Andreja Kmeťa, 1974,
- THURZO, I. *K striednosti v urbanizme a ochrane pamiatok*. In *Životné prostredie*, 2002,
- VANOVIČ, J.: *Knihy o starom Martine*, Bratislava, 1990,

- ZÁSADY PAMIATKOVEJ STAROSTLIVOSTI O HISTORICKÝ SÍDELNÝ CELOK MARTIN, SÚPSOP Bratislava – Hrad (PhDr. Kosová, Ing. arch. Husovská, Ing. arch. Takatsová, Ing. Šimkovic, Petrášková), rok 1979, archív KPÚ Žilina, pracovisko Martin T 0075
- ZÁSADY PAMIATKOVEJ STAROSTLIVOSTI MARTIN "PAMIATKOVÁ ZÓNA“, SÚPS Bratislava, stredisko Martin (Ing. arch. Mertl, Ing. arch. Pašková, Ing. arch. Gáťa), rok 1993, archív KPÚ Žilina, pracovisko Martin T 0104
- ZGÚTH, P. P. Staré slovenské gymnázium. In *Turčiansky Svätý Martin a okolie*. Martin :Miestny odbor Matice slovenskej, cca 1934.

Použitá literatúra – časť Archeológia:

Budinský-Krička, V. 1944: Prvé staroslovenské radové pohrebištia v Turci a na Liptove, Turčiansky Sv. Martin

Florek, P. 1941: Turčiansky sv. Martin v stredoveku. Matica slovenská 1941.

Ruttkay, M. 2000: Martin a okolie v praveku, vo včasnej dejinnej dobe a na začiatku stredoveku. In: Martin. Z dejín mesta. Martin 2000, 28 – 50.

Ruttkay, M. 2003: Vrcholnostredoveké a rannonovoveké nálezy v Martine. In: AVANS v r. 2002, Nitra 2003, 115-116, obr. 70, 71

Zachar, J. 2007: Archeologický výskum na Daxnerovej ulici v Martine. In: AVANS v r. 2005, Nitra 2007, 198.

Kol. autorov 1999: Slovenská akadémia vied, Archeologický ústav 1939-1999, Informatívna publikácia pri príležitosti 60. výročia vzniku Archeologického ústavu SAV. Nitra 1999.

E. HISTORICKÝ A URBANISTICKO-ARCHITEKTONICKÝ VÝVOJ ÚZEMIA

E.1. STRUČNÝ HISTORICKÝ VÝVOJ

Blok E.1. je prevzatý z rukopisu pripravovanej publikácie: Kol. Národné kultúrne pamiatky na Slovensku, okres Martin. Bratislava : Pamiatkový úrad SR, 2011

E.1.1. Zemepisná poloha

Mesto Martin sa nachádza v severnej časti Turčianskej kotliny (tzv. Dolný Turiec) na nive a terase rieky Turiec a na ľavostrannej terase a nive rieky Váh v nadmorskej výške 394 m n. m. Severozápadná časť katastra má rovinný a pahorkatinový reliéf. Pahorkatinová sústava západnej časti postupne prechádza do hornatej časti svahov Veľkej Fatry. Na východnej strane kotlina postupne prechádza do hornatého pásma lúčanskej Malej Fatry.

E.1.2. Martin v praveku a rannom stredoveku.

Najstaršie archeologické nálezy súvisiace s územím mesta pochádzajú síce z obdobia paleolitu, ale presná lokalizácia a okolnosti nájdenia kostrových zvyškov mamuta sú neznáme. Oveľa závažnejšie archeologické nálezy, ktoré dokladajú najstaršie osídlenie intravilánu mesta, a sú dôležité aj z hľadiska genézy poznania lužickej kultúry, pochádzajú zo strednej bronzovej doby. V polohe Martin – Sever bolo čiastočne skúmané žiarové pohrebisko najstaršieho stupňa vývoja lužickej kultúry eponymne nazvanom „martinským“. Pri výstavbe sídliska tu bolo preskúmaných spolu 159 žiarových, prevažne urnových hrobov. Osobitosťou je päť hrobov ohraničených obvodovými kruhovými žľabmi, v ktorých bola asi osadená konštrukcia na stabilizáciu mohylového násypu navŕšeného nad hrobom. Nálezový inventár tvorí keramika v rozsahu základných typov (hrnce, amfory, misy, džbánky), ako aj bronzová industria (zbrane, ihlice, závesky, náramky). Materiálnu náplň vývoja lužickej kultúry charakterizuje aj depot z katastra Martina bez jasných nálezových okolností, ktorý obsahoval kosáky, hroty kopijí, ihlice a dláta. Pochovávanie na pohrebisku Martin – Sever pokračovalo aj v mladšej a neskorej bronzovej dobe. Ďalšie žiarové pohrebisko lužickej kultúry možno predpokladať v časti Jahodníky, kde boli v polohe Ul. Na Bystričku v roku 1931 zachytené tri žiarové hroby.

V horizonte laténskej a rímskej doby sú hojné doklady početných sídliskových aktivít v celom martinskom okrese. Z katastra Martina z bližšie neznámej polohy pochádza nález rímskej mince (denár cisára Domiciána z rokov 81 – 96 n. l.).

Územie mesta bolo intenzívne osídlené aj v rannom stredoveku, čo dokumentujú nálezy v polohách kasárne, námestie, park pred divadlom datované do 11.-12. storočia. Popri blízkom pohanskom kultovom centre *Modly* na ľavom brehu rieky Turiec (dnes Závody ťažkého strojárstva), ktoré je listinne známe z roku 1255, existovalo od 11. storočia, v mieste dnešného areálu Kostola sv. Martina ploché radové pohrebisko, ktoré sa výstavbou sakrálneho objektu – rotundy datovanej do 12. – začiatku 13. storočia a neskôr ranogotického kostola mení na prikostolný cintorín, na ktorom sa kontinuálne pochovávalo až do roku 1780. V rámci hrovej výbavy sa okrem početne zastúpených esovitých záušnic vyskytujú zdobené prstene, bronzové pracky, náhrdelníky, a 2 mince Kolomana. Kostol a cintorín nachádzajúce sa v strede oblasti zahŕňajúcej dolný tok Turca a údolie Jordánu slúžili okolitým obciam, ktoré tvorili filiálky svätomartinskej farnosti. Do roku 1487, kedy sa územia tzv. Jordánu (Dražkovce, Záborie, Dolné Jaseno, Horný a Dolný Kalník) osamostatnili vo farnosti sv. Heleny, sem patrili osady Priekopa, Horné a Dolné Záturčie, Košúty, Tomčany, Dolina,

Jahodníky a Riadok, ktoré sú písomne už doložené v polovici 13. storočia, a sú pravdepodobne staršie ako samotný Martin.

Kostol zasvätený svätému Martinovi sa prvýkrát písomne spomína v roku 1315 v listine zvolenského župana magistra Donča, ktorý kostolu daroval územie Riadku a jeho okolia, čím sa stal jeho svetským patrónom. Výhodná komunikačná poloha Kostola sv. Martina prispela k vytvoreniu osady rovnakého mena. Viedli tadiaľto staré obchodné cesty - západovýchodná cesta idúca povodím Váhu a severojužné cesty smerujúce z oblasti Hornej Nitry a stredoslovenskej banskej oblasti a stretávajúce sa v Turčianskej kotline. Práve pri Kostole sv. Martina sa táto cesta rozchádzala do dvoch smerov, na severozápad ku Žiline a odtiaľ na Moravu a Sliezske, a na severovýchod na Liptov a Spiš. Osada pod názvom *villa sancti Martini* sa písomne prvýkrát spomína v metácii listiny kráľa Ladislava IV. z roku 1284. Ležala na kráľovskej pôde v právomoci Sklabinského hradu. Pôsobenie magistra Donča a kolonizačné vlny hostí zo severozápadného Slovenska a bezprostredného okolia povzniesli v Turci mestský element. Nemecký živel však bol málopočetný a udržal sa iba krátky čas.

Sľubný spoločensko-hospodársky rozvoj Martina ako strediska dolného Turca podnietilo aj vydanie mestského privilégia Karolom Róbertom 3. októbra 1340. Kráľ vyňal osadu svätého Martina spod právomoci sklabinského kastelána a zvolenského župana a daroval jej práva a slobody aké malo mesto Krupina. Mešťania si mohli slobodne voliť svojho kňaza a richtára so súdnymi právomocami. Zároveň boli oslobodení od platenia kráľovských mýt, okrem pohraničných. Richtár vykonával svoju súdnu právomoc vo svojom dome, pretože mesto nemalo radnicu. Súdne spory sa riešili na fare. Týždenné trhy sa konali vo štvrtok na základe zvykového práva. Kráľovskými donáciami sa územie Martina zväčšilo o dediny Modly (1351) a *Ambus* (1377), čím sa jeho chotár rozšíril aj na druhú stranu Turca. Chotárne hranice Martina určené v roku 1406 sa napriek snahám mešťanov už podstatnejšie nemenili.

E.1.3. Počiatky mesta vo vrcholnom až neskorom stredoveku.

Mesto sa stávalo významným aj v živote Turčianskej stolice. V roku 1391 tu zasadala druhá generálna kongregácia turčianskej a oravskej nobility s kráľovským sudcom Imrichom Bebekom, na ktorej boli preskúmané všetky privilégia a donácie, ktorých hodnovernosť spochybnila falzifikátorská činnosť Jána Literáta z Madočian. Napriek mestským privilégiám, ktoré mohol Martin užívať, je lokalita v prameňoch často nazývaná ako dedina (*villa*), čo pravdepodobne odrážalo jej skutočný charakter. V ďalších storočiach bol mestotvorný proces prerušovaný zásahmi majiteľov sklabinského panstva, ktorí sa usilovali pozbaviť Martinčanov ich výsad. Obdobie sťažností mešťanov kráľovi na obmedzovanie ich práv začalo už v 20. rokoch 15. storočia nastúpením rodu Balických do funkcie župana. Martinskí mešťania vystupovali v sporoch voči susedom vždy svorne, nenašli sa doklady o hádkach medzi obyvateľmi navzájom. Postavenie mesta sa ešte zhoršilo po husitských výpravách. Požiar mesta spôsobený husitskou spanilou jazdou v máji 1433, pri ktorom zhoreli aj staré listiny, využili mešťania na opätovné potvrdenie svojich práv kráľom Žigmundom v listine z 23. novembra 1434.

Obdobie vnútorných nepokojov a ničivých drancovaní neprospievali rozvoju mesta, ktoré aj po rozšírení svojho chotára o ďalšie majetkové diely, upadalo na úroveň poddanského mestečka a veľmi sa nelíšilo od okolitých obcí. Rozvoju mesta nepomohli ani epidémie a zemetrasenia, časté najmä v 40. rokoch 15. storočia. V donácii pre župana Jána Ernsta (*de Csáktornya*) z roku 1470 bola potvrdená príslušnosť mestečka ku sklabinskému hradnému panstvu. Mesto si ubránilo len niektoré zvyklosti krupinského práva, napríklad sudcovskú moc svojho richtára v menších sporoch. Napriek svojej výhodnej komunikačnej

polohe a svojmu vývinu ako turčianskeho obchodného strediska si Martin zachoval poľnohospodársky charakter. Väčšinu jeho obyvateľstva na sklonku stredoveku tvorili mešťania, ktorí boli sedliakmi, len menšiu časť drobní remeselníci, obchodníci a schudobnení zemaní. Samospráva mestečka nebola dostatočne vyvinutá a podobala sa skôr situácii v okolitých obciach.

E.1.4. Martin v období od ranného novoveku do konca 18.storočia.

Novú kapitolu v živote mesta a celého kraja začal šľachtic pôvodom zo Sriemu, František I. Révai, ktorý v roku 1527 získal od kráľa Ferdinanda polovicu panstva Sklabiňa, ktorého súčasťou bol aj Martin. Aj keď mesto malo rastúci význam v správe stolice a nachádzala sa tu mýtna stanica, nebolo jej najväčším sídlom a v písomných prameňoch sa najčastejšie nazýva mestečkom (*oppidum*). Počtom daňových jednotiek patril síce k väčším sídlam (mohol mať okolo 380 obyvateľov), ale najväčšie ostávali Mošovce. Väčšinu sedliackych a želiarskych port v Martine vlastnili Révaiovci, časť domov v osade Riadok patrila miestnemu farárovi. Žilo tu aj niekoľko zemianskych rodín. V roku 1679 je napr. spomínaná rodina Pavla Huleja, v roku 1709 Lehotskovci a v roku 1755 rodina Jána Záborského.

Reformácia, ktorá sa v Turci šírila veľmi rýchlo, sa odrazila aj na živote Martina. Evanjelický zbor tu vznikol už v roku 1544. Martinský farár Vavrínek bol v rokoch 1544 – 1552 prvým turčianskym protestantským kňazom. Kostol sv. Martina počas reformácie striedavo prechádzal z rúk katolíkov do rúk evanjelikov. Evanjelici, ktorých bola v meste prevaha, a ktorých podporovali aj Révaiovci ako hlavní zemepáni, si udržali kostol s prestávkami takmer sto rokov. V roku 1639, po konverzii župana Františka V. Révaia na katolicizmus, bol kostol na základe patronátneho práva evanjelikom odobraný. Evanjelický zbor sa napriek silnej rekatolizačnej politike zemepánov v meste udržal, no kostol si mohol postaviť až po tolerančnom patente v roku 1784.

V roku 1557 udelil Ferdinand I. Martinu trhové privilégium, ktorým potvrdil zvykový stav konania trhov. Týždenné trhy sa konali v utorok a jarmoky na Mateja, Bartolomeja a Martina. V roku 1668 potvrdil trhové právo aj kráľ Leopold. Aj keď Révaiovci nikdy výslovne nezrušili jednotlivé martinské výsady, dokonca František V. Révai v roku 1660 vydal Martinčanom privilégium, že bude zachovávať ich práva a slobody, a podobne v tom istom roku privilégium o práve varenia a čapovania piva, mesto hospodársky stagnovalo a dostalo sa na úroveň poddanskej dediny. Svedčí o tom aj urbár z roku 1699, v ktorom sú obyvatelia Martina nazvaní ako „úrečití poddaní“, na rozdiel od predošlého urbára z roku 1637, kde sa spomínajú ešte ako mešťania (*oppidani*). Hlavnou mestskou elitou boli remeselníci a obchodníci, no ich počet oproti iným mestám narastal len pomaly. Isté podmienky pre rozvoj remesiel a obchodu existovali (prítomnosť hradu, stredisko stolice, obchodná križovatka), no nestačili na to, aby sa z Martina stalo obchodné a remeselnícke mesto na spôsob iných stredovekých miest. Martinskí remeselníci vykonávali hlavne základné remeslá, určené pre každodennú spotrebu spoluobyvateľov a miestny trh. Štatúty prvého spoločného obuvníckeho cechu v Martine a Mošovciach vydal v slovenčine na Sklabinskom hrade župan František I. Révai v roku 1551. V prvom daňovom súpise z roku 1557 sa v Martine uvádza 14 želiarov, ktorých priezviská označovali jednotlivé druhy remesla. V 17. storočí sú doložené cechy čižmárov, zámočníkov, kováčov, pekárov, krajčírov, spomína sa mäsiarsky a kožušnícky cech. V roku 1697 sa v Martine živilo remeslom 36 osôb. Okrem toho tu žil mýtnik, dvaja mlynári a štyria predavači soli.

V Martine fungovala už v druhej polovici 16. storočia humanistická šľachtická škola (*schola magnatum et nobilium*), ktorá bola jednou z viacerých škôl v Turci založených formou mecenátu rodu Révai. Prvým známym rektorom tejto evanjelickej školy bol Šimon

Jesenský z Horného Jasena (1557 – 1560). Keď Révaiovci po konverzii Františka V. Révaia prestali podporovať evanjelickú školu, prebralo ju mesto. Posledným doloženým rektorom bol Matej Durraeus (1783 – 1788). Škola počas svojho účinkovania predovšetkým v 16. a prvej polovici 17. storočia vychovala množstvo humanistických vzdelancov, ktorí potom pokračovali na vyšších štúdiách v zahraničí, predovšetkým v Prahe a Krakove. Začiatkom 17. storočia sú doklady aj o mestskom špitáli, ktorý tiež materiálne podporovali zemepáni z rodu Révai. V 17. storočí bránili rýchlejšiemu rozvoju mesta stavovské povstania, ktoré zasiahli celý Turiec, epidémie, ktoré decimovali obyvateľstvo (mor v roku 1572 a cholera v rokoch 1601, 1627, 1693) a požiare, ktorými boli neustále ohrozované martinské drevené domy (napr. požiar v roku 1666). Stabilizácia pomerov po roku 1711, kedy boli definitívne potlačené stavovské povstania, prispela k ďalšiemu pozitívnemu rozvoju mesta. Remeselníkov tu žilo ešte pomerne málo (štyria čižmári, piati krajčíri, dvaja kováči, šiesti obuvníci, jeden klobučník, povrazník a zbrojár), ale storočie rozkvetu remeselníckych cechov postupne zasiahlo aj Martin. Pribudli cechy garbiarov, kožušníkov, obuvníkov a spoločný cech sedlárov, remenárov a povrazníkov, pôsobili tu aj dve väčšie remeselné dielne označené v prameňoch ako fabrika (súkennícka a farbiarska), regálne právo varenia a výčapu využívali tri pivovary, a žili tu aj obchodníci s vlnou a železom. Koncom 18. storočia žilo v Martine 20 remeselníkov, čo bolo oproti Mošovciam, kde žilo až 51 remeselníkov, stále pomerne málo. Celkový počet obyvateľov bol 1069 a súpis domov uvádzal číslo 152. Martinčania sa stále usilovali dostať spod područia zemepanskej vrchnosti a trvali na svojich mestských výsadách. V roku 1752 im turčiansky konvent potvrdil listiny z rokov 1434, 1469 a 1660. Mesto Krupina na žiadosť Martinčanov vydalo v roku 1763 potvrdenie, že Martin je kráľovské mesto s krupinskými právami, má právo užívať lesy, mlyn, pivovar a môže slobodne čapovať liehoviny. V meste sa naďalej konali zasadnutia turčianskej nobility. Spory Martinčanov s Révaiovcami sa zintenzívnili v druhej polovici 18. storočia, potom ako obyvatelia Martina v roku 1772 neprijali nový tereziánsky urbár a vec sa dostala až pred Kráľovskú miestodržiteľskú radu.

E.1.5. Vývoj mesta v prvej polovici 19. storočia.

Humanistické tradície, ktoré v Martine prežívali od čias reformácie, a ktorých prejavom bolo aj používanie slovenského jazyka, boli intenzívnejšie zúročované od druhej polovice 18. storočia, kedy sa Martin začal formovať ako stredisko slovenského politického a kultúrneho života. Ozajstný rozmach národného života nastal v 19. storočí. Martin a vôbec Turiec patrili k miestam, kde boli najviac podporované snahy slovenského národného obrodovania. Práve v Martine sa odohrali udalosti, ktoré sa stali trvalou súčasťou národných dejín Slovenska a Slovákov. Národno-vedomovacie hnutie vrcholilo v 40. rokoch 19. storočia.

Počas revolúcie v rokoch 1848 – 1849 Martinčania vyslobodili z väznice stoličného domu slovenských vlastencov básnika Eugena Vrahobora Špárnensisa a evanjelického farára Jozefa Horvátha, ktorí podporovali hurbanovských dobrovoľníkov. Na ľudovom zhromaždení, ktoré sa konalo 29. januára 1849 v Martine sa do dobrovoľníckeho zboru, v ktorom už bolo okolo 800 turčianskych národovcov, prihlásilo ďalších 1000 ľudí. Vodca revolúcie J. M. Hurban predniesol návrh na pretvorenie monarchie na federáciu národov a prvýkrát zaznela aj požiadavka uznať slovenčinu ako úradnú reč. „Turčianske požiadavky“ sa stali novým slovenským národnopolitickým programom. Aktivity slovenských národovcov, sústredené najmä na jazykové, školské a kultúrne požiadavky, neútláčili ani po porážke revolúcie.

E.1.6. Mesto po zrušení stavovského zriadenia

Predstavitelia Martina na čele s richtárom Ondrejom Košom všemožne podporovali slovenských národovcov a dali svoje mesto, ktoré patrilo k najmenším župným sídlam na Slovensku, k dispozícii celonárodnému zhromaždeniu. „Národné slovenské zhromaždenie v Turčianskom Sv. Martine“ sa konalo 6. – 7. júna 1861 pred evanjelickým kostolom za predsedníctva J. Francisciho. Na zhromaždení, ktorého význam podčiarkla aj účasť hlavného turčianskeho župana Š. Révaia s podžupanom J. Justhom a liptovským županom M. Szentiványim, bolo prijaté Memorandum národa slovenského, prvý politický program slovenského národa.

Mesto zohralo prvoradú úlohu aj pri založení Matice slovenskej – najvyššej kultúrnej inštitúcie Slovákov. Prvé valné zhromaždenie zvolané do Martina na 4. augusta 1863 bolo vyvrcholením jubilejných cyrilometodejských osláv, počas ktorých navštívili mesto tisíce účastníkov z celého Slovenska. Z celonárodnej zbierky bola v rokoch 1864 – 1865 na pozemku mesta postavená prvá budova Matice slovenskej. Na jej výstavbe sa významne podieľali obyvatelia mesta bezplatnou prácou a dovozom stavebného materiálu. Matica slovenská počas svojej krátkej existencie v rokoch 1863 – 1875 plnila významné kultúrne, osvetové a vedecké poslanie. Jeho súčasťou bolo aj vybudovanie knižnice, archívu rukopisov, výtvarnej, numizmatickej, archeologickej a prírodovednej zbierky.

V Martine boli pozitívne zúročené aj školské tradície. V roku 1834 sem bola premiestnená evanjelická latinská škola z Nécspál *Seniorale institutum hungaricum*. Jej pokračovaním sa stalo evanjelické nižšie patronátne gymnázium. V rokoch 1867 – 1875 bolo jedným z troch gymnázií, v ktorých sa vyučovalo v slovenskom jazyku, a ktoré vychovalo niekoľko sto mladých národne uvedomelých chlapcov. Patrónom školy za veľkej podpory mesta bol Viliam Paulíny-Tóth. Slovenská študujúca mládež bola združená v spolku Slovenská omladina, ktorého sídlom bol tiež Martin. Organizoval slovenskú mládež aj napriek tomu, že nemal vládou potvrdené stanovy. O rozvíjanie kultúrnych tradícií sa staral Slovenský spevokol, ktorý vznikol v Martine v roku 1872. Významne oživoval spoločenský život v meste najmä po výstavbe Národného domu v roku 1885. Sídlil tu nielen spevokol, divadlo a knižnica, ale priestory tu našlo aj Turčianske kasíno a muzeálne zbierky. Mnoho Martinčanov, ktorí pôsobili v Slovenskom spevokole nielen speváci, ale aj ako ochotnícki herci či amatérski spisovatelia, sa angažovalo aj v Dobrovoľnom hasičskom zbore, Turčianskom kasíne a v ďalších spolkoch a krúžkoch. Spolkový život významne podporili aj prisťahovalci z Čiech, ktorí v Martine našli svoje celoživotné pôsobisko. Martin bol aj centrom ženského kultúrneho spolku Živena, ktorý vznikol v roku 1869, a ktorý združoval slovenské ženy a dievčatá všetkých spoločenských vrstiev. Bol to jediný slovenský spolok, ktorý maďarská vláda trpela aj po rakúsko-uhorskom vyrovnaní. V roku 1887 usporiadal v dome V. Paulínyho-Tótha národopisnú výstavu, ktorá mala vo verejnosti veľmi živý ohlas. Hlavným organizátorom bol maliar, fotograf a spisovateľ Pavol Sochán, ktorý mal v rokoch 1883 – 1912 v Martine fotografický ateliér.

Mesto Turčiansky Sv. Martin sa prirodzene vyformovalo na politické centrum Slovákov, k čomu prispelo aj rozhodnutie Starej školy premiestniť sem redakciu Pešťbudínskych vedomostí, ktoré zmenili názov na Národné noviny. V roku 1869 založený Kníhtlačiarsky účastinársky spolok čoskoro na seba prevzal úlohu tlačiarne, redakcie a vydavateľstva pre podstatnú časť vtedajšej slovenskej tlače všetkých druhov. Okrem Národných novín tu vychádzal Národný hlásnik, Ľudové noviny, Orol, Slovenské pohľady, Sborník, resp. Časopis Muzeálnej slovenskej spoločnosti, Černokňažník, Hospodárske kupecké a priemyselné noviny, Rodina a škola, Letopis Matice slovenskej pre jazykovedu, národopis a literárnu históriu, a ďalšie publikácie, kalendáre, učebnice a ľudové spisy, ale aj diela domácich a svetových klasikov.

Aj po zatvorení Matice slovenskej a patronátnych gymnázií v roku 1875 ostal Martin útočiskom slovenských národných snažení. Okolo Národných novín sa sústredili predstavitelia Slovenskej národnej strany, ktorá do začiatku 20. storočia víťazila vo voľbách v martinskom volebnom okrese. Staršiu generáciu reprezentovanú K. Kuzmánym, V. Paulíny-m-Tóthom a J. Franciscim vystriedali noví politici a literáti – advokát Pavol Mudroň, spisovateľ Svetozár Hurban Vajanský, publicista a redaktor Jozef Škultéty, ďalej Ambro Pietor, Matúš Dula, Andrej Halaša, Anton Bielek a Izidor Žiak-Somolický. Nová generácia národovcov vychovaná v racionálnom duchu druhej polovice 19. storočia výrazne pociťovala absenciu vedeckej spoločnosti, ktorá by sa starala o záchranu slovenských pamiatok a pamätihodností. Túto medzeru zaplnila v roku 1893 Muzeálna slovenská spoločnosť založená Andrejom Kmeťom. Spolu s tajomníkom Matice slovenskej F. V. Sasinkom ho môžeme pokladať aj za jedného zo zakladateľov slovenskej ochrany pamiatok. Martin sa tak stal nielen centrom politického a kultúrneho života, ale aj strediskom slovenského múzejníctva a vedeckého výskumu. V roku 1908 sa opäť vďaka národným zbierkam Slovákov z domova a zo zahraničia podarilo postaviť prvú reprezentatívnu budovu Slovenského národného múzea.

V druhej polovici 19. storočia bolo mesto Martin už natrvalo vyprofilované nielen ako centrum Turčianskej stolice, kde sídlil stoličný, okresný, daňový úrad, okresný a stoličný súd, ale aj ako centrum národného života Slovákov. Slovenské cítenie mestskej samosprávy sa odzrkadľovalo aj v používaní slovenčiny ako úradného jazyka pri vybavovaní interných záležitostí, pričom maďarčinu používali len vo vonkajšom písomnom styku. Úloha strediska na seba prirodzene priťahovala popri politických, spoločenských a kultúrnych aktivitách aj hospodársku činnosť. Spôsob výroby založený na cechovom systéme trval v Uhorsku až do roku 1872. V tom čase existovalo v Martine desať cechov. K tradičným cechom, ktoré mali svoj pôvod v minulých storočiach, pribudli mlynári, farbiari a kolári. Počet remeselníkov, hlavne krajčírov, obuvníkov a stolárov, stúpol na 111.

V roku 1885 si martinskí remeselníci založili Priemyselný spolok, ktorý mal do konca storočia okolo 80 členov. Vzrástol aj počet obchodníkov. V roku 1863 boli v martinských domoch obchody so zmiešaným, strižným, železiarskym a koloniálnym tovarom. Od počiatku 18. storočia sa časť obyvateľov Martina (3– 10, výnimočne aj viac ľudí) živila podomovým obchodom v cudzích krajinách, najmä v Rusku, ruskej časti Poľska a na Balkáne. Obchodným artiklom bol prevažne drobný kramársky tovar a tkaniny, nakupované priamo u výrobcov alebo veľkoobchodníkov. Medzi podomovými obchodníkmi boli aj námezdné sily, ktoré dostávali percentá z predaného tovaru. Skutoční podomoví obchodníci však boli zámožní, mali dostatok kapitálu na nákup predávaného tovaru a financovanie obchodnej cesty. Pre Martin bola dôležitá aj koncentrácia slovenského a cudzieho kapitálu. V šesťdesiat člennom zbore župných virilistov, najväčších platcov daní, a teda najmajetnejších občanov, počet Martinčanov stále narastal. Ešte v roku 1878 žilo v Martine iba deväť virilistov, v roku 1904 to už bolo 20, čo znamenalo tretinu z ich celkového počtu. V roku 1916 už žila v Martine takmer polovica najbohatších ľudí z Turca. K prívržencom slovenského národného hnutia však patrila iba ich malá časť.

Jedným z najvýznamnejších faktorov tvorby mestského urbanizmu v druhej polovici 19. storočia bola na celom svete železnica. Martin však tento pozitívny faktor viac-menej obišiel, pretože turčiansky železničný uzol Košicko-bohumínskej železnice bol v roku 1871 postavený v neďalekých Vrútkach. Hospodársky a obchodný význam mesta napriek tomu rástol.

Výraznejšie sa začal prejavovať od 80. rokov 19. storočia, kedy sa v Martine úspešne presadili viaceré bankové spoločnosti. To je aj obdobie, kedy si dôležitosť hospodárskej sily pre podporu národných záujmov začali uvedomovať aj predstavitelia národného hnutia. Hľadali preto možnosti prepojenia politických, kultúrnych a ekonomických záujmov. Vzhľadom na ekonomické postavenie veľkej väčšiny slovenského národa sústredili svoju pozornosť na ústavy ľudového peňažníctva. Predstavitelia Martina richtár Andrej Švehla, Ján

Gazdík, Samuel Galanda a Samuel Šípka za podpory V. Paulínyho-Tótha a zemana Jozefa Justa otvorili 1. júna 1868 Turčianskosvätomartinskú sporiteľňu, účastinnú spoločnosť, zameranú na prijímanie vkladov a poskytovanie pôžičiek s nízkym úrokom, so základným imaním vo výške 15 000 zlatých. Sporiteľňa úspešným obchodovaním presiahla v roku 1880 kapitál milión zlatých. V roku 1915 predstavovali aktíva a pasíva sporiteľne sumu 14,5 milióna korún. V jej vedení sa striedali popredné osobnosti slovenského politického života, V. Paulíny-Tóth, A. Pivko, P. Mudroň a M. Dula. Po otvorení viacerých filiálok a expozítúr sa v roku 1913 premenovala na Sporiteľňu, účastinársky spolok v Turčianskom Sv. Martine. Za novej legislatívnej situácie uskutočnila Sporiteľňa v roku 1920 fúziu s Tatra bankou. Zavŕšila sa tak dlhoročná spolupráca, keďže Sporiteľňa sa angažovala už pri zakladaní Tatra banky v rokoch 1884 – 1885 a bola jej významným akcionárom. Pomáhala aj pri sanácii Tatra banky po krachu firmy P. V. Rovnianek v Amerike v roku 1911. Tatra banka ako ústredný slovenský peňažný ústav sprostredkovávala aj obchodné platby s cudzinou, najmä s americkými Slovákami. Spočiatku bola úzko spätá so Slovenskou národnou stranou, po vzniku Československa ju ovládli agrárici. V Martine vznikli aj peňažné ústavy s maďarským kapitálom, ako Turčiansky obchodný a úverný ústav a Turčianska úverná banka. Potreba kvalifikovaných odborníkov si v roku 1885 vynútila založenie Obchodnej školy, ktorú o desať rokov neskôr premenovali na Vyššiu obchodnú školu.

Samozrejmosťou súčasťou podnikania peňažných inštitúcií bola podpora priemyselných podnikov. Slovenský kapitál sa sústredil na podporu firiem, ktorých vlastníci sa hlásili k slovenskej národnosti. V roku 1895 vytvorila Sporiteľňa zo skrachovanej stoličkovej továrne L. Dobrovits a comp. nový podnik s názvom Dielňa na náradie, úč. spol., ktorý vyrábala nábytok z ohýbaného dreva. Firma zamestnávala vyše tristo robotníkov, na začiatku 20. storočia ich počet stúpol na 700 a továreň mala filiálne závody vo Vrútkach a viacerých dedinách v Turci. Sporiteľňa stála aj pri založení Turčianskeho pivovaru v Martine v roku 1893. Pracovalo v ňom okolo 20 robotníkov. S účasťou slovenského a českého kapitálu sa začala v roku 1902 budovať aj Továreň na celulózu s 500 robotníkmi. V rukách rodiacej sa slovenskej buržoázie bola aj martinská sódovkáreň, píly na drevo, tehelne. Kožiarni v Jahodníkoch založili bratia Kuchárikovci, ktorí mali v Martine obchod s kožou. Samozrejme, v Martine existovali aj priemyselné podniky s účasťou maďarského a nemeckého, resp. židovského kapitálu. V roku 1906 bola založená pobočka tehelne sučianskeho továrníka Ludovíta Schulza, v roku 1899 rafinéria olejov mošovského obchodníka Henricha Perla. Židovskí obyvatelia, ktorých bolo na začiatku 20. storočia vyše 500, bohatli predovšetkým z obchodu, ale aj remeselného a priemyselného podnikania. Hoci podporovali vládnu politiku, v Martine nevyvíjali pozoruhodnejšiu politickú činnosť. Koncom monarchie sa vďaka rozmachu priemyslu v meste aktivizuje aj robotnícke a sociálnodemokratické hnutie, zamerané najmä na boj za všeobecné hlasovacie právo a zlepšenie pracovných podmienok.

Rast mesta sa prirodzene prejavil aj v pribúdajúcom počte obyvateľov a domov. Prvenstvo v počte obyvateľov v Turci získal Martin až v roku 1872, keď bol k nemu administratívne pripojený Riadok. V roku 1873 mal už 2067 obyvateľov a ich počet sa stále zvyšoval, takže v roku 1890 dosiahol počet 2860 osôb. Z národnostného hľadiska bolo v roku 1890 v Martine 2547 Slovákov, 210 Nemcov a 100 osôb maďarskej národnosti. K nemeckej národnosti sa hlásili prevažne Židia. Táto národnostná štruktúra sa menila a v roku 1900 pri takmer nezmenenom počte obyvateľov slovenskej národnosti pribudlo Maďarov (421) i Nemcov (351).

Do 20. storočia vstúpil Turčiansky Svätý Martin ako provinčné mesto so silným slovenským živlom, významným spoločenským a kultúrnym životom, vzťahujúcim sa kapitalistickým podnikaním a priemerne rozvinutým mestským urbanizmom. V roku 1901 sídlilo v Martine 52 firiem zo všetkých 119 firiem martinského okresu, z toho bolo osem peňažných ústavov a priemyselných podnikov. Zvyšok tvorili menšie obchodné spoločnosti a jednotliví obchodníci. Kapitál slovenských živností, priemyselných a peňažných podnikov

pochádzal najčastejšie z obchodovania v Rusku. V roku 1900 bolo v Martine 348 domov, z čoho bolo 172 postavených z tehál alebo kameňa, 99 z hlíny s podmurovkou, 26 iba z hlíny a 55 z dreva. Kryté boli zväčša škridlou alebo plechom, menej šindľom alebo slamou. V roku 1910 sa ich celkový počet zvýšil na 443. Vo väčšine domov bolo viacero bytov. V roku 1900 ich bolo v meste 705 a v roku 1910 už 912. Požiare tentoraz spôsobili škody na priemyselných objektoch. V roku 1908 zhorela takmer celá rafinéria minerálnych olejov, v roku 1913 viaceré sklady celulózy.

V činnosti slovenských spolkov, ktoré v Martine pôsobili začiatkom 20. storočia, mala veľký význam Živena s 287 členmi, ktorá v roku 1910 založila družstvo pre ľudovumelecký priemysel Lipa. Svoje tradície naďalej rozvíjali aj Priemyselný spolok, Slovenský spevokol (56 členov), Dobrovoľný hasičský zbor (80 členov) a Muzeálna slovenská spoločnosť (845 členov). Okrem nich bolo v Martine slovenské aj maďarské kasíno. V roku 1909 bol založený Robotnícky spevokol. Čisto maďarský charakter mal Uhorský ženský dobročinný spolok so 174 členkami. Židovský náboženský spolok Chevra Kadischa tvorilo 100 členov. Poľovnícky spolok majetnejšej buržoázie mal 27 členov.

V roku 1910 mal Martin 4413 obyvateľov, avšak prvenstvo v počte obyvateľov v Turci prebrali Vrútky. V roku 1921 boli k Martinu pripojené Jahodníky a počet obyvateľov vzrástol na 5657 osôb. Vývoj populácie podstatne neovplyvnilo ani vysťahovalectvo do Ameriky, ktoré dosiahlo vrchol od roku 1898 do konca prvej svetovej vojny. Počas tohto obdobia odišlo do Ameriky z Martina spolu 262 ľudí. Tento úbytok však nahradzovali noví prisťahovalci. Po čase sa tiež mnohí z emigrantov vrátili.

Silný maďarizačný tlak vládnucích štruktúr, zintenzívnený najmä na konci 19. storočia, doviedol slovenskú politiku a slovenský národný život do depresie a pasivity, ktorá pretrvávala aj počas prvej svetovej vojny. Martin prišiel o viacerých popredných dejateľov, zomreli P. Mudroň, J. Petrikovich, Ď. Čajda, A. Pietor, S. H. Vajanský. Určité oživenie spôsobené najmä tlakom politikov pôsobiacich v iných častiach monarchie či dokonca Európy, priniesol posledný rok vojny.

Dňa 24. mája 1918 sa v Martine konala porada čelných predstaviteľov Slovenskej národnej strany. V prijatom uznesení bolo požadované právo slovenského národa na sebaurčenie a vyjadrená vôľa utvoriť samostatný štát zo Slovenska, Čiech, Moravy a Sliezska. V októbri 1918, ako už niekoľkokrát predtým, privítal Martin účastníkov celonárodného zhromaždenia zvolaného Slovenskou národnou stranou. V deklarácii z 30. októbra 1918, ktorá vošla do dejín ako Martinská deklarácia, sa prihlásili k myšlienke spoluzitania Slovákov a Čechov v spoločnom štáte a vytvorili Slovenskú národnú radu a zakrátko na to aj slovenskú národnú gardu. Bohaté tradície Martina ako centra slovenského národného obrodovania, aj jeho zemepisná poloha v strede Slovenska, prirodzene viedli k myšlienke vytvoriť z Martina hlavné mesto Slovenska v novej Československej republike. Aj keď sa táto myšlienka nepodarila, Martin ostal akosi protiváhou bratislavského centra, najmä v kultúrnej a politickej sfére.

E.1.7. Martin v medzivojnovom období a počas druhej svetovej vojny

Po roku 1918 obnovila svoju činnosť Matica slovenská, ktorá poskytovala toľko možností rozvoja kultúry, umenia a vedy ako žiadna iná inštitúcia v medzivojnovom Slovensku. Slovenské národné múzeum sa nesústredilo už len na národopisné a prírodovedné zbierky, ale stalo sa základom aj pre prvú národnú galériu výtvarného umenia. Martin sa stal v roku 1923 sídlom Štátneho ústavu pre zveľaďovanie živností a remesiel s celoslovenskou pôsobnosťou, ktorý nadviazal na Úradovňu štátnej služby živnostensko-zveľaďovacej pôsobiacej v Martine od januára 1921. Jeho úlohou bolo zabezpečiť živnostníkom a drobným

remeselníkom kvalifikované vzdelanie a odborné poradenstvo aj v podmienkach priemyselnej veľkovýroby. Pre ústav boli postavené monumentálne priestory so špecializovanými dielňami. Jednotlivé oddelenia (všeobecné a národohospodárske, mechanicko-technické, elektrotechnické, chemickotechnologické, stavebné a oddelenie pre umeleckú výrobu) viedli špičkoví odborníci, najmä českého pôvodu. Ich odchodom po roku 1938 úroveň výučby poklesla. V nových spoločenských a ekonomických podmienkach sa výraznejšie uplatnili snahy o spojenie priemyselného a bankového kapitálu, čo však slovenským spoločnostiam neprinieslo očakávaný zisk. Maďarský a nemecký vplyv totiž vystriedal tlak českého priemyselného, agrárneho a bankového kapitálu, ktorý postupne pohlcoval slovenské podniky aj peňažné ústavy. Tento trend neobišiel ani Martin. Rozhodujúce postavenie získali Česi napríklad v celulózke, najvýznamnejšom martinskom podniku. Finančné ťažkosti prežívala aj Tatra banka a svoj vplyv s ťažkosťami udržiavala v Dielni na náradie, v Turčianskom pivovare, Slovenke, Lipe a ďalších menších podnikoch. Všetky priemyselné podniky a banky hlboko zasiahla veľká hospodárska kríza.

Vďaka obrovským investíciám do verejnej výstavby sa darilo len tehelni Jána Hlavaja a niektorým stavebným firmám a architektom. Pod vedením iniciatívneho starostu Igora Thurzu, ktorý chcel z Martina vytvoriť ozajstné národné centrum, nastal v meste rozsiahly stavebný rozmach, ktorý priniesol mestu množstvo verejných budov (Advokátska komora, Ústav M. R. Štefánika, nové budovy Matice slovenskej a Slovenského národného múzea, hotel Slovan, kasárne Ď. Langsfelda, Hasičský dom, Štátna ľudová škola, Krajinská verejná nemocnica a iné). Vďaka centrále Organizačnej jednoty staviteľov pre Slovensko, ktorá od roku 1921 sídlila v Martine, sa mesto stalo aj strediskom slovenských staviteľov a architektov. Pridali sa tak k výtvarníkom, spisovateľom a skladateľom združeným od roku 1920 v Spolku slovenských umelcov, ktorý predstavoval protiváhu bratislavskej Umeleckej besedy. Napriek určitej stagnácii v rokoch prvej Slovenskej republiky sa zmodernizovala a rozšírila nábytkárska fabrika, ktorá zmenila názov na Tatra nábytok. Rozrástli sa aj Továreň na celulózu a Turčiansky pivovar. Vedecké bádanie v meste podporil Štátny archeologický ústav, ktorý tu pôsobil v rokoch 1939 – 1953. V posledných rokoch druhej svetovej vojny vojnové udalosti priamo zasiahli aj Martin. Na prelome rokov 1943 – 1944 sa v okolitých horách začínajú sústreďovať sovietski a francúzski utečenci z nemeckého zajatia a príslušníci domáceho odboja, ktorí zakladali prvé partizánske skupiny. Okrem komunistického hnutia sa v Martine vytvorili aj občianske odbojové skupiny politicky neorganizovaných osôb (skupina Jozefa Šťastného, skupina Fedora Zorkócyho atď.). Dňa 27. augusta 1944 bol v Martine ľst'ou zadržaný vlak, v ktorom sa z Rumunska do Nemecka viezla pod vedením podplukovníka Otta skupina 24 nemeckých dôstojníkov, vojakov a civilistov vrátane rodinných príslušníkov. Pri pokuse odzbrojiť skupinu na dvore martinských kasární sa strhla prestrelka, pri ktorej bola väčšina Nemcov postrieľaná. Táto akcia bola jednou z hlavných rozbušiek vypuknutia Slovenského národného povstania, ktoré sa oficiálne začalo 29. augusta 1944. V meste sa ujal moci revolučný národný výbor a na viacerých miestach boli dobrovoľníkom rozdávané zbrane. Okresné vedenie ilegálnej Komunistickej strany vytvorilo Národnú stráž, ktorá okrem strážnej služby zaisťovala novému režimu nespoľahlivé osoby. Po tvrdých bojoch o prístupové cesty do Turca však bol Martin 21. septembra 1944 obsadený nemeckými vojskami. Hlavné veliteľstvo 1. česko-slovenskej armády na Slovensku vyhlásilo ústup do hôr, kde potom aj naďalej pôsobili partizánske skupiny.

Martin bol po potlačení SNP ochudobnený o veľký počet obyvateľov. Podľa odhadu najmenej 1000 žiteľov rodín bolo v tom čase v partizánskych oddieloch, ďalší v nemeckom zajatí. Počas SNP zahynulo v Martine, ktorý mal koncom vojny 12 000 obyvateľov, 120 osôb. Dňa 11. apríla 1945 vstúpili do mesta jednotky 1. československého armádneho zboru v ZSSR a rumunskej armády.

E.1.8. Búrliivý rast v období po druhej svetovej vojne

V prvých povojnových rokoch mala v Martine silné pozície Demokratická strana, ku ktorej sa hlásili niekdajší národnári aj agrármici, a ktorá v júli 1945 usporiadala v Martine celoslovenský zjazd a v okrese vyhrala aj vo voľbách v roku 1946. Povstalecké tradície však do Martina priniesli komunistické sily, ktoré v roku 1947 presadili výstavbu strojárenského komplexu Kriváň (neskoršie Závody ťažkého strojárstva). Od ďalšieho prílevu robotníctva si komunisti sľubovali pozmenenie štruktúry Martina, v ktorom stále prevažoval živnostnícky, úradnícky a intelektuálny živel.

Zásadný obrat v dejinách Martina nastal po februári '48. Diktatúra proletariátu priniesla druhú vlnu znárodnenia, ktoré po celulózke (premenené na Turčianske celulózky a papierne) a Tatra nábytku zasiahlo aj pivovar, tlačiareň Neografu, podnik Slovenka, závod na minerálnu vodu Fatra. Zo znárodnenej továrničky Pharmalabor vznikla súčasná Biotika. Tatra banka bola najprv zlúčená so Slovenskou bankou a až do jej vtelenia do Štátnej banky československej bola jedinou prevádzkovanou bankou na Slovensku. Nové časy nastali aj pre tradičné kultúrne ustanovizne. Poštátnenie Slovenského národného múzea a jeho preorientovanie výlučne na národopisné zbierky znamenalo zánik Muzeálnej slovenskej spoločnosti. V starej budove SNM dostalo v roku 1964 priestor Turčianske múzeum Andreja Kmeťa.

Univerzalistické poslanie Matice slovenskej sa zúžilo na osvetu a knižnú kultúru. Z jej vydavateľstva vzniklo Vydavateľstvo Osveta a jej vedecké odbory sa včlenili do Slovenskej akadémie vied. Zlúčením Kníhtlačiarkeho účastinárskeho spolku a matičnej Neografie vznikli v roku 1951 Tlačiarne Slovenského národného povstania. Martinské Slovenské komorné divadlo, ktoré vzniklo v roku 1944 a pôsobila ako Frontové divadlo a potom ako Armádne divadlo i Divadlo SNP, sa stalo liahňou hercov, režisérov a dramaturgov pre Slovenské národné divadlo. Školské tradície Martina (Pedagogický inštitút presťahovaný do Banskej Bystrice v roku 1960) sa zúročili založením Lekárskej fakulty Univerzity Komenského v roku 1962 (dnešná Jeseniova lekárska fakulta UK).

Nová identita mesta druhej polovice 20. storočia bola jednoznačne spojená so strojárenským priemyslom. V roku 1965 bolo v niekdajšom Ústave pre zveľaďovanie živností zriadené generálne riaditeľstvo Turčianskych strojární (neskôr Závodov ťažkého strojárstva), ktoré riadilo 13 podnikov na území ČSSR, a podniku zahraničného obchodu Martimex. Martin sa stal významným priemyselným centrom celoštátneho významu. V roku 1970 pôsobila vyše polovica pracujúcich Martina v priemysle, čím sa naplnil komunistický plán pretvoriť intelektuálne mesto na „mesto robotníckej triedy“. Na počiatku 80. rokov tu pracovalo 22 závodov, ktoré zamestnávali vyše 19 tisíc pracovníkov. Rozvoj priemyslu podmienil intenzitu bytovej výstavby. Pri sčítaní v roku 1980 sa v meste evidovalo spolu 4626 domov, s celkovým počtom vyše 17 tisíc bytov, pričom až 87 percent z nich bolo postavených po roku 1945. Masívne prisťahovalectvo z okolitých regiónov a koncentrácia manuálne pracujúcich prispeli k rozvoju priemyslu v meste, na druhej strane však odsunuli do pozadia význam Martina ako tradičného intelektuálneho a kultúrneho centra Slovenska. K rastu mesta prispelo aj pripojenie viacerých okolitých obcí.

Historické udalosti, ktoré sa odohrali v Martine v súvislosti so slovenským národným, politickým a kultúrnym životom, ako aj koncentrácia celoslovenských kultúrnych inštitúcií, prostredie pripomínajúce tvorbu a činnosť množstva slovenských národovcov, kultúrnych a politických dejateľov, robia z Martina centrum slovenského národného, kultúrneho a osvetového života. Výnimočné postavenie mesta Martin našlo vyjadrenie aj v zákone NR SR č. 241/1994 Z. z. o meste Martin ako centre národnej kultúry Slovákov žijúcich na Slovensku aj v zahraničí. Legislatívne sa tak utvrdilo poslanie mesta ako strediska a symbolu Slovákov, ako ochrancu národnej kultúry a národno-kultúrnych pamiatok.

E.2. URBANISTICKÝ A STAVEBNÝ VÝVOJ PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA

E.2.1. 1. etapa - obdobie drevenej zástavby (záver 13. – koniec 17. stor.)

Vznik sídla bol podmienený jeho polohou na dôležitej obchodnej ceste vedúcej pozdĺž Turca a existenciou sakrálneho objektu, ktorý slúžil aj okolitým obciam. Pôdorys stredovekého mesta sa utváral na nepravidelnej sieťovej osnove okolo obdĺžnikového námestia, ktorého dominantou v strede bol Kostol sv. Martina. Povýšenie sídla na mesto sa výrazne neprejavilo na jeho urbanizácii. Zástavba bola riešená viacmenej ako jednoduchá vidiecka štítová. Mešťania stavali na svojich parcelách drevené objekty, ktorých základom bol pravdepodobne viacpriestorový dom zrubovej konštrukcie. Vedľa domu bol užší krytý, či voľný prejazd vedúci do dvora. Na dom mohli nadväzovať hospodárske stavby (maštale, dielne, sýpky). Dvor mohla uzatvárať v celej šírke parcely situovaná stodola. Až do 16. storočia sa teda stavebný fond obmedzil na zástavbu drevených prízemných domov s kamenným suterénom a hospodárskymi objektmi situovanými v hĺbke parcely. V 16. storočí sa ako murované stavby uvádzajú len kostol, fara a dvojpodlažná kúria Révayovcov, ktorá plnila zároveň aj úlohu mýtnej stanice a stoličného súdneho domu. Hradby alebo nejaký iný druh opevnenia mesto nikdy nepostavilo.

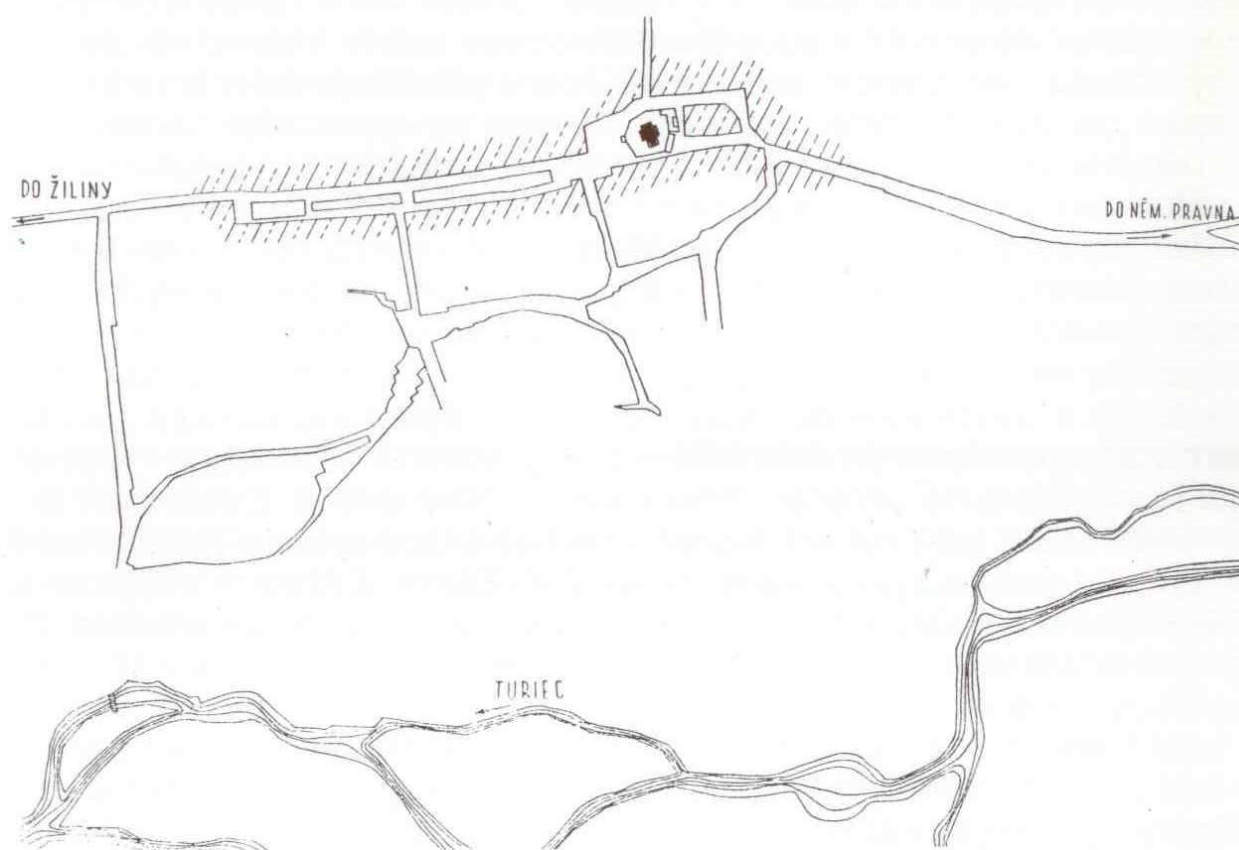
E.2.2. 2. etapa - počiatky súvislej murovanej zástavby (začiatok 18. stor. – 1. polovica 19. storočia)

Na prelome 17. – 18. stor. postavili oproti kúrii Révayovcov dvojpodlažný stoličný dom, čím sa uzavrelo námestie zo severnej strany. V 18. storočí stavebný fond doplnili cirkevné stavby – zvonica pri Kostole sv. Martina a evanjelický kostol a fara, postavené v roku 1784 severne, už za vtedajším mestom. Od konca 18. storočia sa urbanistický rozvoj presúva severným smerom, kde sa pozdĺž osi spájajúcej oba kostoly postupne vytvára súvislá radová zástavba, pričom jej charakter, rovnako ako dominanty mesta zostali až do polovice 19. storočia nezmenené.

Práve pričinením požiarov sa z obdobia pred 2. polovicou 19. storočia zachovalo v Martine len veľmi málo stavieb. Väčšina prízemných drevených domov tvoriacich dovtedajšiu prevládajúcu zástavbu mesta im podľahla a aj tie, ktoré odolali boli neskôr prestavané. Následkom požiaru v roku 1843 bola zničená takmer celá pôvodná zástavba Martina, zasiahnutý bol aj župný dom, katolícky kostol a fara. Ušetrených zostalo len niekoľko stavieb vzdialenejších od vtedajšieho centra mesta. Situovanie v odľahlom priestore medzi humnami a stodolami takto uchránilo od zničenia napríklad evanjelický a.v. kostol z roku 1784 s okolitými budovami vrátane fary a školy z nepálených tehál, kde neskôr v rokoch 1867 - 1875 sídlilo prvé slovenské patronátne gymnázium.

Ešte v prvej polovici 19. storočia viedla od hlavného námestia s kostolom sv. Martina (dnes Námestie SNP) severným smerom len jedna široká ulica (dnešná ulica M. R. Štefánika), na ktorej bolo po požiari v roku 1843 postavených niekoľko poschodových domov. Na túto severojužnú historickú os mesta priečne nadväzovali menšie uličky ako napríklad Bialošová (dnešná Daxnerova) a Smrtná ulica spájajúca kostol sv. Martina s cintorínom. Po požiari bola otvorená z námestia smerom na sever dnešná Ulica 29. augusta rovnobežná s hlavnou ulicou, ktoré vzájomne oddeľoval novovzniknutý blok domov. Na miestne hlavného námestia s dnes už dávno zaniknutou pôvodnou uličnou osnou zostal z

obdobia pred požiarom zachovaný okrem kostola sv. Martina so zvonnicou len hmotovo dominantný Župný dom z prelomu 17. a 18. storočia, ktorý je v súčasnosti sídlom Turčianskej galérie. Svojím predsunutím pred aktuálnu stavebnú čiaru naznačuje pôvodné usporiadanie námestia a ulice.

1. Turčiansky Sv. Martin. Schéma historického pôdorysu podľa V. Mencla.

Grafická príloha:

- MENCL, V., Ing. arch. dr. tech. doc.: Schéma historického pôdorysu Turčianskeho Sv. Martina, prevzaté z knižnej publikácie : HLAVAJ, Jozef. *Martin. Stavebný obraz. (O výstavbe mesta Martin do roku 1960)*. Bratislava : Spolok architektov Slovenska, 1994, str. 9

E.2.3. 3. etapa – prestavba mesta v období historizmu (druhá polovica 19. – začiatok 20. storočia)

V stavebnom vývoji mesta zohrali významnú úlohu dve prelomové obdobia, ktoré určili jeho ďalšie smerovanie a v podstatnej miere aj jeho súčasnú podobu. Kým do prvej polovice 19. storočia bol Martin priemerným slovenským mestom s vidieckou zástavbou, jeho výnimočný historický vývoj v druhej polovici 19. storočia a neskôr po prevrate v roku 1918 sa tu podpísal na vzniku mnohých národne a zároveň aj architektonicky významných stavieb.

Po prvý krát sa charakter mesta začal zásadne meniť súčasne s jeho premenou na mesto celoslovenského významu po historických udalostiach v rokoch 1861 a 1863. Táto zmena sa zákonite odrazila na regulácii mestskej zástavby a zvýšenej stavebnej činnosti,

ktorú urýchlili okrem iného aj druhý ničivý požiar v roku 1881, ktorý opäť zasiahol župný dom a katolícky kostol s farou. Dolný koniec mesta s matičnou budovou a súborom evanjelických objektov ostal aj tentoraz nedotknutý. Tieto udalosti v Martine zásadne zmenili dovtedy používané stavebné materiály. Po skúsenosti s prvým ničivým požiarom už stavali domy zväčša liptovskí murári z nepálenej tehly. Po roku 1881 prevládli ešte trvanlivejšie materiály, akými boli pálená tehla a miestny tufový kameň. Zástavba, ktorá nahradila zaniknuté domy, v zásade nadviazala na pôvodnú parceláciu a historický pôdorys mesta a naďalej si udržala čiastočne vidiecky charakter s domami ľudového typu doplnenými o remeselnícke a dvojpodlažné meštianske domy s prejazdom tzn. typickú radovú alebo aj krídlóvú zástavbu mesta.

Koncentrácia slovenského kultúrneho, spoločenského a hospodárskeho života v Martine vyvolaná pamätnými udalosťami v rokoch 1861 a 1863 bola však predovšetkým impulzom pre výstavbu budov celoslovenského významu. Mesto využilo túto ojedinelú príležitosť a stavbou nových sídel vrcholných slovenských kultúrnych a národných ustanovizní začalo postupne nadobúdať reprezentačný charakter, čomu nezanedbateľne napomohla aj úprava ulíc, či vydláždenie námestia. Projektovaním významných stavieb boli oslovení známi architekti nielen z Martina a jeho okolia, ale aj z ďalekej Budapešti. Do architektonického vývoja mesta hneď spočiatku výrazne zasiahol príchod architekta Blažeja Felixa Bullu z Budapešti, ktorý sa v Martine usadil v roku 1883 a pôsobil tu až do svojej smrti v roku 1919. V meste navrhol nielen množstvo budov, ale súčasne bol poverený aj plánovaním výstavby nových ulíc za účelom rozšírenia mestského pôdorysu. I keď sa preslávil hlavne návrhom vysokej drevenej veže v tzv. slovenskom štýle, ktorú postavil pri príležitosti "Výstavky slovenských výšiviek" v roku 1887 v Martine, väčšina jeho martinských stavieb vychádzala skôr z novorenesančnej schémy, sporadicky kombinovanej inšpiráciami slovenským ľudovým staviteľstvom. Práve renesancia a klasicizmus sa stali pre konzervatívne centrum národného hnutia, akým bol v tej dobe Martin, uprednostňovanými vzormi pri stavbe verejných budov s kultúrnym poslaním.

Toto pravidlo však vo svojej tvorbe len čiastočne zohľadnil ďalší významný architekt Milan Michal Harminc, ktorý zásadne ovplyvnil stavebný vývoj Martina. Vysokoproduktívny architekt tu vytvoril nielen množstvo štýlovo variabilných a typologicky rôznorodých stavieb, ale rovnako aktívne sa podieľal aj na stavebnej regulácii a formovaní mesta. Svoj podiel na architektonickom obraze Martina zanechal aj staviteľ, politik a publicista Ján Nepomuk Bobula, majiteľ prosperujúcej projekčnej kancelárie v Budapešti. Ešte pred vznikom Československa Martin mnohokrát navštívil český architekt, výtvarník a etnograf profesor Jan Koula, zberateľ slovenského ľudového umenia a spoluorganizátor slovenskej národopisnej výstavy v roku 1887. Inšpirácie slovenským folklórom a ľudovým staviteľstvom boli v architektúre Martina prítomné priebežne už od 19. storočia, čo nepochybne súviselo aj s tamojším národobuditeľským ovzduším. Vznikol tak zvláštny fenomén kombinácie novoslohovej, ale neskôr aj funkcionalistickej architektúry, či architektúry socialistického realizmu s folklórnymi motívmi. A to nielen vo výtvarnej, prevažne sgrafitovej výzdobe fasád, ale aj v stvárnení interiérov, výmalbe stropov, tematike sochárskych doplnkov, či vo využití dlho prežívajúcich ľudovo inšpirovaných architektonických prvkov ako sú drevené verandy, vyrezávané časti striech a iné.

Staviteľsky a remeselnícky väčšinu budov v meste v tomto období realizovali dve generácie úspešnej rodinnej firmy Hlavaj-Uličný. Od roku 1905 do 1915 nasledovali svojich otcov Jána Uličného a Jána Hlavaja st. v staviteľskej činnosti staviteľa Ján Havaj s Michalom Uličným, Jozefom Uličným, Jozefom Hlavajom a liptovskými murármi a robotníkmi z Martina a okolia. V roku 1908 si tu založili vlastnú tehelnú, ktorou zásobovali celé mesto a ktorá zanikla až v 60. rokoch 20. storočia. V roku 1908 sa v Martine usadil aj staviteľ Eduard Jančárik z Moravy.

Výsledkom intenzívnej stavebnej činnosti súvisiacej s budovaním Martina ako národného a kultúrneho centra bolo množstvo stavieb v tradičnom duchu s historizujúcimi fasádami sústredených väčšinou na hlavnej ulici a námestí. Veľa z nich sa zachovalo do dnešných dní a mnohé sú pre svoju historickú, rovnako ako aj architektonickú hodnotu vyhlásené za národné kultúrne pamiatky. Jedným z kľúčových momentov bola dvoj etapová výstavba prvej budovy Matice slovenskej, ktorej základný kameň položili v roku 1864 na hlavnej ulici. Stavebné práce podľa projektu Karola Harrera spočiatku viedol Ján Nepomuk Bobula. Rozložitá budova postavená v prevládajúcom novobarokovom slohu je národnou kultúrnou pamiatkou, rovnako ako oproti stojaci dvojpodlažný dom rodiny Mudroňovej s reprezentatívnym novoklasicistickým priečelím, v ktorom od roku 1883 do 1906 sídlila redakcia Národných novín. Historizujúce a eklektické smerovanie vtedajšej zástavby nasledovala aj monumentálna novorenesančná budova Národného domu s výpravnými fasádami a honosnými interiérmi postavená v rokoch 1888 - 1890 podľa projektu Blažeja Bullu na ceste vedúcej od hlavnej ulice k železničnej stanici. V tej dobe to bola jedna z najokázalejších stavieb Martina, slúžiaca ako stredisko spoločenského života. Jej rozsiahlej prístavbe zo začiatku 90. rokov 20. storočia, ktorá svojím objemom negatívne zasiahla do hlavného mestského priestoru, padla za obeť časť staršej prízemnej zástavby.

Podľa dobového vzoru európskych národných múzeí vychádzajúcich z antických predlôh bola ostavená ďalšia významná kultúrna stavba v Martine a to prvá budova Slovenského národného múzea, ktorá mala nahradiť kapacitne nepostačujúce priestory neďaleko situovaného Národného domu. Jej základný kameň položili v roku 1906 na mieste kríženia dnešnej ulice A. Kmeťa smerujúcej k železničnej stanici a vtedy len plánovanej Mudroňovej ulice, kde sa perspektívne uvažovalo s novým námestím. Dvojpodlažná stavba vybudovaná podľa návrhu Milana Michala Harminca bola v dobe svojho vzniku jediným objektom stojacim v nezastavanom priestore. Významná bola nielen svojim poslaním a architektonickým stvárnením, ale aj technicky progresívnymi riešeniami. Súbežne s návrhom novoklasicistickej budovy Slovenského národného múzea však vypracoval M.M.Harminc aj zásadne odlišný návrh eklektickej vily Dr. Kohúta s využitím secesných motívov a romantickej siluety, ktorá bola dokončená v roku 1907 na hlavnej ulici a dnes je takisto vyhlásená za národnú kultúrnu pamiatku. Spolu s novobarokovou budovou Tatra banky, či funkcionalistickou stavbou druhej budovy Slovenského národného múzea tak dokladá neobmedzenú štýlovú pestrosť tvorby tohto architekta.

Okrem spomenutých kultúrnych stavieb mesto podporilo aj výstavbu pôvodne dvojpodlažnej stavby štátnej meštianskej školy, ktorá svojím stvárnením nadviazala na novoklasicistický model kultúrnych budov. Postavili ju v rokoch 1892 - 1893 na dnešnej Bernolákovej ulici spájajúcej hlavné námestie so železničnou traťou, na vtedajšom okraji mesta. Budova vyhlásená za národnú kultúrnu pamiatku, po nadstavbe o jedno podlažie v roku 1928, slúži svojmu účelu dodnes ako sídlo obchodnej akadémie.

Z pôvodnej zástavby hlavného námestia sa okrem župného domu a kostola sv. Martina so zvonnicou nezachovalo nič. Pre tento priestor boli likvidačné predovšetkým 70. a 80. roky 20. storočia. Prízemné domy postavené po požiari v roku 1843, podobne ako poschodové domy na západnej strane námestia z obdobia po roku 1881, vrátane obecného domu boli zbúrané, aby uvoľnili miesto obchodnému domu Prior. Rovnako bola v roku 1971 pri stavbe hotela Turiec s rozsiahlym parkoviskom asanovaná východná strana námestia, pôvodne zastavaná prízemnými domami z obdobia po požiariach. Zániku historickej zástavby okolo kostola sv. Martina prispela aj výstavba novej Jesenskej ulice v rokoch 1980 - 1983. Rozširovaniu námestia padol za obeť dvojpodlažný Fischerov dom, ktorý musel v roku 1931 ustúpiť novej budove Roľníckej vzájomnej pokladnice.

Časť domov medzi ulicou M. R. Štefánika a Ulicou 29. augusta bola zbúraná v roku 1912, keď pozemky odkúpila Tatra banka a na ich mieste postavila eklektickú, prevažne novobarokovú budovu banky podľa projektu Milana Michala Harminca. Nezachovala sa ani

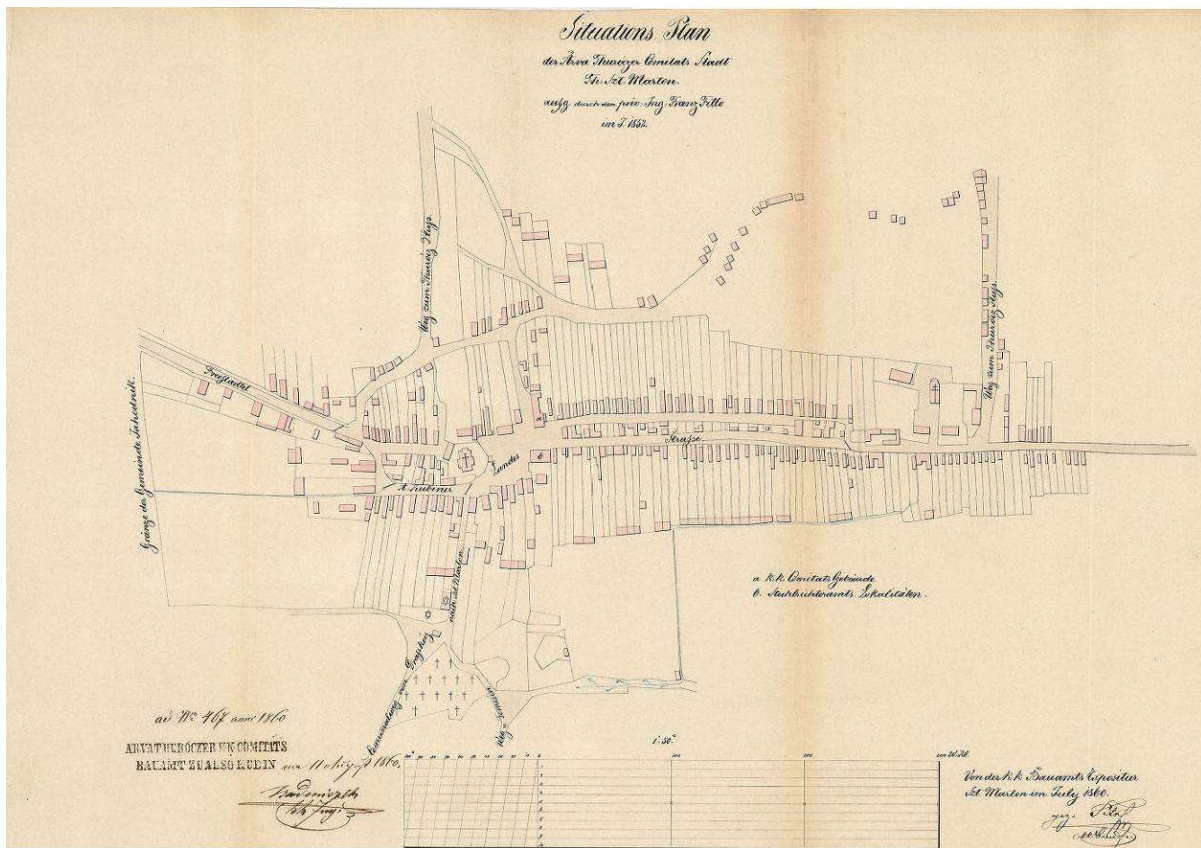
židovská synagóga s novorománskym tvaroslovím fasád, ktorá stála od roku 1875 vedľa židovského cintorína na bývalej Smrtnej ulici. Synagógu s tradičným priestorovým usporiadaním so ženskou galériou nesenou liatinovými stĺpmi, situovanou v západnom uzávere nad trojloďovým zaklenutým priestorom, zbúrali v roku 1974.

Okrem spomenutých významných kultúrnych, spoločenských a vzdelávacích stavieb sa tak pôvodná zástavba z obdobia druhej polovice 19. storočia a začiatku 20. storočia v Martine zachovala najkompaktnejšie predovšetkým na dnešnej ulici M.R.Štefánika a v jej blízkom okolí. V radovej uličnej zástavbe prevládajú dvojpodlažné domy mestského charakteru s obchodnými miestnosťami na prízemí a asymetricky umiesteným prejazdom, ktoré sa tu striedajú s prízemnými domami vidieckeho typu. Stavby s bohato zdobenými historizujúcimi, secesnými a eklektickými fasádami sa udržali na oboch stranách ulice vo viac či menej pozmenenej podobe. Stavebne upravované boli predovšetkým v úrovni striech a parteru, niektoré nadstavali a mnohé prestavali úplne. Nemálo z nich má okrem architektonickej aj historickú hodnotu ako miesto pôsobenia významných osobností slovenského národného kultúrneho života, akými boli Jozef Gregor Tajovský, Štefan Krčméry, Andrej Kmeť, Svetozár Hurban Vajanský, Mikuláš Čajda, Pavol Mudroň a iní. Poschodové domy s obchodmi na prízemí, postavené na východnej strane hlavnej ulice v rokoch 1885 - 1900, sú pripisované Blažejovi Bullovi. Eklektická a secesná radová zástavba s rustikálnym výrazom, čiastočne využívajúca prvky prebraté z ľudového staviteľstva, vznikla na Ulici 29. augusta až po požiari v roku 1881.

Miesto jej kríženia s ulicou A. Kmeťa dodnes akcentuje prízemný dom s eklektickou úpravou fasád, ktorý patril kníhkupcovi, kníhtlačiarovi, spisovateľovi a organizátorovi ochotníckeho divadla Jozefovi Gašparíkovi – Leštinskému a zároveň bol sídlom kníhtlačiarne založenej v roku 1889. V prostrednom rade ulice M.R.Štefánika sa nachádzajú domy z obdobia po požiari v roku 1843 a v Divadelnej ulici medzi prvou budovou Matice slovenskej a Národným domom prízemné domy postavené v rokoch 1905 - 1910 staviteľom Jánom Hlavajom a Michalom Uličným.

Stavby vybudované do prevratu v roku 1918 sa okrem ulice M.R.Štefánika a jej okolia zachovali aj v novovytvorených mestských štvrtiach, ktoré začali vznikať predovšetkým v priestore medzi historickým jadrom a železničnou traťou. Hospodársky rozvoj mesta a zakladanie nových fabriek prinieslo so sebou nové pracovné príležitosti a tým vzrastal aj počet obyvateľstva. Aktuálnou sa preto stala bytová otázka. Mesto sa začalo rozširovať vytýčením novootvorených ulíc, ktoré naprojektoval v rokoch 1890 - 1896 z poverenia mesta Blažej Bulla. Medzi železničnou traťou a hlavnou ulicou bola vytvorená Mudroňova a Kuzmányho ulica zastavaná prízemnými domami z rokov 1900 - 1910, ktoré sa v jej južnej časti zachovali dodnes. Križovala ich dlho nezastavaná ulica A. Kmeťa s námestím. V jej radovej zástavbe pri železničnej trati ešte dnes stoja prízemné, ale aj dvojpodlažné domy zo začiatku 20. storočia s historizujúcimi a secesne stvárnenými priečeliami. Ako južné pokračovanie Kuzmányho ulice bola naprojektovaná Moyzesova ulica, kde sú domy z tohto obdobia zachované už len sporadicky. Jeden z nich, prízemný dom č. 11 so zľudovelým historizujúcim priečelím je vyhlásený za národnú kultúrnu pamiatku ako bývalé pôsobisko manželov Horákovcov a dnes v ňom sídli Múzeum kultúry Čechov na Slovensku. Rovnobežne so železničnou traťou vznikla dnešná Nováková ulica, ktorej pôvodná prízemná zástavba musela neskôr ustúpiť stavbe autobusovej stanice.

Mesto sa postupne rozširovalo a rozrastalo hlavne západným smerom. Na jeho urbanistický vývoj mala v tomto období podstatný vplyv výstavba Košicko-bohumínskej železnice. Medzi riekou Turiec a mestským centrom bola v roku 1872 zriadená železničná stanica s výpravnou budovou.

Grafická príloha:
historická katastrálnej mapy z roku 1860, Magyar Országos Levéltár Budapešť, prístupná na www.arcanum.hu, sig. S 101 No 0721

Grafická príloha:
historická mapa, Martin, Chotárna mapa podľa starého stavu, rok 1875-1876, Štátny archív v Bytči inv. č. 1704

E.2.4. 4. etapa – úpravy v období nástupu moderny (1918 – 1948)

Druhým prelomovým obdobím v stavebnom vývoji mesta bol štátny prevrat v roku 1918, pri ktorom Martin zohral zásadnú historickú úlohu prijatím Deklarácie slovenského národa. Vznikom a budovaním prvej Československej republiky sa vytvorili priaznivé podmienky na rozvoj mesta, ktoré sa odrazili na zvýšenej stavebnej aktivite, ale i postupnej premene architektúry. Počas medzivojnovovej stavebnej konjunktúry tak mesto získalo nový osobitý charakter, ktorý si v podobe zachovanej vyvážene kvalitnej architektúry z dielne mnohých významných architektov, ale aj ucelených urbanistických súborov, udržalo v podstatnej miere dodnes. Rozširovaniu mesta však padlo za obeť mnoho starších budov. V počiatkoch budovania prvej republiky sa otvorila otázka budúceho hlavného mesta Slovenska. Medzi vážnymi kandidátmi bol aj Martin. Evanjelický farár Fedor Ruppeltdt ho navrhoval za optimálne hlavné mesto z hľadiska dopravnej dostupnosti a kultúrnej tradície. Podľa tejto koncepcie sa mal Martin formovať ako záhradné mesto po vzore reformných hnutí v západnej Európe. Obytné a administratívne budovy mali byť koncentrované na slnečných svahoch západne od rieky Turiec a severne od rieky Váh. Východná vyvýšenina bola určená na stavbu monumentálnych budov, údolná niva medzi Vrútkami a Sučanmi mala slúžiť na rozvoj priemyslu a skladov. I keď sa nakoniec Martin nestal hlavným mestom, zostal naďalej kultúrnym a spoločenským centrom, čomu zodpovedal aj jeho nasledujúci ojedinelý stavebný vývoj.

Nebývalá stavebná činnosť v poprevratových rokoch si vyžadovala regulované rozširovanie mestského pôdorysu a plánovitú výstavbu. O prvý návrh stavebného poriadku sa pokúsil už v roku 1920 podľa brnenského vzoru staviteľ Ján Hlavaj. Návrh však nebol schválený, rovnako ako ani Regulačný plán Martina vypracovaný v roku 1921 inžinierom Ivom Benešom z Brna, ktorý počítal s administratívnou štvrťou v centre mesta, kultúrnou štvrťou na východnej terénnej terase, priemyselnou zónou medzi riekou Turiec a železničnou traťou a kolóniou záhrad v západnej časti. Nakoniec sa mesto až do začiatku 2. svetovej vojny riadilo druhým Regulačným plánom vypracovaným v rokoch 1926 - 1927 profesorom Antonínom Mendlom z Prahy, napriek tomu, že tento takisto nebol nikdy oficiálne schválený. Vznikal v čase, keď sa uvažovalo s Martinom ako s hlavným mestom Slovenska, čo ovplyvnilo jeho predimenzované a v mnohom nerealizovateľné zámery. Plán počítal so zachovaním základnej severo-južnej osi mesta danej riekou Turiec a smerovaním železnice. Hlavná os mesta bola doplnená o priečnu líniu vedúcu od železničnej stanice cez centrum až k východnému pahorku predurčenému pre výstavbu budov veľkého významu. Starostom mesta bol od roku 1921 až do svojej smrti v roku 1926 Igor Thurzo, ktorý mal veľké zásluhy na poprevratovej modernej výstavbe Martina. Od roku 1920 prevzali staveiteľskú činnosť v Martine brat Jána Hlavaja Jozef, jeho synovec Ján Palkovič a bratranec Peter Uličný. V roku 1921 založili staveiteľský podnik Hlavaj-Palkovič-Uličný, ktorému bola zadávaná väčšina staveiteľských prác v Martine. Firma mala veľký podiel nielen na stavebnom fonde Martina, ale patrila medzi najaktívnejšie staveiteľské spoločnosti produkujúce množstvo stavieb po celom Slovensku. Projektovaním sa väčšinou zaoberal Ján Palkovič (1892 - 1931), ktorý istý čas pôsobil v budapeštianskom ateliéri M.M.Harminca. Dlhý rad jeho návrhov postupne reflektoval dobové architektonické vzory od tradičných klasicizujúcich princípov, cez rondokubizmus až po funkcionalistické vplyvy. Neobyčajne produktívna bola aj firma Františka Morávka a Václava Manna, či Eduarda Jančárika. Do rozbiehajúcej sa výstavby však boli zainteresovaní nielen miestni, ale aj mnohí významní slovenskí a českí architekti. Zásluhu na úspešnom stavebnom vývoji mesta mali známi architekti ako Dušan Jurkovič, Artur Szalatnai, Fridrich Weinwurm a Ignác Vécsei, Klement Šilinger, Emil Belluš, František

Krupka, Jindřich Merganc, či Vojtech Šebor z Bratislavy, Jan Pacl a Eugen Linhart z Prahy, Bohuslav Fuchs z Brna a iní. Projekty, ale aj stavebné práce boli väčšinou zadávané formou verejných súťaží, i keď víťazné projekty neboli vždy realizované. Mesto veľkoryso vykupovalo pozemky a darovalo ich na stavbu mnohých verejných stavieb určených pre sídla najrôznejších inštitúcií. Budovy spočiatku architektonicky odrážali hlavne povojnový historizmus a eklektický monumentalizmus. Neskôr začal podiel tradície ustupovať a mesto prešlo výraznou zmenou architektúry smerom k moderným trendom.

Do Martina prichádzali aj poprední predstavitelia českej kultúry, ktorí boli neraz prizývaní k významným podujatiam ako hostia. Častým hosťom týchto podujatí bol prvý československý prezident T.G. Masaryk, ktorý v rokoch 1888 - 1901 trávil letné mesiace v neďalekej Bystrici. Bol zakladajúcim členom znovu obnovenej Matice slovenskej, ktorú neskôr finančne podporoval. Letnú rezidenciu Masarykovcov dala v Bystrici postaviť Alica Masaryková v roku 1931 podľa projektu pražského architekta Jana Pacla, ktorý sa významnou mierou zapísal do stavebných dejín Martina, keď s čiastočnou spoluprácou Dušana Jurkoviča vytvoril celý súbor stavieb sústredených na ulici V. P. Tótha, zahŕňajúci bývalý Štefánikov ústav prepojený so sídlom spolku Živena šiestimi bytovými domami. Po vzniku republiky začal v meste rásť počet obyvateľstva a Martin sa súčasne stal sídlom nových centrálnych úradov a inštitúcií ako administratívne centrum severozápadného Slovenska.

Rozvoj politického, kultúrneho a spoločenského života zároveň znamenal oživenie mnohých slovenských ustanovizní, vznik nových ústavov a spolkov, ktoré si vyžadovali nové budovy. Táto situácia priamo iniciovala formovanie tzv. „Slovenskej akropole“. Školské a kultúrne stavby boli plánovane koncentrované na terénnej vyvýšenine na východnom okraji mesta. Vďaka tejto veľkorysej a ojedinelej urbanistickej koncepcii mal Martin ako kultúrne centrum získať výstavnější reprezentačný charakter.

Prvé sídlo Matice slovenskej nahradila nová reprezentačná budova dokončená v roku 1926 na Mudroňovej ulici, urbanisticky naviazaná na evanjelický areál Memorandového námestia. Zo súťaže, ktorej sa zúčastnil aj Emil Belluš, vyšiel nakoniec víťazne miestny staviteľ Ján Palkovič. Rovnako ako pri stavbe prvej budovy Matice slovenskej aj tu sa stal východiskovým vzorom historický sloh. V tomto prípade autor návrhu zvolil klasicizmus, avšak už voľnejšie transformovaný do zjednodušených foriem. Klasická symetricky koncipovaná budova s náznakmi kubistickej štylizácie v tvarosloví fasád je priečelím orientovaná do príľahlej záhrady. Ján Palkovič je autorom aj ďalšej reprezentačnej budovy a to sídla Advokátskej komory, ktorá bola postavená v roku 1923 na námestí A. Kmeťa a je rovnako ako druhá budova Matice slovenskej vyhlásená za národnú kultúrnu pamiatku. Náročná trojpodlažná budova je charakteristickým príkladom realizácie tejto produktívnej stavebnej firmy. Monumentálna stavba s kompaktným objemom, klasickým tvaroslovím a množstvom zachovaných kubisticky štylizovaných detailov dnes slúži ako centrum voľného času. V tom istom roku Ján Palkovič navrhol a v roku 1924 firma Hlavaj-Palkovič-Uličný zrealizovala na námestí A. Kmeťa oproti budove Advokátskej komory náročnú budovu hotela Slovan pre Nikolaja Agiča. Fasády jasne odrážali funkcie jednotlivých priestorov objektu. Prevýšené prízemie s kaviarňou a jedálňou presvetľovali veľké okenné otvory s ozdobnými výplňami, kým dve nižšie podlažia hotelových izieb boli omietnuté a pravidelne delené lizénami. Oproti pôvodným plánom budovu navýšili o štvrté, mierne ustúpené podlažie s priebežným balkónom. Základné architektonické členenie fasád zostalo dodnes zachované. Parter však sekundárne obložili kamenným obkladom, vymenili výplne otvorov, ako aj úpravu a farebnosť povrchov. Neďaleko na Mudroňovej ulici sa v autentickej podobe zachovala aj bývalá budova Nemocenskej pokladnice postavená v roku 1924 takisto podľa projektu Jána Palkoviča z roku 1923 na pôdoryse tvaru písmena L so schodiskom orientovaným do dvora. Priestor pokladnice architekt zdôraznil v exteriéri rizalitom na bočnej fasáde, kým kancelária tajomníka sa otvárala do balkóna nad hlavným vstupom. Do

trojpodlažnej stavby s jemne kubisticky štylizovaným architektonickým tvaroslovím plastických fasád boli po výstavbe novej budovy nemocenskej poisťovne umiestnené finančné úrady, čo si vyžiadalo drobné zásahy do dispozície. Objekt v súčasnosti slúžiaci zdravotníctvu s početnými ordináciami si dodnes uchoval základné dispozičné usporiadanie, ako aj autentický výraz fasád.

Na severovýchodnom okraji centra mesta, pod terénnou vyvýšeninou postavili už v duchu nastupujúceho umierneného funkcionalizmu na nároží Hviezdoslavovej ulice a ulice V.P.Tótha v rokoch 1929-1932 dvojpodlažnú budovu spolku slovenských žien Živena, podľa návrhu Jana Pacla. V rovnakom čase vznikali aj tradičnejšie koncipovaný Hasičský dom určený ako sídlo pre Zemskú hasičskú jednotu na Slovensku. Dokončili ho v roku 1930 na Kuzmányho ulici v mierne redukovanej podobe oproti pôvodnému projektu vypracovanému miestnou stavebnou firmou Mann a Morávek. Obe stavby sú vyhlásené za národné kultúrne pamiatky.

Kým stavby spočiatku zodpovedali oficiálnemu slohu prvej republiky s typickou monumentalitou a dekoratívnymi kubisticky štylizovanými detailmi, neskôr sa formy začali zjednodušovať a postupne sa v mestskej architektúre presadili racionálne postupy funkcionalizmu. V poprevratovom období sa vzťahovali nielen štátne a kultúrne inštitúcie, ale aj peňažné ústavy. Na ulici M.R.Štefánika vznikli v rozpätí rokov 1937-1939 hneď dve budovy tohto zamerania, ktoré boli pre svoje významné architektonické hodnoty zapísané medzi národné kultúrne pamiatky. Obe funkcionalistické stavby sa prijateľne začlenili do pôvodnej historickej zástavby najstaršej časti mesta. V roku 1937 bola na rohu Námestia SNP dokončená trojpodlažná budova Mestskej sporiteľne podľa projektu Emila Belluša. Stavba s veľkou vnútornou dvoranou a bytmi na horných podlažiach je charakteristická pre autora typickým travertínovým obkladom fasád a reliéfmi od Fraňa Štefunka na južnej fasáde. V rokoch 1992 - 1995 bol vzhľad objektu čiastočne pozmenený vložением vikierov do valbovej strechy, vstavaním zmenárne do vnútorného dvora a pristavaním novej bankovej haly vo východnej časti. Neďaleko sporiteľne na začiatku ulice M.R.Štefánika postavili v roku 1939 objemovo dominantnú päťpodlažnú budovu Roľníckej vzájomnej pokladnice uzatvárajúcu rad domov, ktorej autorom bol architekt Ján Vrana z Bratislavy. Rovnako ako budova mestskej sporiteľne je čiastočne obložená travertínovým obkladom. Priečelie akcentované osovito umiestneným oceľovým stožiarom a symetricky komponovanou monumentálnou sgrafitovou figurálnou výzdobou od Martina Benku, je orientované do námestia. Obe stavby dodnes slúžia svojmu pôvodnému účelu.

V medzivojnovom období charakteristickou zvýšenou stavebnou aktivitou sa v Martine zveľaďovali aj cirkevné stavby. Na mieste starej farskej budovy pred evanjelickým a.v. kostolom bola v roku 1932 postavená nová solitérna dvojpodlažná budova evanjelickej a.v. fary podľa plánov vyhotovených firmou Hlavaj-Palkovič-Uličný. Rovnaký autorský kolektív doplnil v roku 1942 tento súbor aj o dvojpodlažný evanjelický zborový dom, postavený medzi budovou fary a gymnázia takisto v duchu regionálnej moderny. Areál stavieb obkolesujúci Memorandové námestie sa týmto stavebne uzavrel a v tejto podobe sa zachoval dodnes.

Vzrastajúci spoločenský význam školstva vo vznikajúcej republike sa odrazil aj na nových školských budovách, ktoré sa stali predmetom rozsiahlej výstavby a experimentovania. Okrem spomínaných škôl na terénnej vyvýšenine boli v Martine vybudované nové stavby určené na vzdelávanie aj v centre mesta. Už v roku 1920 sa začalo s výstavbou dvojpodlažnej provizórnej budovy štátneho gymnázia na západnej strane Mudroňovej ulice podľa projektov Eugena Bartu z referátu Ministerstva verejných prác v Bratislave. Jednoduchá architektonicky nevýrazná stavba dnes slúži základnej umeleckej škole. Nové architektonické názory zohľadňujúce najnovšie hygienické a prevádzkové požiadavky sa plne uplatnili až na budove Štátnej ľudovej školy T.G.Masaryka, ktorá bola dokončená v roku 1934 na Mudroňovej ulici. Trojpodlažnú stavbu so zvýšeným suterénom,

obkolesenú významnými kultúrnymi a cirkevnými budovami, projektoval architekt Vojtěch Šebor z Bratislavy. Dvojkřídlová budova s trojramenným schodiskom v mieste prieniku krídel je racionálne riešená s priestranými učebňami orientovanými do dvora a širokými chodbami, ktoré slúžili aj ako šatne. Zvýšené požiarne múry zakrývajúce pultovú strechu vytvárajú dojem rovnej strechy. Jednoduché hladké priečelie s veľkými oknami pôvodne ozvlášťoval názov školy, štátny znak a dodnes zachovaná plastika z modranskej keramiky od sochára Fraňa Štefunka.

Rozvoj mesta po prevrate v roku 1918 súvisí aj s rozširovaním priemyselných areálov a zakladaním nových tovární. V prvých rokoch sa rozšíril Tatra nábytok, továreň na celulózu aj pivovar. Od roku 1939 až do vypuknutia 2. svetovej vojny vznikol východne od druhej matičnej budovy na Škultétyho ulici v krížení s ulicou M.R.Štefánika rozsiahly komplex kultúrnych budov Matice slovenskej a kníhtlačiarne Neografia, ktorý dodnes dominuje severnej časti historického jadra mesta. Zbúraním starých budov sa vytvoril veľký pozemok, na ktorom boli etapovite vybudované jednotlivé bloky podľa plánov inžiniera Stanislava Zachara ml. z Bratislavy. V nárožnej polohe so zasunutým parterom s oblo tvarovanými nárožiami a poschodiami spočívajúcimi na pilieroch sa nachádza trojpodlažný blok E zahŕňajúci sklady, kníhkupectvo, obchody, kancelárie a miestnosti pre rozhlas. Na stavbe sa už uplatňujú charakteristické funkcionalistické prvky. Piliere, sokel a rámovania pásových okien zdôrazňuje bešeňovský travertínový obklad. Hlavný vstup zdôraznený reliéfom od Fraňa Štefunka je zasunutý do travertínom obloženej hranolovej hmoty schodiskového arkiera, ktorý je presvetlený nárožnými plochami sklobetónu a dvojicou kruhových okien.

Výrazný nárast obyvateľstva a rozvoj mesta v poprevratovom období však priniesol so sebou predovšetkým nevyhnutnosť riešenia bytovej otázky, čo následne podnietilo rozsiahlu výstavbu obytných súborov, ktorá tvorí samostatnú kapitolu v stavebnom vývoji Martina. Okrem súvislých robotníckych kolónií, vznikali v tejto dobe aj družstevné, mestské a štátne kolónie bytových domov, či vilových štvrtí. Do urbanizmu mesta tak zásadne zasiahli nové obytné celky, ktoré dodnes oslovia svojou pôdorysnou a formovou rozmanitosťou, či zaujímavými architektonickými, ale aj urbanistickými riešeniami.

Už v roku 1921 sa začala utvárať dnešná ulica V.P.Tótha, smerujúca od evanjelického a.v. kostola kolmo na terénnu terasu až k plánovanej budove Štefánikovo ústavu. Na jej severnej strane vybudovali v rokoch 1921-1922 so štátnou podporou šesť dvojpodlažných bytových domov, štyri bytové domy so štyrmi dvojizbovými bytmi a dva bytové domy so štyrmi trojizbovými bytmi, podľa plánov pripisovaných Janovi Paclovi z Prahy v spolupráci s Dušanom Jurkovičom. Symetricky komponované domy s členitou siluetou strmých valbových škridlových striech, bohato členených ozdobnými komínovými hlavicami a pultovými vikiermi, postavené v romantickom duchu ranej moderny, sa zachovali v autentickej podobe, okrem jedného prestavaného bytového domu. Doplnené o pôvodné oplotenie dodnes tvoria malebnú líniu nástupu k budove bývalého Štefánikovo ústavu. Dotvárajú tak súvislý rad stavieb, ktoré vznikli v autorskej dielni jedného architekta, prepájajúc Štefánikovo ústav so sídlom Živeny. O rok neskôr postavili oproti na južnej strane ulice podľa projektu M.M.Harminca tri mestské bytové domy. Dva rozložité nárožné domy a jeden dom uprostred sú dvojpodlažné so zvýšeným suterénom a zložitou sústavou valbových a manzardových striech, ktorých škridlovú krytinu už nahradila plechová. Moderné stavby skladbou hmôt, striech, tvarovaním lodžií, ale i ríms rízalítov vzdialene nadväzujú na barokové princípy. Aj tieto stavby, ktorými sa vytýčila Hviezdoslavova a Šoltésovej ulica, sa zachovali s pôvodným oplotením a brámkami. Východná časť zástavby ulice V.P.Tótha bola neskôr asanovaná v súvislosti s výstavbou domu služieb a vznikom Námestia S. H. Vajanského. V podobnom duchu, na rozhraní medzi ustupujúcim historizmom a rodiacou sa modernou, navrhol ten istý autor aj súbor troch bytových domov Tatra banky zoradených pozdĺžne za sebou kolmo na Kuzmányho ulicu, ktoré postavili v rokoch 1921 - 1922. Totožné dvojpodlažné domy so zvýšeným suterénom, manzardovou veľkoryso presvetlenou strechou

a hlbokými lodžiami sú prestriedané prízemnými hospodárskymi objektmi a ohradené spoločným pôvodným oplotením so zachovanou vstupnou brámkou. Ako ucelený súbor boli vyhlásené za národnú kultúrnu pamiatku.

Oproti vilovej štvrti na južnej strane Škultétyho ulice v priestore od Mudroňovej po Kuzmányho ulicu dal štát v rokoch 1923 – 1925 postaviť päť trojpodlažných bytových domov pre štátnych zamestnancov. V duchu oficiálneho slohu bytovej výstavby prvej republiky ich projektoval Eugen Barta z Bratislavy a staviteľsky sa na ich podieľali najväčšie martinské firmy Hlavaj-Palkovič-Uličný, Mann a Morávek, ako aj firma Jančárik. Rozložené domy s valbovými strechami horizontálne rozdelené rímsou sú v nárožniach zvýraznené ozdobným pilierom alebo polygonálnou hmotou lodží s dekoratívne členenými stĺpkami. Zachovali sa s autentickými výplňami hlavných vstupných portálov a s oplotením. V mieste kríženia Škultétyho a Kuzmányho ulice pri železničnej trati dala v roku 1927 vojenská správa postaviť dva paralelne situované trojpodlažné bytové domy pre vojenských gážistov so spoločným dvorom. Autorstvo sa pripisovalo Dušanovi Jurkovičovi a Janovi Paclovi, pôvodné projekty z roku 1925 však nesú podpis Františka Morávka. Domy sú charakteristickým dokladom ranej moderny s čiastočným dekoratívnym využitím neomietaného tehlového muriva, bohatým horizontálnym členením, polkruhovo ukončenými schodiskovými rizalitmi, hlbokými lodžiami a vystupujúcimi masívnymi oblúkmi vstupov.

Mimo rozsiahlych obytných kolónií si v období 30. rokov 20. storočia v centre mesta nechali významné martinské rodiny a osobnosti postaviť podľa projektov uznávaných architektov, najčastejšie v duchu funkcionalizmu, individuálne rodinné, či polyfunkčné domy. Na južnej strane ulice V.P.Tótha tak dodnes stojí pozoruhodná stavba funkcionalistickej vily s plochou strechou, ktorú si dal postaviť v rokoch 1941 - 1942 Ján Lepík z Batizoviec. Dvojpodlažná vila s veľkorysým pôdorysom zahŕňajúcim päť izieb, dve izby pre slúžky, dva salóny, jedálne a kúpeľne zaujme priechelím s typickým funkcionalistickým tvaroslovím ako sú kruhové okná, súvislé plochy keramického obkladu, či nárožné pásové okná. Dominantne pôsobí predovšetkým výrazne plasticky prečlenený schodiskový rizalit, pôvodne akcentovaný vlajkovým stožiarom. Na Námestí A. Kmeťa si v rokoch 1931 - 1932 dal postaviť dvojpodlažný rodinný dom s ordináciou na prízemí aj miestny lekár Eugen Kohn. Puristický dom s elementárnym kubickým objemom prečleneným dlhými horizontálnymi oknami a ukončený rovnou strechou projektoval bratislavský architekt Artur Szalatnai ako jeden z viacerých domov pre lekárov. Dnes je už dom slúžiaci Lekárskej službe znemený na nepoznanie. Veľká terasa nad prejazdom do dvora bola zastavaná poschodím a ploché bielo omietnuté fasády sa skrývajú za hliníkovým obkladom. Na ulici M.R.Štefánika naprojektovali v roku 1938 bratislavskí architekti Fridrich Weinwurm a Ignác Vécsei dvojpodlažný obchodný a obytný dom pre Dr. Kleina na nepravidelnom pôdoryse prispôbenom tvaru parcely. Dom s prejazdom, dvoma obchodmi a kanceláriami na prízemí a veľkým bytom na druhom podlaží, nakoniec realizovaný ako trojpodlažný, dodnes stojí oproti novej prístavbe divadelného Štúdia. Podobne navrhol aj architekt Michal M. Scheer zo Žiliny na Mudroňovej ulici dvojpodlažný Weilov dom s obchodnými miestnosťami na prízemí a s bytmi na poschodí.

V rokoch 1943-1944 vypracoval z poverenia mesta architekt Jozef Marek z Bratislavy nový Základný upravovací plán Martina, ktorý bol následne schválený. Počítal s rýchlym rastom mesta, novou diaľnicou, ale aj s radikálnymi zásahmi do okolia Námestia SNP smerom k železnici. Cez vojnu však nová výstavba stagnovala.

Po 2. svetovej vojne sa opäť nakrátko znovu oživila myšlienka vybudovať z Martina hlavné mesto Slovenska, od ktorej sa nakoniec upustilo. V tomto období postavili na Hviezdoslavovej ulici trojpodlažný bytový dom Matice slovenskej, v ktorom bývali významní slovenskí spisovatelia podľa projektu inžiniera P. Florika a trojpodlažný bytový dom podniku Kriváň, ktorý projektovali a realizovali stavitelia Hlavaj- Palkovič- Uličný ako ich poslednú stavbu do znárodnenia firmy v roku 1948.

E.2.5. 5. etapa - extenzívny rast počas socialistickej spoločnosti (1949 - 1989)

Stavebný vývoj mesta v povojnovom období zásadne ovplyvnilo predovšetkým umiestnenie strojárskeho podniku. Medzi Robotníckou ulicou a vojenskými kasárňami bol v rokoch 1948 - 1952 vybudovaný veľký priemyselný podnik Kriváň. Rozvoj priemyslu opäť podnietil rozsiahlu výstavbu obytných domov a súborov.

Päťdesiate roky boli obdobím rozsiahlej výstavby obytných súborov v duchu architektúry socialistickeho realizmu, ktoré v Martine vstúpili do historického urbanizmu mesta. V rokoch 1956 - 1958 takto vznikol v záhradách medzi Ulicou M. R. Štefánika a Hviezdoslavovou ulicou ucelený súbor stavieb nazývaný Štúrova štvrť, ktorý tu dodnes stojí v autentickej podobe, udržiavajúc si dobovú atmosféru. Dvoj- až štvorpodlažné domy s valbovými strechami vytvárajúce polouzavreté bloky osadené do zelene okolo Štúrovho námestia sú vzájomne odlišené veľkoplošnými, ale aj drobnými sgrafitovými obrazcami s najrôznejšími ľudovo inšpirovanými motívmi, ktoré dodávajú súboru rôznorodosť a pestrosť. Architektonické tvaroslovie tu čerpá vzory z klasicizmu a renesancie, čo sa odrazilo na pilastrových rámovaniach lodžií, segmentovo zaklenutých kazetovaných prejazdoch, priebežných rímсах, rizalitoch, či tympanónoch.

V podobnom tradičnom duchu postavili v rokoch 1954 - 1955 v novootvorených uliciach A. Sokolíka a Moskovskej aj štyri trojpodlažné typové bytové domy. Umelá omietka fasád je v najvyššom podlaží zdobená sgrafitovým pásom s ľudovými motívmi. Súbor orientovaný priechliami smerom do parku je ukončený budovou kina Moskva čiastočne obloženou kabrincoým obkladom z rokov 1948- 1952 od architekta J. Lakomého ml. z Prahy.

V tomto období sa v uliciach širšieho centra mesta rozbehla výstavba sídlisk s murovanými aj panelovými domami podľa individuálneho, ale aj typového pôdorysného riešenia. Okrem prevládajúcich obytných komplexov tohto obdobia zaujmú v Martine aj individuálne architektonické diela ako napríklad dvojpodlažný dom pre maliara Martina Benku postavený na Kuzmányho ulici, ktorý je vyhlásený za národnú kultúrnu pamiatku. Opomenúť nemožno ani náročnú trojpodlažnú budovu poštového úradu, ktorú na exponovanom mieste námestia A. Kmeťa naprojektoval v roku 1958 architekt Jindřich Merganc z Bratislavy. Jej architektúra sa dnes skrýva za zateplenými fasádami. V 60. a 70. rokoch 20. storočia prešiel Martin výraznými stavebnými zmenami. Mesto sa na jednej strane rozrastalo a vznikali nové obytné štvrte, na druhej strane sa však nevyhlo ani invazívnym zásahom do staršej historickej zástavby. Radikálne zásahy do centra mesta sa pripravovali už v 50. rokoch, keď v roku 1958 vypracoval Aladár Buzik napokon nerealizovaný územný plán Martin-Riadok, ktorý počítal s asanáciou historickej zástavby námestia SNP a jej náhradou panelovými domami. Búrlivú diskusiu vyvolal v 60. Rokoch zámer necitlivého búrania staršej zástavby Martina. Inicioval ju polemický víťazný projekt Eugena Kramára na radikálnu prestavbu centra mesta, ktorý navrhoval okrem iného aj likvidáciu Národného domu. Ani tento plán nebol nakoniec realizovaný. V polovici 60. Rokov sa však začalo formovať nové námestie, ktoré nahradilo starú mestskú zástavbu. V rokoch 1979 - 1983 sa v urbanizme najstaršieho námestia Martina presadila novostavba obchodného domu Prior. Stavba kolosálnych rozmerov dodnes ovláda voľný priestor námestia, čím objemovo konkuruje kostolu sv. Martina.

V období 60. až 70. rokov sa vo veľkej miere pokračovalo aj v budovaní sídlisk, čo súviselo s rozširovaním starých a budovaním nových priemyselných závodov. V tomto čase vzniklo sídlisko Prednádražie medzi železničnou stanicou a Mudroňovou ulicou. Postupne sa v 80-tych rokoch zahusťovala aj zástavba medzi ulicou M.R.Štefánika a P.O. Hviezdoslava.

E.2.6. 6. etapa – súčasná rekonštrukcia mesta (1990 – 2010)

Nová etapa vývoja mesta nastala po zmene pomerov po roku 1989. V roku 1994 bola centrálna časť mesta s historickou osou, ktorú tvorí Ulica M. R. Štefánika ústiaca do Námestia SNP s dvoma dominantami kostolov vyhlásená Vyhláškou za mestskú pamiatkovú zónu špecifického charakteru, viažucu sa na udalosti národného, kultúrneho, historického a politického významu presahujúce regionálny význam. Zóne dominuje severojužná hlavná mestská komunikácia obostavaná rôznorodou zástavbou s pretrvávajúcím striedaním objektov mestského charakteru s domami vidieckeho typu, na ktorú ďalej prirodzene nadväzuje novší typ zástavby z prvej polovice 20. storočia.

Centrálna časť pamiatkovej zóny je organizovaná ako pešia zóna, ktorá prešla od roku 1998 rozsiahlou rekonštrukciou v dvoch etapách. Druhú etapu zavŕšili v roku 2003 stavbou budovy Millenia s turistickým informačným centrom, kaviarňou a galériou. Trojpodlažná stavba s preskleným obvodovým plášťom, vybudovaná oproti novostavbe divadelného Štúdia, navzdory proklamovanej transparentnosti opticky prerušila dovtedy otvorenú líniu dlhej Ulice M. R. Štefánika. Zmenou dopravného riešenia centrálnej časti pamiatkovej zóny a jej transformáciou na pešiu zónu sa vytvoril priestor na zhodnotenie a skvalitnenie stavebného fondu nachádzajúceho sa v tejto časti, pričom jednotlivé objekty boli transformované pre polyfunkčné účely s uzatváraním a dostavbou dvorových častí na obchodné pasáže alebo prieluky (Ul. M. R. Štefánika 10, 36, 38, 44, 46, 54 a 60, Ul. 29. augusta 2, 3, 13, 15 a 16, Ul. Divadelná č. 9, 11 a 15). V rámci tejto etapy prestavby centrálnej časti pamiatkovej zóny boli mnohé objekty hlavne v uličných krídlach adaptované pre obchodné účely so zobytnením podkroví resp. ich nadstavbami v zmysle podmienok Vyhlášky – 3.n.p - prízemie na obchodnú činnosť, 1. poschodie ako služby, administratíva resp. bývanie a podkrovie bývanie. Napriek tomu, že mnoho budov historického jadra bolo v priebehu 20. storočia prestavaných, prispôsobených nových účelom, či dokonca asanovaných, pešia zóna s výraznými pamiatkovými hodnotami je postupne rehabilitovaná a rekonštruovaná, o čom svedčí aj ocenenie za komplexnú architektonickú rekonštrukciu a obnovu historickej budovy bývalej Tatrabanky, dnes Slovenskej sporiteľne v centre Martine v roku 2001, európskou cenou „Europa Nostra“, ktorú každoročne udeľuje združenie neziskových pamiatkových organizácií so sídlom v Haagu. Napriek umelo (nasilu) presadením cudzorodým celopreskleným prvkom zo strany Ministerstva Kultúry SR (nové celosklenené zádverie Národného domu) alebo Okresného úradu Martin (objekt Millenia), ktoré čiastočne nevhodne determinujú základnú ochranu pamiatkových hodnôt pamiatkového územia, si centrálna časť zachováva predmet ochrany stanovený vo Vyhláške.

Ďalšie časti pamiatkového územia a to najmä ulica Pavla Mudroňa sa taktiež postupne transformujú z obytnej na iné polyfunkčné funkcie a to najmä prestavbou existujúcich pôvodných rodinných vil alebo meštianskych domov na zdravotnícke zariadenia alebo polyfunkčné prevádzky. Týmito prestavbami sa zachováva hmotovo - objemový ráz jednotlivých objektov tejto časti zóny. Rozsiahlejšie objekty pôvodných spoločenských inštitúcií – školy, základná umelecká škola, obytné stavby, polikliniky, úradné inštitúcie v tomto období neprešli rozsiahlejšími obnovami a pri realizovaných čiastočných rekonštrukciách resp. udržiavacích prácach si zachovávali charakter z obdobia medzivojnovnej výstavby. Rekonštrukčnými prácami prešli len objekty hotelov „Turiec a Slovan“, pri ktorých bolo v plnej miere zachované hmotovo - objemové členenie. Mesto si zároveň udržalo vo vzácne autentickom stave ucelené obytné súbory, bytové domy a vilové štvrte z prvej pol. a z 50. rokov 20. st. s nespochybniteľnými urbanistickými a architektonickými hodnotami, ktoré obklopujú pôvodné námestie s historickou osou, rozrastajúc sa do širokého okolia. Za isté negatívum v rámci prestavieb nehnuteľností v rámci pamiatkového územia je možné považovať

nadstavby a prestavby podkrovných priestorov s aplikovanými mohutnými vikermi s logiami v rámci strešných rovín (Ul. M. R. Štefánika č. 38, 42, 46, 58, Ul. 29. augusta č.8)

Vývoj zelene na území pamiatkovej zóny

Štruktúra a charakter systému zelene prešla vývojom ovplyvneným sociálnym potenciálom od prirodzenej pasívnej existencie vegetácie až po cielene upravené plošno-priestorové a líniové štruktúry.

Prakticky až do začiatku 20 storočia bol vytváraný prevažne záhradami na úzkych pozemkoch situovaných medzi urbanistickými blokmi zástavby alebo pri významných solitárnych objektoch. Až prakticky v polovici 20. storočia dochádza v centrálnej časti pamiatkovej zóny na verejných priestranstvách k zakladaniu významnejších plošno - priestorových objektov zelene, ktoré vykazujú ciele dispozičné usporiadanie a kompozičné riešenie (priestor v súčasnosti vymedzený ulicami z východu a M. R. Štefánika a Ulicou Divadelnou a 29. augusta) a v súčasnej juhovýchodnej časti pamiatkovej zóny k založeniu významného pomerne veľkého parkového objektu – Hviezdoslavovho parku, ktorý si prakticky až do súčasnosti zachováva charakter úprav z doby jeho vzniku.

Avšak ešte pred týmto obdobím v prvej tretine 20. storočia prešli cielemi sadovníckymi úpravami areály architektonicky ale i historicky hodnotnými objektmi prvej a druhej budovy Matice Slovenskej, tiež školského areálu pri dnešnej základnej škole na Mudroňovej ulici.

V druhej polovici 20. storočia - 60 te roky - v duchu architektúry socialistického realizmu vznikol rozsiahly súbor obytných budov – tzv. Štúrova štvrť, zachovávajúci si v podstate autentickú podobu. Pre toto obdobie je charakteristická snaha o „skrásľovanie“ obytného prostredia a v tomto duchu v polouzavretých priestoroch obytného súboru vznikli menšie upravené plochy zelene.

Taktiež uličné interiéry v súlade s trendmi 20. storočia o zlepšovanie životného prostredia s preferovaním hygienickej a estetickej funkcie zelene bolo dopĺňané líniovými vegetačnými prvkami – stromoradiami a alejami, ktoré tvoria aj dnes ich integrálnu súčasť.

Grafická příloha:

- JANKOVIČ, V., Dr. CSc.: Schéma sídelného vývoja mesta Martin, 1966

F. CHARAKTERISTIKA PAMIATKOVÝCH HODNÔT ÚZEMIA

F.1. PAMIATKOVÉ HODNOTY ÚZEMIA HMOTNEJ POVAHY

Pamiatková zóna v meste Martin sa nachádza v centrálnej časti sídelného celku s menším podielom kultúrnych pamiatok. Ochrana územia zahŕňa historické jadro mesta, vrátane urbanisticko-architektonicky významnej zástavby z 1. polovice 20. storočia, ktorá nadväzuje na pôdorysnú šachovnicovú osnovu zástavby mesta z konca 18. storočia a 19. storočia. Pamiatková zóna v meste Martin je zónou špeciálneho charakteru, územím vzťahujúcim sa na historické udalosti kultúrno-historického a národno-historického a politického významu, ktoré zasahujú aj mimo územia Slovenskej republiky. Vzhľadom na minimálne zachovanie a rozsah stredovekej resp. primárnej zástavby pred obdobím 19. storočia, sa ťažisko historického jadra mesta posúva severným smerom cez Ul. M. R. Štefánika, Ul. 29. augusta a Ul. Divadelnú až ku Memorandovému námestiu pred kostolom evanjelickým a.v., spojeného s historickými udalosťami celoslovenského významu a ich reprezentačnými stavbami postavenými z verejných zbierok (bývalá Matica Slovenská a Národný dom) v druhej polovici 19. storočia, ktoré mali kľúčový význam pre urbanistický rozvoj centra mesta východným i západným smerom, v prvej polovici 20. storočia. Taktiež ku základným pamiatkovým hodnotám územia patrí rozsiahly fond významných národno-historických národných kultúrnych pamiatok, ktoré svojim situovaním, hmotovo-objemovým riešením a funkčnou náplňou determinujú pamiatkové hodnoty územia a to hmotnej podstaty ako sú hmotová skladba zástavby, pôdorysná štruktúra sídla, strešná krajina a vnútorný a čiastočne aj vonkajší obraz územia.

F.1.1. OBRAZ KRAJINY – CHARAKTERISTICKÉ POHĽADY

Charakteristickým znakom územia PZ Martin je jeho založenie na nive a terase rieky Turiec, ktoré determinovali či už historickú zástavbu pred obdobím 19. storočia alebo neskoršej pamiatkovo hodnotnej zástavby v druhej polovici 19. storočia severným smerom. Rovinatý reliéf terénu umožňoval pôdorysnú šachovnicovú osnovu zástavby, ktorá bola v neskoršom období 1. polovice 20. storočia akcentovaná zástavbou na vyvýšenej terase Malej Hore tzn. Slovenskej Akropole s realizáciou významných národných a školských inštitúcií (objekt Slovenského národného múzea, Gymnázia, Štefánikovho ústavu). Ďalšia zástavba sídelného celku mesta nadviazala na šachovnicovú osnovu mesta a akcentovaním severo - južného ťahu a využívaním dobre oslneného úpätia Martinských Holí. Mesto Martin - sídelný celok v krajine je výrazne vymedzený impozantnými pohoriami Martinských Holí na západnej časti, pohorím Malej Fatry na strane severnej a západnej a na východnej strane teréne vyvýšenou terasou Malej a Veľkej Hory. Historické ale čiastočne aj súčasné sídlo (pozn. hromadná alebo individuálna bytová zástavba smerodajná pre mestotvorný charakter sídla) nikdy nebolo priamo pristavané ku meandrujúcemu toku rieky Turiec. Táto medzera medzi meandrujúcim tokom rieky a historickou zástavbou mesta bola v neskorších obdobiach využitá pre industriálne účely a osadenie dôležitej dopravnej infraštruktúry ako sú železničná trať Vrútky – Zvolen a rýchlostný cestný obchvat mesta Martin, pozn. cesta I. triedy 65/D. Charakteristickým znakom územia PZ Martin je nižšia malopodlažná úroveň zástavby v celom území voči okolitým jednotlivým blokom sídelného celku (pozn. okrem hotela Turiec), čo predznamenáva aj možnosti situovania hodnotných diaľkových chránených pohľadových uhlov na historickú siluetu pamiatkového územia, ktoré sú situované v tesnejšej nadväznosti na riešené územie. Diaľkové pohľadové uhly na riešené územie z ciest a železníc medzinárodného významu Žilina – Vrútky – Košice nie je možné navrhnúť vzhľadom ku vzdialenosti od riešeného územia a výšku zástavby okolitých blokov hromadných bytových

výstavieb. Situovanie diaľkových pohľadov z prístupových komunikácií sa tak obmedzuje len na pôvodnú hlavnú prístupovú komunikáciu I. triedy č. 65 (Ul. Jesenského, Ul. Kohútova, Ul. Hviezdoslavova a Ul. M.R. Štefánika – severná časť) a zo strany železničnej trate Žilina – Zvolen : „Chránené pohľadové uhly (grafická príloha, výkres č.1 – Širšie vzťahy)“

č.1 – Chránený pohľad na južnú časť pamiatkového územia s narušenou primárnou urbanistickou štruktúrou, v ktorej je nutné zachovať dominantnosť rímskokatolíckeho kostola sv. Martina biskupa

č.2 - Chránený pohľad na západnú centrálnu časť pamiatkového územia s medzivojnovou urbanistickou štruktúrou so zachovaním dominantnosti objektov Advokátskej komory, múzea A. Kmeťa, hotela Slovan a Pošty

č.5 – Chránený pohľad na severnú časť pamiatkového územia s historickou urbanistickou štruktúrou.

Situovanie ďalších diaľkových pohľadov sa prirodzene obmedzuje na ich umiestnenie v rámci terénnej vyvýšeniny Malej hory smerom ku územiau PZ Martin s akcentovaním určujúcich hmotovo - objemových prvkov alebo na situovanie chráneného pohľadového kužeľa z územia s medzivojnovou vilovou zástavbou v severozápadnom nároží smerom ku hodnotnej a pre dané obdobie charakteristickej bytovej medzivojnovovej zástavbe: „Chránené pohľadové uhly (grafická príloha, výkres č.1 – Širšie vzťahy)“

č.3 – Chránený panoramatický pohľad na centrálnu východnú časť pamiatkového územia s historickou urbanistickou štruktúrou a nutnosťou zachovať dominantnosť Národného domu – divadla.

č.4 – Chránený panoramatický pohľad na centrálnu severovýchodnú časť pamiatkového územia s historickou urbanistickou štruktúrou a nutnosťou zachovať dominantnosť Evanjelického a.v. kostola.

Č.6 – Chránený pohľad na severozápadnú časť pamiatkového územia so zachovanou medzivojnovou urbanistickou štruktúrou.

Chránené pohľadové kužele z interiéru pamiatkového územia sa viac-menej sústreďujú smerom z najhodnotnejších urbanistických štruktúr PZ Martin smerom ku určujúcim krajinným obrazom ako sú západná časť pohoria Malá Fatra, Martinské Hole alebo smerom ku prirodzeným terénnym vyvýšeninám s určujúcou mestotvornou, národnou a symbolickou urbanistickou štruktúrou (terénne úpravy, parkové a sadovnícke úpravy Malej Hory, NKP – Národný cintorín, Slovenské národné múzeum, Gymnázium, Štefánikov ústav) : „Chránené pohľadové uhly z interiéru pamiatkového územia č. 1 - 6 (grafická príloha, výkres č.1 – Širšie vzťahy)“.

F.1.2. VONKAJŠÍ OBRAZ ÚZEMIA – PANORÁMA, SILUETA

Pre vonkajší obraz územia - panorámu je charakteristická nižšia malopodlažná úroveň zástavby v celom rozsahu voči okolitým jednotlivým blokom sídelného celku (pozn. okrem hotela Turiec) – sídliská Sever, Ľadoveň, Priemyselná zóna, Malá hora. Tieto viac podlažné bloky zástavby sídla limitujú úroveň prezentácie vonkajšieho obrazu územia tzn. panorámu s ich historickými pamiatkovo hodnotnými dominantami ako sú obidva kostoly, Národný dom, budova I. Matice Slovenskej, Župný dom. Celkovú panorámu sídla a samotnej PZ v severozápadnom smere uzatvárajú impozantné pohoria Martinských hólí a západnej časti Malej Fatry a vo východnom smere vyvýšená terasa Malej a Veľkej Hory. Všetky vyššie spomínané objekty - dominanty svojou polohou na rovinatej teréne a nie príliš výškovo výrazným hmotovo - objemovým riešením len čiastočne ovplyvňujú siluetu územia a tým je riešené územie skôr definovateľné ako územie s nižšou malopodlažnou zástavbou bez

výškovo výrazne do sídelného celku vystupujúcich hmôt - dominánt. Samotná silueta PZ Martin je tým determinovaná len nižšími dominantami rímskokatolíckeho kostola sv. Martina biskupa a evanjelického a. v. kostola a hmotovo – objemovo rozsiahlejšími objektmi NKP - Národný dom, budova I. Matice Slovenskej, budova II. Matice Slovenskej, Župný dom a objekty bánk. Ku nevhodnej umelo vlozenej dominante, ktorá našťastie len čiastočne determinuje vonkajší obraz územia patrí stavba hotela Turiec s asanovanou historickou zástavbou územia.

F.1.3. VNÚTORNÝ OBRAZ ÚZEMIA – PRIESTOROVÁ ŠTRUKTÚRA

F.1.3.1 Hmotová skladba zástavby

Charakteristický spôsob vytvárania zástavby PZ Martin je v jej jednotlivých častiach - blokoch rozdielny a vznikol v rôznych časových obdobiach s mnohými odstredivými až deštruktívnymi tendenciami ku predchádzajúcemu spôsobu vytvárania zástavby. Najstaršie historické sídlo bolo úplne asanované a osamotené pozostatky historickej zástavby územia (rímskokatolícky kostol sv. Martina biskupa a Župný dom) spreď konca 18.storočia sú len málo čitateľným hmotným dokladom, ktorý by dokázal napovedať o spôsobe vytvárania zástavby tejto časti územia. Nápovedou ku historickému spôsobu vytváraniu zástavby najstaršej časti PZ Martin sú už len historické vojenské mapy, historická katastrálna mapa, grafické znázornenia a historická fotodokumentácia. Z týchto zdrojov je čitateľné, že historické jadro malo menší nepravidelný obdĺžnikový charakter v centrálnej polohe s ohradeným rímskokatolíckym kostolom sv. Martina biskupa. Zástavba okolo kostola bola nízka štítová jedno alebo dvojpodlažná so šikmými strechami a dominantným postavením kostola. Celé historické jadro malo aj pre súčasnosť typickú severojužnú orientáciu. S rozvojom mesta v priebehu konca 18. a celého 19.storočia sa severným smerom vytvárala nosná jednoduchá dvojuličná sieť (dnešná Štefánikova, 29.augusta a Divadelná ulica), rozšírená smerom na západ prostredníctvom kolmých bočných uličiek (dnešná Daxnerova a západná časť Kmeťovej ulice) a smerom na juhovýchod od kostola Smrtnou uličkou na cintorín (dnešný Národný cintorín). Doplnením tejto novej nosnej dvojuličnej siete o pozdĺžne rovnobežné ulice v priebehu 1. polovice 20.storočia sa vytvoril typický šachovicovitý spôsob zástavby, u ktorého prevažuje radová zástavba typická hlavne pre druhú najstaršiu dvojuličnú os (dnešná Štefánikova, 29.augusta a Divadelná ulica). Táto štítová zástavba mala v zmysle katastrálnej mapy z roku 1860 ešte typický vidiecky charakter a to dlhé jedno resp. dvojpodlažné domy so svojimi roľníckymi dvormi, ktoré bývali hlavne na východnej strane uzavreté hospodárskymi stavbami stodolami alebo humnami. Mimo tejto dvojuličnej osi na západnej strane sa začína formovať v 19. Storočí esovkovito zatočená potočná zástavba opätovne s typicky vidieckym štítovým charakterom zástavby (pozn. zaniknutá pri prestavbe mesta v 1. polovici 20. storočia). V rámci tejto dvojuličnej zástavby v druhej polovici 19. storočia dochádza k postaveniu hmotovo a výškovo objemnejších solitérnych objektov evanjelického a.v. kostola (dostavba veže a neoslohová prestavba) a I. sídla Matice Slovenskej. Vyššie menované objekty spolu s objektom Národného domu následne determinovali výškovú a hmotovo objemovú zastavanosť parciel a s ich zahusťovaním do typických meštianskych prejazdových domov s uzavretými dvormi. Pre ďalší územný rozvoj a určujúcu etapu s pamiatkovými hodnotami v rámci vyššie spomenutej nosnej dvojuličnej osi je spôsob radovej neskoršie krídlovej zástavby s typicky prejazdovými meštianskymi domami dvoj alebo trojpodlažnými so sedlovým zastrešením paralelným s komunikačnou osou a dvorovým krídlom čiastočne uzavretým smerom ku paralelnými uliciam a mestským blokom.

Táto viac menej nekoordinovaná zástavba hlavne mimo historickej dvojuličnej osi sa v priebehu 1. polovice 20.storočia postupne transformuje na územne a projekčne koordinovanú malopodlažnú pravidelnú solitérnu zástavbu (dvoj alebo trojpodlažných

bytových domov alebo typickej vilovej zástavby) typickú pre severnú stranu Ul. Mudroňovej, Hviezdoslavovej, Ul. Škultétyho, Ul. Tóthovú a čiastočne aj Moyzesovej. Výstavbou týchto na dvojuličnú os paralelných alebo na ňu kolmých ulíc sa vytvoril typický šachovnicový komunikačný uličný systém centrálnej časti mesta, ktorý samozrejme ako bolo spomenuté v úvode čiastočne deštruoval vyššie spomenutý vidiecky radový uličný spôsob zástavby. Táto malopodlažná solitérna zástavba vilových a bytových domov deštruovala pôvodné hospodárske dvory so stodolami alebo humnami. Typická mestská malopodlažná resp. jedno a dvojpodlažná radová alebo krídlková zástavba so sedlovým zastrešením a uzavretými dvormi sa čiastočne zachovala len na južnej strane Ul. Mudroňovej, Ul. A. Kmeťa a v južnej časti Ul. Kuzmányho. Tieto časti zostávajú s ich spôsobom zástavby pre ďalší územný rozvoj určujúce a možné je len zjednotenie výškovej hladiny formou nadstavieb s ukončením sedlovými strechami so sklonom nad 35°. Solitérny spôsob zástavby bol riešený skôr formou zasunutia objektov voči historickej uličnej čiare a s voľnejšou formou osadenia v rámci parcely pri dodržaní odstupovaných vzdialeností. Výšková hladina pri tejto forme zástavby je pri bytových domoch 2 a 3 podlažná a pri vilových stavbách 2 podlažná. Zastrešenie týchto objektov je šikmými strechami s prevažujúcim valbovým typom zastrešenia. Pri solitérnej forme zástavby v rámci šachovnicového uličného systému s menej hodnotnými objektmi, ktoré nie sú definované ako objekty s pamiatkovou hodnotou (časť F.1.6.5) je možná ich transformácia do typicky meštianskej radovej alebo krídlkovej zástavby s vyššou mierou zastavanosti s ich predsunutím ku uličnej čiare definovanej v rámci regulatívov a zásad Územného plánu historického centra - pešia zóna Martin. Pri objektoch solitérnej zástavby vilových a bytových domoch prípadne solitérnych objektov občianskej vybavenosti definovaných ako objekty s pamiatkovou hodnotou (časť F.1.6.5) je nutné sa obmedziť sa len na ich humanizáciu a obnovu s možnosťou nadstavby, resp. využitia podkrovia. Pre všetky typy zástavby nachádzajúce sa v území je typické cca do 0,5 metra vyššie osadenie úrovni podlahy prízemnia oproti úrovni terénu. Toto výškové odsadenie je z dôvodu osadenia sídla ako takého na nive a terase rieky Turiec.

Pri poslednej etape koordinovane deštruktívnej, ktorá zasiahla najstaršiu časť mestskej zástavby s nepravidelným obdĺžnikovým námestím okolo kostola, je v súčasnosti (pozn. za posledných cca 15 rokov) za určujúci smer nutné považovať reanimáciu územia do jej pôvodného charakteru so zastavaním územia do obdĺžnikového námestia okolo kostola a posunutie časti cesty I. triedy č. 64 (Ul. Kohútova) do polohy pred Martinskú fakultnú nemocnicu. V rámci tohto reanimačného procesu je navrhnutá malopodlažná bloková zástavba 2-3 podlažná so šikmými zastrešeniami (pozn. postavený blok Allianz poisťovne a Sociálnej poisťovne). Pri tomto koordinovane deštruktívnom charaktere zástavby územia boli v rámci tejto časti osadené dva hmotovo - objemovo a čiastočne aj výškovo najväčšie solitérne bloky Obchodného domu Prior a Hotelu Turiec, ktoré sú v rámci reanimačného úsilia čiastočne eliminované navrhovanou malopodlažnou blokovou zástavbou. Reanimačné úsilie za posledných 15 rokov bolo odsúhlasované v rámci Územný plán historické centrum - pešia zóna Martin a ÚPN-Z Martin – Pred nemocnicou. Taktiež ku predmetnej stavebnej činnosti v súlade so schválenými územnými plánmi boli odsúhlasené a do súčasnosti nerealizované stavebné akcie Pastoračné centrum a Prístavba ku hotelu Turiec.

F.1.3.2 Strešná krajina

Strecha od vzniku obydľia tvorí jeho neoddeliteľnú súčasť a zároveň je ukončujúcim prvkom architektúry. Jej hlavnou funkciou je ochrana stavby pred poveternostnými vplyvmi, ktoré majú negatívny vplyv na jej jednotlivé konštrukcie. Okrem toho strechy dotvárajú architektonický výraz samotného objektu, ulice a sídla. Každé slohové a časové obdobie prináša typické konštrukčné a tvarové riešenie striech, ktoré je pre dané obdobie typické. Pozoruhodné je, že práve krovy a strechy sú v historickom vývoji architektúry najstabilnejšie a najmenej menené konštrukcie. Až živelné katastrofy ako sú požiare, prípadne veterné

smršte ale aj drevokazný hmyz, radikálne prestavby objektov, alebo napr. v súčasnosti populárne a rozmáhajúce sa vstavby do podkroví, historické strechy menia za nové, často krát nekriticky a od predchádzajúcich aj konštrukčne i tvarovo rozdielne.

Typická strešná krajina pre prvú etapu vytvárania zástavby historického sídla mesta Martin je v podstate jednopodlažná vidiecka radová zástavba so sedlovými alebo valbovými strechami orientovanými kolmo voči uličnej sieti s podobnou výškou úrovne korunných ríms, hrebeňov striech s maximálnou odchýlkou do 1 metra. Tieto zastrešenia neobsahovali ozdobné vikiere pre presvetlenie podstrešných priestorov, len typicky pre vidiecku zástavbu v zadnej hospodárskej časti boli osadené vysoké sedlové alebo pultové nakladacie vikiere. V tejto prvej etape sa ako strešná krytina používal predovšetkým drevený štiepaný šindel. Ľahko horľavá drevená krytina znamenala pre mesto trvalé a vážne nebezpečenstvo vzniku a rýchleho sa rozšírenia požiarov (posledné ničivé vypukli v meste v rokoch 1843 a 1881). Pozostatky tejto zástavby s ich strechami sú objekty Ul. 29. augusta 5, 9, 11 a 18, Ul. M. R. Štefánika č.18, 30 a 32 a Ul. Divadelná č. 11 a 15.

Druhá etapa zahusťovania radovej alebo krídlovej zástavby nosnej dvojuličnej siete s priľahlými kolmo orientovanými uličkami sa v rámci strešnej roviny transformuje už do typicky meštianskeho potereziánskeho spôsobu a to so sedlovými paralelne s uličnou komunikáciou orientovanými (v nárožných a solitérnych polohách valbových) zastrešeniami s protipožiarnymi štítovými múrmi a oddelením priestoru podstrešia od obytných priestorov kovovými protipožiarnymi dverami. Prevládajúcim typom krytiny ešte v tomto období je naďalej šindľová drevená krytina avšak pri novostavbách a obnovách objektov realizovaných v druhej polovici 19. storočia a 1. polovici 20. stor. sa už začala objavovať škridľová i plechová krytina a ojedinele aj krytina z azbesto-cementových šablón – tzv. eternit. Pri týchto zastrešeniach z dôvodu zahusťovania zástavby v centrálnej dvojuličnej osi v období 1. polovice 20. storočia a s nutnosťou čiastočného využitia podkrovných priestorov sa začína objavovať nový prvok strešný vikier s typicky sedlovým alebo valbovým ukončením. Tieto vikiere sa nachádzajú často v centrálnej polohe a sú objemovo väčšie z dôvodu realizovaných murovaných vstavieb v rámci podstrešia objektu. Pri nevyužitých strešných rovinách sa presvetlenie priestorov obmedzuje len na jednoduché kovové strešné okienka asymetricky osadené v rámci strešnej roviny. Pozornosť si taktiež zasluhujú malé strešné vikiere trojuholníkového a polkruhového tvaru bez výplne, ktoré sa zachovali v intaktnej podobe z 1. polovice 20. storočia na objektoch Ul. M. R. Štefánika č.11 (I. Matica Slovenská), Ul. 29. augusta č.2 a Ul. Divadelná č. 11. Úroveň osadenia korunnej rímasy a samotného hrebeňa strechy je v dvojuličnej nosnej osi rôznorodá od prízemných objektov po 3. podlažné objekty meštianskych domov bez ich výškového zjednotenia typického pre iné historické mestské centrá. K zjednocovaniu výškovej úrovni osadenia korunnej rímasy a samotného hrebeňa strechy dochádza až v období 2. Polovice 20. Storočia a v súčasnosti pričom determinujúcim faktorom pre ich určenie sú najhodnotnejšie nárožné objekty PZ Martin – národné kultúrne pamiatky – Župný dom, Divadlo, I. Matica Slovenská, VÚB Banka, Slovenská Sporiteľňa, Uni Credit Banka. Medzi typické pozostatky tejto zástavby je možné zahrnúť blok zástavby medzi ul. M. R. Štefánika a Ul. 29. Augusta, blok zástavby Ul. M. R. Štefánika č. 6 – 14, 54 – 60 a 62 - 64, blok zástavby Ul. 29. augusta 2 – 4.

V tretej etape s malopodlažnou solitérnou zástavbou vilových a bytových domov nachádzajúcou sa v paralelných a na hlavnú dvojuličnú os kolmých uliciach sú pre strešnú krajinu typické šikmé valbové alebo sedlové zastrešenia. Výška osadenia korunných ríms a a výška osadenia hrebeňov striech je pri bytových a domoch občianskej vybavenosti podobná a samotné podstrešné priestory boli viac-menej presvetľované kovovými strešnými oknami alebo aj jednoduchými plytkými valbovými, sedlovými alebo trojuholníkovými vikiermi. Pri vilovej zástavbe je vzhľadom na charakter výšky solitérnej zástavby výška

hrebeňa a výška osadenia koruny rímsy tiež podobná s obdobne použitým aparátom stvárnenia presvetľovacích prvkov – vikierov. Pri objektoch definovaných ako objekty dotvárajúce prostredie PZ Martin a to v lokalitách severná strana Ul. Mudroňova, Hviezdoslavova, Ul. Škultétyho, Ul. Tóthová a čiastočne aj Moyzesová je nutné sa pri ich úpravách obmedziť len na ich humanizáciu a obnovu s možnosťou využitia podkrovia s presvetlením jednotlivých priestorov podkrovia strešnými oknami a zachovanými strešnými vikiermi. Prevládajúci typ krytiny pri výstavbe týchto solitérnych objektov je rôznorodý od škridlovej, plechovej krytiny až po ojedinele aj krytinu z azbesto-cementových šablón – tzv. eternit.

V tejto etape sa vyskytujú aj objekty s plochými strešnými rovinami typickými pre modernu medzivojnového obdobia. Medzi tieto objekty patrí hlavne Základná škola P. Mudroňa, Vila na Ul. V. P. Tótha č.2 a Uni Credit Banka Ul. M. R. Štefánika č.1. Pri týchto objektoch je nevyhnutné zachovať ich spôsob zastrešenia a eliminovať ich zastrešenia formou šikmých striech vzhľadom ku narušeniu výrazu, proporčnosti a kompozície samotnej architektúry.

F.1.4. FUNKČNÉ VYUŽITIE ÚZEMIA

PZ Martin z hľadiska zhodnotenia funkčného využitia je typickou centrálnou mestskou časťou s určujúcou obchodnou, administratívnou, obytnou a polyfunkčnou náplňou s minimálnym množstvom výrobných prevádzok sústredených hlavne v juhozápadnej a západnej polohe mimo PZ Martin. Z hľadiska funkčnej náplne je oproti iným historickým sídlam taktiež určujúce situovanie národno-historických inštitúcií sídliačich priamo alebo v tesnej blízkosti PZ Martin.

V rámci dvojuličnej nosnej komunikačnej osi PZ Martin je hlavnou funkčnou náplňou obchod – administratívna v rámci prízemnia a poschodia a obytné alebo polyfunkčné využitie v rámci podstrešných priestoroch tak ako je to definované v bode 5 článku 4 Vyhlášky.

V ďalších paralelných alebo na dvojuličnú nosnú komunikačnú os kolmých uliciach je skôr typická bytová, zdravotnícka (pozn. severná časť Ul. Mudroňovej) a administratívna funkcia s prevládajúcim obytným charakterom týchto častí. Mimo túto funkčnú náplň územia s prevládajúcou obytnou funkčnou náplňou je len v súčasnosti sa transformujúca severná časť ul. Mudroňovej, kde sa sústreďia zdravotnícke a administratívne zariadenia s nižším pomerom obytného funkčného využitia čo však nie je v konflikte s fungovaním PZ Martin.

V rámci PZ Martin nastali územno-technické a spoločenské zmeny, ktoré vyvolávajú potrebu preriešenia dopravnej kostry územia – zmena vlastníckych vzťahov v nadväznosti na obslužné komunikácie zadných dvorových častí obchodných prevádzok na ul. 29. Augusta a Ul. Divadelnej (dopravné uzavretie dvojuličnej komunikačnej siete a jej transformácia na Pešiu zónu) a preto Útvar hlavného architekta mesta Martin chce v najbližšom období prehodnotiť tieto funkčné časti územia PZ Martin. Úpravou zadných dvorových traktov a plôch v rámci Ul. 29. Augusta a Ul. Divadelnej na obslužné komunikácie nebude výraznejšie narušené funkčné využitie územia a ani priestorovo-komunikačná sieť.

F.1.5. HISTORICKÝ PÔDORYS

Formovanie pôdorysu historického jadra Martina je nutné obmedziť časovo do konca 19. Storočia a tým aj len na územie zaniknutého nepravidelne obdĺžnikového námestia okolo rímskokatolíckeho kostola a nosnej dvojuličnej siete (Ul. M. R. Štefánika, 29. augusta a Divadelná), ktorá je zakončená Memorandovým námestím a voľnou urbanistickou štruktúrou okolo evanjelického a.v. kostola. Čiastočne do tohto územia historického pôdorysu sídla je ešte možné zahrnúť zaniknutú Smrtnú uličku (pozn. smerujúca od rímskokatolíckeho kostola ku cintorínu) a východné časti Ul. Daxnerova a Andreja Kmeťa.

Pôdorys historického jadra Martina je výsledkom ovplyvňovania viacerých činiteľov, z ktorých najvýznamnejšie sú:

- založenie sídla na nive a terase rieky Turiec,
- staré obchodné cesty:
západovýchodná cesta idúca povodím Váhu a severojužné cesty smerujúce z oblasti Hornej Nitry a stredoslovenskej banskej oblasti, stretávajúce sa v Turčianskej kotline. Práve pri Kostole sv. Martina sa táto cesta rozchádzala do dvoch smerov, na severozápad ku Žiline a odtiaľ na Moravu a Sliezsko, a na severovýchod na Liptov a Spiš,
- pôsobenie magistra Donča a kolonizačné vlny hostí zo severozápadného Slovenska a bezprostredného okolia, ktoré povzniesli v Turci mestský element,
- vyňatie osady svätého Martina spod právomoci sklabinského kastelána a zvolenského župana kráľom v r.1340, ktorý jej daroval práva a slobody aké malo mesto Krupina,
- postupný extenzívny rozvoj v severo - južnej osi

Skromná podoba stredovekej zástavby v Martine bola spôsobená najmä charakterom mesta, ktoré aj keď mu boli pridelené mestské privilégia (1340), podobne ako iným mestečkám v Turci, nevyvinulo sa nikdy do podoby prosperujúceho, hospodársky a ekonomicky silného sídla, ako to bolo v iných oblastiach Horného Uhorska (napr. na Spiši, banské mestá, oblasť západného Slovenska – Bratislava, Trnava...). Martin sa vyvinul z ranogotického sídla – obce, ktorej centrom bol gotický kostol sv. Martina, obklopený cintorínom. Pri kostole sa vytvorilo nepravidelné obdĺžnikové námestie (dnešné Námestie SNP), od ktorého sa smerom na sever tiahla nosná dvojuličná sieť (dnešná Ul. M. R. Štefánikova, 29. augusta a Divadelná ulica), rozšírená smerom na západ prostredníctvom kolmých bočných uličiek (dnešná Daxnerova a západná časť Kmeťovej ulice) a smerom na juhovýchod od kostola Smrtnou uličkou na cintorín (dnešný Národný cintorín).

Formovanie historického pôdorysu následne na prelome 19. a 20. storočia ovplyvnil nový už urbanisticky koordinovaný územný rozvoj, ktorý čiastočne eliminoval aj pôvodný historický pôdorys s asanáciou zadných roľníckych dvorov s hospodárskymi zázemiami (stodolami a humnami). Urbanisticky koordinovaný územný rozvoj centrálnej časti sídla bol už koncipovaný ako pravidelnejší šachovnicovitý pôdorys s charakteristickým spôsobom solitérnej zástavby.

Zachovanú historickú parceláciu aj v zmysle historickej katastrálnej mapy z roku 1860 je možné identifikovať hlavne v rámci nosnej dvojuličnej siete (dnešná Ul. M. R. Štefánikova, 29. augusta a Divadelná ulica) tzn. od Župného domu po sídlo I. Matice slovenskej a od VÚB Banky po vilu Dr. J. Kohúta. Táto historická zástavba obsahovala vyššie spomínaný spôsob zástavby v I. etape vidiecky štítový pozdĺžny jednotraktový dom remeselnícko-roľníckeho charakteru s prejazdom pozdĺž domu s úzkou parceláciou (zachovaná parcelácia pri objektoch na Ul. 29. augusta 5, 9, 11 a 18, Ul. M. R. Štefánika č. 18, 30 a 32 a Ul. Divadelná č. 11 a 15) a v II. etape sa tieto úzke parcely spájajú do viacerých blokov s osadenými meštianskymi domami dvoj - trojtraktovými domami, kde užší trakt tvoril prejazd, širší obytný trakt. Táto širšia parcelácia sa v intaktnej podobe zachovala v bloku zástavby medzi ul. M. R. Štefánika a Ul. 29. Augusta, v bloku zástavby Ul. M. R. Štefánika č. 6 – 14, 54 – 60 a 62 – 64 a v bloku zástavby Ul. 29. augusta 2 – 4. Obidva charakteristické typy formovania parcelácie či už užší alebo širší meštiansky sú v rámci PZ Martin zachované v intaktnej podobe s asanovanými len zadnými roľníckymi dvormi s hospodárskymi zázemiami sú hodnotné a musia sa zachovať vo svojej podobe a šírkovom usporiadaní.

F.1.6. OBJEKTOVÁ SKLADBA ÚZEMIA

F.1.6.1 Dominanty a akcenty

Samotná silueta PZ Martin je tým determinovaná len nižšími dominantami rímskokatolíckeho kostola sv. Martina biskupa a evanjelického a. v. kostol. Tieto vertikálne viac – menej vežové dominanty svojim osadením na nive a terase rieky s rovinným charakterom historického sídla boli v dobe svojho vzniku a aj prestavieb do historizujúcich prestavieb na začiatku 20. storočia boli prirodzenými vertikálnymi dominantami územia. V 2. Polovici 19. Storočia a 1. Polovici 20.storočia zahusťovaním zástavby a jej zdvíhaním do 2.-3. Podlažných meštianskych domov a inštitúcií sa ich vertikálna dominantnosť v rámci územia PZ Martin čiastočne potlačila.

Taktiež hmotová skladba zástavby je výrazne determinovaná hmotovo – objemovo rozsiahlejšími, národno-historicky a architektonicky významnými objektmi NKP - akcentmi - Národný dom, budova I. Matice Slovenskej, budova II. Matice Slovenskej, Župný dom a objekty bánk (VÚB Banka, Uni Credit Bank, Slovenská Sporiteľňa). Ku nevhodnej umelo vlozenej dominante, ktorá našťastie len čiastočne determinuje kompozičné usporiadanie a vonkajší obraz územia patrí stavba hotela Turiec s asanovanou historickou zástavbou územia.

Pri výškovom zónovaní blokov tieto akcenty a dominanty budú dôležitým faktorom pre ich následné určenie, samozrejme so zachovaním ich dominantnosti. Jednotlivé bloky sú popísané podľa jednotlivých stavebných blokov č.1 až 15 v časti G., spolu s regulatívmi novej zástavby v pamiatkovom území mesta Martin.

F.1.6.2 Systém opevnenia

V rámci historického sídla mesta Martin sa nenachádzalo typické fortifikačné opevnenie typické pre stredoveké a včasnorenovoveké mestá. Predpokladá sa, že pri identifikácii starovekých a včasnorenovovekých osád môžu byť identifikované v rámci PZ Martin aj ich opevnenia. Rímskokatolícky kostol sv. Martina biskupa ako pôvodná stredoveká stavba a ako jediná bola ohradená kamenným múrom, ktorého nižšia časť sa zachovala do súčasnosti vo forme podmurovky kovového oplatenia kostola. Areál samotného rímskokatolíckeho kostola sv. Martina biskupa je osobitne zapísanou NKP so základnou ochranou definovanou v § 27 pamiatkového zákona.

F.1.6.3 Priestory (námestia, ulice a voľné priestory)

V historickom sídle mesta Martin sú okrem šachovnicovej osnove uličnej zástavby mestotvornou, urbanisticky, architektonicky a aj spoločensky exponovanou verejnú priestory – námestia a voľné priestranstvá.. Tieto priestranstvá vymedzené urbanistickými blokmi zástavby alebo hmotovo-objemovo väčšími solitérnymi objektmi sú v rámci PZ Martin vymedziteľné v najstaršej polohe okolo rímskokatolíckeho kostola sv. Martina biskupa – nám. SNP, v rámci nosnej dvojuličnej siete pred budovou Uni Credit Bank a pri Divadle a I. sídle Matice Slovenskej.

Medzi narušené urbanistické priestory je možné zaradiť priestor okolo rímskokatolíckeho kostola sv. Martina biskupa – nám. SNP, okolo ktorého sa nachádzala najstaršia forma zástavby v rámci nepravidelného obdĺžnikového námestia bola v 2. polovici 20. storočia výrazne narušená s asanáciou celých urbanistických blokov, ktoré boli nahradené architektonicky a hmotovo – objemovo nevhodnými solitérnymi objektmi OD Prior a hotela Turiec, ktoré výrazne narušili celý historický urbanistický priestor a stali sa čiastočne dominantnými v rámci zástavby s čiastočným potlačením akcentácia najstaršej vertikálnej dominanty mesta rímskokatolíckeho kostola. Tento narušený urbanistický priestor je v súčasnosti (pozn. za posledných cca 15 rokov) stavebne a urbanisticky reanimovaný do jej pôvodného charakteru so zastavaním územia do obdĺžnikového námestia okolo kostola

a posunutie časti cesty I. triedy č. 64 (Ul. Kohútova) do polohy pred Martinskú fakultnú nemocnicu. V rámci tohto reanimačného procesu je navrhnutá malopodlažná bloková zástavba 2-3 podlažná so šikmými zastrešeniami (pozn. postavený blok Allianz poisťovne a Sociálnej poisťovne). Reanimačné úsilie za posledných 15 rokov bolo odsúhlasované v rámci Územný plán historické centrum - pešia zóna Martin a ÚPN-Z Martin – Pred nemocnicou. Taktiež ku predmetnej stavebnej činnosti v súlade so schválenými územných plánmi boli odsúhlasené a do súčasnosti nerealizované stavebné akcie Pastoračné centrum a Prístavba ku hotelu Turiec.

Medzi nosné hodnotné urbanistické priestory je možné zaradiť priestor v rámci nosnej dvojuličnej sieti pred budovou Uni Credit Bank, priestor pri Divadle a I. sídle Matice Slovenskej (Divadelné námestie) a samotné Memorandové námestie.

Priestor v južnej polohe v rámci nosnej dvojuličnej osi je vymedzený na západnej strane Ul. 29.augusta, na východnej strane južnou časťou Ul. M.R. Štefánika a na severnej strane medziuličnou blokovou zástavbou s dominantným objektom Uni Credit Bank. V rámci tohto priestoru dominujú objekty významných národných kultúrnych pamiatok a to v južnej polohe objekty Župného domu a VÚB Banky a severnej polohe objekt Unicredit Bank. Celkovo tento hodnotný urbanistický celok dotvára úprava pešej zóny s jej mobiliárom, sadovnícke úpravy a súsošie Jánošíkovej družiny.

Priestor v severnej polohe v rámci nosnej dvojuličnej osi je vymedzený na západnej strane Ul. Divadelná, na východnej strane strednou časťou Ul. M.R. Štefánika a na severnej strane architektonicky a národno-historicky hodnotným objektom sídlom I. Matice Slovenskej. V rámci tohto priestoru dominujú významné národné kultúrne pamiatky a to v juhozápadnej Národný dom – Divadlo a v severnej polohe sídlo I. Matice Slovenskej a v južnej polohe objekt Slovenskej Sporiteľne. Celkovú kompozíciu tohto priestoru taktiež dotvárajú národné kultúrne pamiatky Beňuškovský dom, Halašovský dom, Vila Dr. J. Kohúta a čiastočne aj Lilgovský dom. Ne prelome 20. a 21. storočia bol tento priestor pri obnove pešej zóny čiastočne narušený jej umelo presadeným cudzorodým celopreskleným objektom Millenia (odsúhlasené Okresným úradom Martin), ktorý čiastočne vizuálnym rozdelil na dva bloky tento hodnotný urbanistický priestor. Toto rozdelenie cudzorodým celopreskleným prvkom bude predmetom riešenia pre nasledujúce desaťročia, kedy bude nutné upraviť tento ekonomicky náročný objekt do vhodnejšieho a menej ekonomicky náročného architektonického riešenia, ktoré eliminuje toto rozdelenie priestoru. Samotný priestor čiastočne ešte pokračuje severným a západným smerom ku architektonicky, urbanisticky a národno-historicky hodnotným objektom Múzea A. Kmeťa a samotnému Memorandovému námestiu s jeho voľnou kompozíciou zástavby okolo evanjelického a.v. kostola. Synteticky tento hodnotný urbanistický celok dotvára úprava pešej zóny s jej mobiliárom, sadovníckymi úpravami, fontánou a súsoším Pamätníka I. svetovej vojny.

Priestor Memorandového námestia s jeho voľnejšou formou zástavby okolo evanjelického a.v. kostola má okrem celospoločenských, národno-historických hodnôt aj architektonické a urbanisticko-kompozičné hodnoty vzhľadom ku koncentrácii národných kultúrnych pamiatok – Evanjelického a.v. kostola, Biblickej školy, I. Slovenského gymnázia a evanjelickej a.v. fary. Celkovo tomuto priestoru dominuje evanjelický a.v. kostol a samotný priestor dopĺňa vzrastlá zeleň a na pripomenutie Memorandových udalostí aj monumentálne výtvarné dielo – pamätná tabuľa osadená na severnej strane fary. V západnej tzn. zadnej strane túto urbanisticko-architektonickú kompozíciu dotvárajú monumentálne objekty II. sídla Matice Slovenskej s jej historickou zeleňou a Základnej školy P. Mudroňa s významnými plochami zelene. Čiastočne narušujú celkovú koncepciu a významné priehľady tohto urbanisticky hodnotného priestoru len prístavby garáží, skladov pri objekte Neografie a garáže pri objekte sídla II. Matice Slovenskej, ktoré bude v ďalších obdobia nutné stavebne

a architektonicky regenerovať a upraviť do výzoru medzivojnového obdobia resp. ich úplne eliminovať z tohto priestoru.

Medzi doplnkové hodnotné urbanistické priestory v rámci PZ Martin je možné zaradiť ešte priestory urbanisticky koncipovanej solitérnej zástavby medzivojnového obdobia obytných budov resp. inštitúcií v rámci Ul. Šoltésovej, severných častí Ul. Kuzmányho a Ul. Mudroňovej a z povojnového obdobia je to urbanisticko-architektonický celok Štúrovej štvrte ako príklad architektúry socialistického – realizmu s jeho hodnotnou skladbou objektov, hmotou objektov, zastrešením objektov a architektonicko-výtvarnými prvkami. Pri všetkých týchto už regulovaných hodnotných priestoroch sú okrem samotných architektúr medzivojnového a povojnového obdobia, hodnotné aj samotné koncipovania ulíc do širokých mestských tried so stromoradiami. Koncipovanie jedinečného uzavretého mestského obytného skoro svojbytného celku Štúrovej štvrte vychádza z koncepcií nastolených na konci 30.rokov 20.storočia napríklad arch. Weinwurmom (Nová Doba, Bratislava). Tento svojbytný celok okolo a hlavne vo vnútroblokoch dopĺňajú významné plochy zelene – sadovnícke úpravy, ktoré boli súčasťou už koncipovania priestoru z dôvodu lepšieho hygienickejšieho a kultúrno-spoločensky prijateľnejšieho prostredia bývania. Samotné obytné bloky sú dotvorené výzorom a hmotovo - objemovým riešením objektov obytných domovo doplnených o výtvarné prvky – sgrafitá.

V rámci výkresu č. 4 Rozbory pamiatkových hodnôt objektov a priestorov PZ Martin sú taktiež zadefinované významné pohľady v rámci interiéru územia, ktoré boli podrobnejšie rozpísané v predchádzajúcich stadiach. Významné pohľady v rámci interiéru územia sú nasledovné :

- 1) významný pohľad na stredoveký rímskokatolícky kostol sv. Martina biskupa s areálom, ktorý ako dominanta predurčuje územný rozvoj výrazne narušeného urbanistického priestoru
- 2) významný pohľad na južnú časť významnej historickej kompozičnej osi - dvojulice v popredí s dominantnou budovou slovenskej sporiteľne, ktorá ako dominanta predurčuje územný rozvoj hodnotného historického urbanistického priestoru
- 3) významný pohľad na západnú časť významnej historickej kompozičnej osi v popredí s dominantnou budovou múzea A. Kmeťa a za ňou divadlom, ktoré ako významné NKP predurčujú územný rozvoj hodnotného historického urbanistického priestoru
- 4) významný pohľad na východnú ústrednú časť Štúrovej štvrte urbanisticko - architektonicky hodnotného urbanistického priestoru
- 5) významný pohľad na východnú časť popredného národno-historického urbanistického priestoru s dominantným postavením evanjelického a.v. kostola
- 6) významný pohľad na západnú časť popredného národno-historického urbanistického priestoru s dominantným postavením evanjelického a.v. kostola
- 7) významný pohľad na severnú časť Mudroňovej ulice urbanisticko - architektonicky hodnotného urbanistického priestoru z medzivojnového obdobia
- 8) významný pohľad na západnú a centrálnu časť Škultétyho ulice urbanisticko - architektonicky hodnotného urbanistického priestoru z medzivojnového obdobia

F.1.6.4 Zástavba

V predchádzajúcich kapitolách sú charakterizované najvýznamnejšie urbanistické hodnoty zachovanej historickej štruktúry pamiatkovej zóny Martin – pôdorysnú štruktúru, sieť verejných plôch a blokov zástavby, historickú parceláciu, tradičnú zástavbu a jej skladbu,

výškovú zonáciu a pod. V nasledujúcom texte sú stručným spôsobom sumarizované základné architektonické, umelecko-historické a výtvarné hodnoty jednotlivých objektov pamiatkového územia.

Martin nepatrí do skupiny najvýznamnejších uhorských miest, v ktorej dominujú najmä slobodné kráľovské mestá a najvýznamnejšie banské mestá. Reprezentuje skôr skupinu malých miest, ktoré tvorili prechodnú skupinu medzi mestami prvej kategórie a vidieckymi mestečkami. (od druhej polovice 19. storočia)

Najautentickejším objektom v rámci pamiatkového územia, ktorý svojou veľkosťou, dispozíciou, architektonickým členením a umeleckou výzdobou odráža postavenie mesta je Rímsko-katolícky kostol sv. Martina.

Kým v mestách prvej kategórie sa bohatý rast prejavil prestavbou pôvodných sakrálnych stavieb, v Martine postačovalo ranogotické jednodielne s pravouhlým uzáverom svätyne na východnej strane, sakristiou na severe a v osi so vstavanou západnou vežou, pravdepodobne z druhej polovice 13. storočia, a preklenutím lode asi v polovici 14. storočia. Až v 50. a 60. rokoch 15. storočia a na začiatku 16. storočia bol rozšírený prístavbou neskorogotických kaplniek. Súčasnú podobu dostal kostol po úpravách v 17. storočí, pri obnovách po požiaroch v rokoch 1780, 1874 a 1882, a čiastočnými novodobými úpravami zo 70. rokov 20. storočia.

Je najstaršou zachovanou stavbou Martina s minimálnymi novovekými zásahmi. Má hodnotný systém rano až neskorogotických klenieb s bohatou výbavou gotických architektonických detailov (portály, okná, sanktuárium, sedílie vo svätyni), vysoko umelecko-historicky hodnotné gotické nástenné maľby spreď polovice 14. storočia, slnečné hodiny na južnej fasáde, moderne poňaté vitráže okien a hambáľkový krov prechodného typu s postrannými stojatými stolicami z roku 1882.

Súčasnnej sakrálnej stavbe predchádzal archeologicky preukázaný ranostredoveký príkostolný cintorín datovaný do 11. – 13. storočia a rotunda, ktorej odkrytá časť základového muriva prekrývajúca najstaršie vrstvy pohrebiska je situovaná v priestore medzi sakristiou a severnou kaplnkou dnešného kostola.

Obdobie renesancie, baroka až klasicizmu zanechalo zopár architektonických prvkov, v minimálnom počte zachovaných objektov z tohto obdobia. V murovanej značne intaktne zachovanej barokovej zvonici jednoduchého typu na vonkajšej severnej časti oplotenia areálu Rímskokatolíckeho kostola sv. Martina a v bývalom Župnom dome s najstaršou neskororenesančnou slohovú etapu objektu datovanou do konca 17. storočia, kedy vznikol dvojpodlažný pavlačový dom s prejazdom do dvora, postavený na pôdoryse v tvare písmena L s päťpriestorovou dispozíciou. Prehľadné priestorové riešenie s radom priechodných miestností v južnom krídle a prejazdom vo východnom krídle predurčila verejnú funkciu domu. Jeho významnou súčasťou boli dve miestnosti zaklenuté valenými klenbami s výsečami vedľa prejazdu a veľká zasadacia sieň slúžiaca na snemy zaberajúca celú šírku druhého nadzemného podlažia východného krídla. Prejazd s mohutným kúreniskom v rohu uzatváral polkruhovo ukončený vstupný portál na východnej fasáde. Druhá barokovo-klasicistická etapa z 80. rokov 18. storočia sa viaže k obdobiu po roku 1772, keď sa Martin stal sídlom Turčianskej župy, s čím súviseli zvýšené priestorové nároky. Potreba reprezentačných priestorov na zhromažďovanie, ale aj župný archív, pokladnicu, či väzenie priniesla so sebou rozšírenie pôdorysu do tvaru písmena U a nadstavanie objektu o jedno podlažie, čo sa odrazilo aj na dokonponovaní fasád, ktoré nadobudli nový jednotný slohový výraz. Dom získal manzardovú strechu a osovú barokovú dispozíciu.

Obdobie druhej polovice 19. storočia predstavovalo kľúčové obdobie, kedy dostalo staré mesto v svojich základných murovaných hmotách svoj dnešný charakter. Najvýznamnejšie a prelomové sú verejné budovy celoslovenského významu: pôvodne eklektická, neskôr novobaroková Matica Slovenská a novorenesančný Národný dom.

Charakteristickejšim typom martinskeho meštianskeho domu je tradičný dvojtraktový dom. Užší trakt tvoril prejazd, širší obytný trakt dispozičný dvoj-, resp. trojpriestor. Na zúžených parcelách sa objavujú dvojtraktové priechodové domy, na rozšírených parcelách trojtraktové prejazdové domy. Vyskytuje sa ešte aj vidiecky jednotraktový dom remeselnícko-roľníckeho charakteru s prejazdom pozdĺž domu.

K architektonickým prvkom domov a verejných budov na pešej zóne (Štefánikova a Divadelná ulica a ulica 29.augusta) okrem pôdorysnej dispozície, horizontálnych a vertikálnych konštrukcií patria aj otvory okien a dverí i výtvarné prvky fasád (uplatňujú sa rôzne novorenesančné, novobarokové a eklektické riešenia).. V bočných uliciach (Kmeťova a Kuzmányho ulica) má len niekoľko domov výtvarné členenie fasády,

Začiatkom 20. storočia do tradičného členenia fasád prináša nové geometrizujúce, rastlinné a antropomorfné prvky secesia. Medzi zaujímavé modernistické koncepcie riešenia architektúr sú solitérne objekty rodinných vilových domov, obytných domov a inštitúcií sústredených hlavne na Ul. Šoltésovej a v severných častiach Ul. Mudroňovej, Hviezdoslavovej a Ul. Kuzmányho. Pre tieto modernisticky koncipované objekty sú skôr charakteristické zjednodušujúce geometrizujúce horizontálne členenia s aplikovaním architektonicky a výtvarne hodnotnej geometrizujúcej výzdoby. V parteri domov sa začínajú postupne uplatňovať širšie funkcionalistické otvory výkladcov. V druhej tretine 20. storočia v meste neplatili žiadne princípy ochrany jestvujúceho fondu, niekde dochádza k nahradeniu zdobných fasád strohými funkcionalistickými členeniami. Dominantné sú už aj širšie otvory okien a výkladcov, či nahradenie širokých otvorov do prejazdu užšími vstupmi. V druhej polovici 20. storočia, dochádza k veľkoplošným asanáciám zástavby námestia okolo Rímskokatolíckeho kostola sv. Martina. V tejto etape medzi pozoruhodné urbanisticko-architektonicky koncipované celky možno zaradiť len objekty bytových domov v rámci Štúrovej štvrte s jej výtvarnou sgrafitovou výzdobou a taktiež štyri objekty obytných domov na Ul. Moskovskej a A. Sokolíka opätovne so sgrafitovou výzdobou v priestore pod korunnou rímsou a plastickou výzdobou okolo otvorov.

F.1.6.5 Zatriedenie nehnuteľností v pamiatkovom území

Národná kultúrna pamiatka je hnuťelná alebo nehnuteľná vec pamiatkovej hodnoty, ktorá je z dôvodu ochrany vyhlásená za kultúrnu pamiatku. Ak ide o archeologický nález, kultúrnu pamiatkou môže byť aj neodkrytá hnuťelná vec alebo neodkrytá nehnuteľná vec, zistená metódami a technikami archeologického výskumu.

Objekty nehnuteľných NKP v PZ Martin sú zoradené v tabuľke postupne podľa číslovania stavebných blokov :

Číslo ÚZPF	Unifikovaný názov NKP	Adresa	BL. č.	Parcelné č.
568/1-4	KOSTOL rím.kat. S AREÁLOM	Námestie SNP č.1	1	526,527
580/0	BUDOVA ADMINISTRATÍVNA	Štefánikova č.1	4	629
581/1-4	BANKA PAMATNÁ	Štefánikova č.9	4	651
657/0	POMNÍK	Štefánikova pred č.9	4	665

579/0	DOM ŽUPNÝ	Daxnerova č.2	5	610/1
582/0	BANKA	Štefánikova č.2	6	485/1
2583/0	DOM MEŠTIANSKY PAMATNÝ	Moyzesova č.11	7	1097
590/1-2	DIVADLO A PAM. TABUĽA	Divadelná č.1	10	685/6
2101/0	DOM PAMATNÝ	Divadelná č.11	10	711/1
2102/0	DOM MEŠTIANSKY PAMATNÝ	Divadelná č.23	10	735/1
573/1-4	BUDOVA ADMIN. S AREÁLOM	Štefánikova č.11	10	740
570/0	FARA	Štefánikova č.13	10	742
575/1-2	GYMNÁZIUM A PAM. TABUĽA	Štefánikova č.15	10	746
576/0	MÚZEUM	Kmeťova č.20	10	683
2096/0	VILA PAMATNÁ	Štefánikova č.66	11	321
591/0	VILA	Štefánikova č.68	11	311
588/0	BUDOVA ADMINISTRATÍVNA	Kmeťova č. 22	12	966
578/0	DOM PAMATNÝ	Kuzmányho č.34	12	1011/2
587/0	BUDOVA ADMINISTRATÍVNA	Kuzmányho č.36	12	1017/1
2103/0	VILA PAMATNÁ	Hviezdoslavova č.5	13	379/1
592/0	BUDOVA ADMINISTRATÍVNA	Hviezdoslavova č.21	13	312/2
569/0	KOSTOL ev.a.v.	Memorandovo námestie č.1	14	748
651/1-2	MIESTO PAMATNÉ A TABUĽA	Memorandovo námestie	14	742,743
2089/0	ŠKOLA	Štefánikova č.17	14	750
574/1-4	BUDOVA PAM. S AREÁLOM	Mudroňova č.1	14	1031,1033
593/1	DOM BYTOVÝ I	Kuzmányho č.35	15	877
593/2	DOM BYTOVÝ II	Kuzmányho č.37	15	876
593/3	DOM BYTOVÝ III	Novákova č.24	15	875

Objekty vytipované na zápis do Ústredného zoznamu pamiatkového fondu

V súčasnej dobe neprebíha legislatívny proces vyhlasovania objektov v Pamiatkovej zóne Martin za národné kultúrne pamiatky.

V súčasnej dobe sú v Ústrednom zozname pamiatkového fondu SR zapísané ako nehnuteľné národné kultúrne pamiatky len objekty uvedené v predchádzajúcej tabuľke. Zo zachovanej historickej štruktúry PZ Martin boli vytipované objekty so zachovaným autentickým

výrazom, pôdorysnou dispozíciou, historickými vertikálnymi a horizontálnymi konštrukciami:

Ulica M. R. Štefánika

- č. 8 (č. parcely 472/1) – Meštiansky dom, radový (Wixovský) H -hmota uličného krídla, F -fasáda so štukovou výzdobou uličnej západnej fasády, P- riešenie parteru obchodných prevádzok vo forme historizujúcich drevených výkladcov, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou jej osadenia na korunnej rímse a výškou hrebeňa strechy, U – štuková výzdoba fasády, drevené výkladce parteru a drevené okná poschodia
- č. 10 (č. parcely 466/1) – Meštiansky dom, radový (Linxovský) H -hmota uličného krídla, F -fasáda so štukovou výzdobou uličnej západnej fasády, P- riešenie parteru obchodných prevádzok vo forme modernisticky koncipovaných výkladov, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou jej osadenia na korunnej rímse a výškou hrebeňa strechy, U – štuková výzdoba fasády, drevené okná poschodia
- č. 19 (č. parcely 453/1) – Kníhtlačiareň s obchodmi (Neografia) H -hmota uličného a dvorových krídiel, F - fasáda so modernisticky koncipovanou fasádou uličnej západnej fasády, P- riešenie parteru obchodných prevádzok s modernisticky koncipovaným výkladom a vstupmi, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou jej osadenia na korunnej rímse a výškou hrebeňa strechy, U – drevené okná poschodí
- č. 22 (č. parcely 452/1) – Meštiansky dom, radový (Fisherovský) H -hmota uličného a dvorových krídiel, F - fasáda so štukovou výzdobou uličnej západnej fasády, P- riešenie parteru obchodných prevádzok so situovaním ich otvorov ale nie výplňami, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou jej osadenia na korunnej rímse a výškou hrebeňa strechy, U – štuková výzdoba fasády, drevené okná poschodia
- č. 24 (č. parcely 444) – Meštiansky dom, radový (Štarkovský?) H -hmota uličného a dvorových krídiel, F - fasáda so štukovou výzdobou uličnej západnej fasády, P- riešenie parteru obchodných prevádzok so situovaním ich otvorov ale nie výplňami, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou jej osadenia na korunnej rímse a výškou hrebeňa strechy, U – štuková výzdoba fasády, drevené okná poschodia.

Ulica 29.augusta

- č. 2 (č. parcely 615) – Meštiansky dom, radový (Thomkovský?), H -hmota uličného a dvorových krídiel, F - fasáda so štukovou výzdobou uličnej východnej fasády, P- riešenie parteru obchodných prevádzok so situovaním ich otvorov, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou jej osadenia na korunnej rímse a výškou hrebeňa strechy, U – štuková výzdoba fasády, drevené okná poschodia
- č. 3 (č. parcely 616) – Meštiansky dom, radový (Trnovský), H -hmota uličného a dvorových krídiel, F - fasáda so štukovou výzdobou uličnej východnej fasády, P- riešenie parteru obchodných prevádzok so situovaním ich otvorov, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou jej osadenia na korunnej rímse a výškou hrebeňa strechy, U – štuková výzdoba fasády, drevené okná poschodia
- č. 20 (č. parcely 681) – Meštiansky dom, nárožný (Gašparíkovský) H -hmota uličného a dvorových krídiel, F - fasáda so štukovou výzdobou uličnej východnej a severnej fasády, P- riešenie parteru obchodnej prevádzky so situovaním jej otvorov, S – tvar a forma zastrešenia, U – štuková výzdoba fasády, V – zachovaný pôvodný maľovaný nápis označenia objektu odprezentovaný na severnej fasáde

Ulica Viliama Paulínyho - Tótha

- č. 2 (č. parcely 306/2) – Vila, solitér (J.Lepíka) - Hmota objektu, F -fasáda jednoducho funkcionalisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia plochými strechami

Ulica Mudroňova

- č. 14 (č. parcely 999/2) – Poist'ovňa, solitér (nemocenská) H -hmota objektu, F - fasáda s modernisticky koncipovanou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia, U – okenné a dverné otvory

Ulica Škultétyho

- č.1 (č. parcely 1032, 753/1 a 753/2) – Neografia, solitér H -hmota objektu, F - fasáda s modernisticky koncipovanou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia, U – okenné a dverné otvory, P - modernisticky koncipovaný parter

Ul. Moyzesova

- č.1 (č. parcely 1064) Vilový dom, solitérny (sídlo Červeného kríža) - Hmota objektu, F -fasáda jednoducho modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou jej osadenia na korunnej rímse a výškou hrebeňa strechy, U- dverné a okenné otvory

Objekty s pamiatkovou hodnotou

Objekty vhodne dotvárajúce prostredie Pamiatkovej zóny Martin sú v mapovej prílohe výkres č. 4 Rozbor pamiatkových hodnôt objektov a priestorov v pamiatkovom území a vo výkrese č.5 Zásad ochrany pamiatkového územia vyznačené v legende. Ide o objekty, ktoré nie sú zapísané v Ústrednom zozname pamiatkového fondu, sú postavené v rôznych obdobiach a slohových výrazoch, majú rôzny stavebno-technický stav, rôznu úroveň architektonického a výtvarného výrazu. Spoločným znakom všetkých týchto objektov je ich vyhovujúce pôdorysné založenie rešpektujúce historickú pôdorysnú schému a parceláciu, výškové usporiadanie a hmotovo-objemové parametre nenarúšajú optimálnu urbanisticko-architektonickú skladbu vo vzťahu k mestským blokom, uliciam a prostrediu PZ Martin ako celku.

Štefánikova ulica

- č. 3 (č. parcely 630) – Meštiansky dom, radový (blok zástavby medzi Ul. M. R. Štefánika a 29. augusta) – nutné zachovať - H -hmota uličných krídiel, F -fasáda so štukovou výzdobou uličných fasád, P- riešenie parteru obchodných prevádzok, U – štuková výzdoba fasády
- č. 5 (č. parcely 645) – Meštiansky dom, radový (blok zástavby medzi Ul. M. R. Štefánika a 29. augusta) – nutné zachovať - H -hmota uličných krídiel, F -fasáda so štukovou výzdobou uličných fasád, P- riešenie parteru obchodných prevádzok, U – štuková výzdoba fasády
- č. 6 (č. parcely 473/1) Meštiansky dom, radový (Kuchárikovský)– nutné zachovať - H -hmota uličného krídla, F -fasáda so štukovou výzdobou uličnej západnej fasády, P- riešenie parteru obchodných prevádzok prispôbených polkruhovým plasticky štukovou výzdobou doplnenými otvormi s moderne koncipovanými výkladmi, U – štuková výzdoba fasády a drevené vráta v rámci prechodu
- č.7 (č. parcely 646) Meštiansky dom, radový (blok zástavby medzi Ul. M. R. Štefánika a 29. augusta) – nutné zachovať - H -hmota uličných krídiel, F -fasáda so štukovou

výzdobou uličných fasád, P- riešenie parteru obchodných prevádzok, U – štuková výzdoba fasády

- č. 12 (č. parcely 465/1) – nutné zachovať – Meštiansky dom, radový – Hmota uličného krídla, F -fasáda s modernisticky koncipovanou fasádou s akcentovaním stredným arkierom, S – tvar a forma zastrešenia s typickým väčším valbovým vikierom
- č. 26 (č. parcely 443/1) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať - Hmota uličného krídla, F -fasáda s modernisticky koncipovanou fasádou, S – tvar a forma zastrešenia s typickým väčším valbovým vikierom
- č. 28 a 30 (č. parcely 435 a 436/1) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať - U – len korunná profilovaná rímsa
- č. 34 (č. parcely 426) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať - Hmota uličného krídla, F -fasáda s modernisticky koncipovanou fasádou s akcentovaním arkierom, S – tvar a forma zastrešenia, U – okenné otvory poschodia
- č.38 (č. parcely 424) – Meštiansky dom, radový (Čajdovský) – nutné zachovať - U – profilovaná korunná rímsa, V – Pamätná tabuľa venovaná J. Čajdovi – publicistovi, redaktorovi a divadelníkovi, bývala NKP
- č. 50 (č. parcely 398/2) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať -Hmota uličného krídla, F -fasáda modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia, P – modernisticky koncipovaný parter s výkladmi
- č. 52 (č. parcely 390/1) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať - Hmota uličného krídla, F -fasáda modernisticky koncipovaná s balkónmi, S – tvar a forma zastrešenia, P – modernisticky koncipovaný parter
- č. 54 (č. parcely 370) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať - Hmota uličného krídla, F -fasáda modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia
- č. 58 (č. parcely 359) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať - Hmota uličného krídla, F -fasáda historizujúco koncipovaná so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia, P – historizujúco koncipovaný parter so oknami a vstupnými dverami do prechodu, U – vstupné dvere do prechodu a štuková výzdoba fasád
- č. 60 (č. parcely 350/1, 350/2 a 350/3) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať - Hmota uličného krídla, F -fasáda modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia s väčším valbovým vikierom,
- č. 62 (č. parcely 334) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať - Hmota uličného krídla, F -fasáda modernisticky koncipovaná so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia s väčším valbovým vikierom
- č. 64 (č. parcely 333) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať - Hmota uličného krídla, F -fasáda modernisticky koncipovaná so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia

Ulica 29.augusta

- č. 1 (č. parcely 6111) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať - Hmota uličného krídla, F -fasáda jednoducho historizujúco koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia, P – historizujúco koncipovaný parter so segmentovými otvormi

- č. 5 (č. parcely 623) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať - Hmota uličného krídla, F -fasáda historizujúco koncipovaná so štukovou výzdobou poschodia východnej uličnej fasády, S – tvar a forma zastrešenia
- č. 6 (č. parcely 628) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať - Hmota uličného krídla, F -fasáda historizujúco koncipovaná so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia okrem vikierov, U- zachované drevené oná poschodia východnej uličnej fasády
- č.11 (č. parcely 657/1) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať - Hmota uličného krídla, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou jej osadenia na korunnej rímse a výškou hrebeňa strechy
- č.13 (č. parcely 660/1) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať - Hmota uličného krídla, S – tvar a forma zastrešenia
- č.16 (č. parcely 666) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať - Hmota uličného krídla, F -fasáda modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia
- č.18 (č. parcely 680/1) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať - Hmota uličného krídla, F -fasáda modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia

Ulica Divadelná

- č. 3 (č. parcely 704/1) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať - Hmota uličného krídla, F -fasáda jednoducho historizujúco koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia
- č. 26 (č. parcely 709/1) – Meštiansky dom, radový (pamätný dom Š. Krčméryho – bývalá NKP) – nutné zachovať - F -fasáda historizujúco koncipovaná so štukovou výzdobou, P – moderne koncipovaný parter, V – pamätná tabuľa Štefana Krčméryho
- č. 15 (č. parcely 715) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať - F -fasáda historizujúco koncipovaná so štukovou výzdobou, U – štuková výzdoba
- č. 17 (č. parcely 716) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať - Hmota uličného krídla, F -fasáda jednoducho modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia

Ul. Pavla Mudroňa

- č. 2 (č. parcely 1028/1) – Obytný dom, solitérny – nutné zachovať - Hmota objektu, F -fasáda jednoducho modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia
- č. 3 (č. parcely 1035) – Škola, solitérna (Základná škola P. Mudroňa Martin) – nutné zachovať - Hmota objektu, F -fasáda jednoducho modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia plochou resp. nízkou pultovou strechou s výškou jej osadenia na korunnej rímse a výškou hrebeňa strechy, V – súsošie dvojice od soch. Fraňa Štefunku detí osadených na železobetónovej strieške nad vchodom do objektu (pozn. epoxidová kópia, originál uložený v rámci ZŠ, reštaurovanie 2006-2008)
- č. 4 (č. parcely 1024/1) – Obytný dom, solitérny – nutné zachovať - Hmota objektu, F -fasáda jednoducho modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia
- č. 6 (č. parcely 1015) – Škola, solitérna (Základná umelecká škola Martin) – nutné zachovať - Hmota objektu, F -fasáda jednoducho modernisticky koncipovaná s asanovanou štukovou výzdobou avšak s pozostatkami korunnej rímse a pôvodného vstupného portikusu , S – tvar a forma zastrešenia
- č. 7 (č. parcely 1038/1) – Vilový dom, solitérny – nutné zachovať - Hmota objektu, F -fasáda jednoducho modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia

- č. 10 a 12 (č. parcely 1008/1 a 1010/1) – Vilové domy, solitérne – nutné zachovať - Hmota objektu, F -fasáda modernisticky koncipované, S – tvar a forma zastrešenia, pozn. obidva objekty boli v zadnej dvorovej západnej strane parcely spojené novším objektom zdravotníckeho zariadenia, ktorý výrazne narušil ich hmotovo-objemové vnímanie zo zadných dvorových traktov a je rušivým faktorom aj jeho prezentácie z Ul. P. Mudroňa
- č. 13 (č. parcely 1041/2, Uličného vila) – Vilový dom, solitérny – nutné zachovať - Hmota objektu, F -fasáda jednoducho modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia
- č. 18 (č. parcely 997) – Obytný dom, solitérny – nutné zachovať - Hmota objektu, F -fasáda modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia
- č. 20 (č. parcely 998) – Obytný dom, solitérny – nutné zachovať - Hmota objektu, F -fasáda modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia
- č. 24 (č. parcely 974) – Obytný dom, solitérny – nutné zachovať - Hmota objektu, F -fasáda modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia
- č. 26 (č. parcely 969) – Obytný dom, solitérny – nutné zachovať - Hmota objektu, F -fasáda modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia
- č. 29 (č. parcely 669/6) – Pošta, solitérna – nutné zachovať - Hmota objektu, F -fasáda modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia
- č. 39 (č. parcely 625/1) – Obytný dom, solitérny – nutné zachovať - Hmota objektu, F -fasáda modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia
- č. 41 (č. parcely 625/2) – Obytný dom, solitérny – nutné zachovať - Hmota objektu, F -fasáda modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia

Ul. Daxnerova

- č. 10 (č. parcely 596) – Rodinný dom, solitérny – nutné zachovať - Hmota objektu ako nárožného objektu so zaobleným nárožím, F -fasáda modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia

Ul. Škultétyho

- č. 11 a Ul. Kuzmányho č. 45 (č. parcely 868 a 870) – Obytné domy (bytové domy Bývalých vojenských gážistov), solitérne – nutné zachovať - Hmoty objektov, F - fasády modernisticky koncipované, S – tvar a forma zastrešenia
- č. 1, 5 a 7 a Ul. Kuzmányho č. 40 (č. parcely 1027 a 1029) – Obytné domy, solitérne – nutné zachovať - Hmoty objektov, F - fasády modernisticky koncipované, S – tvar a forma zastrešenia

Ul. Kuzmányho

- č. 38 (č. parcely 1021/1) - Obytný dom, solitérny – nutné zachovať - Hmota objektu, F - fasády modernisticky koncipované, S – tvar a forma zastrešenia

Ul. Andreja Kmeťa

- č. 13 (č. parcely 1053) – Hotel Slovan, radový – nutné zachovať - Hmota objektu, F -fasáda modernisticky koncipovaná, P – modernisticky koncipovaný parter bez súčasných výplní (podľa historických fotografií je môže prinavrátiť pôvodný tvar výplní)
- č. 24 (č. parcely 964) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať - Hmota objektu, F - fasáda historizujúco koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia

- č. 30 (č. parcely 957) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať - F - fasáda historizujúco koncipovaná

Ul. Moyzesova

- č.9 (č. parcely 1088) – Obytný dom, solitérny – nutné zachovať - Hmota objektu, F - fasáda modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia

Ul. Hviezdoslavova

- č.15 (č. parcely 316/3) – Obytný dom, solitérny – nutné zachovať - Hmota objektu, F - fasáda modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia

Ul. A. Sokolíka

- č.1, 3, 5, č. súpisné 131 (č. parcely 457) – Obytný dom, solitérny – nutné zachovať - Hmota objektu, F -fasáda modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia, V – sgrafitová výzdoba pod korunnou rímsou

Ul. Moskovská

- č.2 a 3, č. súpisné 128 (č. parcely 431) – Obytný dom, solitérny – nutné zachovať - Hmota objektu, F -fasáda modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia, V – sgrafitová výzdoba pod korunnou rímsou
- č.4, 5 a 6, č. súpisné 129 (č. parcely 432) – Obytný dom, solitérny – nutné zachovať - Hmota objektu, F -fasáda modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia spolu, V – sgrafitová výzdoba pod korunnou rímsou
- č.7 a 8, č. súpisné 130 (č. parcely 456) – Obytný dom, solitérny – nutné zachovať - Hmota objektu, F -fasáda modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia, V – sgrafitová výzdoba pod korunnou rímsou

Nám. L. Štúra

- č.1 - 58 (č. parcely 323, 337, 338, 357/1, 357/2, 357/3, 377, 385, 391) – Obytné domy v počte 7 ks, solitérne – nutné zachovať - Hmoty objektov, F –fasády koncipované v duchu socialistického realizmu, S – tvar a forma zastrešenia, V – sgrafitové výzdoby fasád objektu

Nehnutel'nosti rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia

K týmto objektom patria všetky objekty nachádzajúce sa v rámci územia PZ Martin, ktoré rešpektujú hodnoty definované v § 29 pamiatkového zákona a to primerané funkčné využitie, ich osadením zachovávanie historického pôdorysu a parcelácie, vyššie uvedenú objektovú skladbu, výškové a priestorové usporiadania a vhodne dopĺňajú charakteristické pohľady, siluetu a panorámu. Tieto objekty sú v grafickej časti výkresy Rozbory pamiatkových hodnôt objektov a priestorov v pamiatkovom území a Zásady ochrany pamiatkového územia zakreslené fialovou farbou a vzhľadom na ich počet ich menovite neuvádzame v rámci textovej časti.

Nehnutel'nosti nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia

Objekty nevhodne dotvárajúce prostredie Pamiatkovej zóny Martin sú v grafickej prílohe výkresy Rozbory pamiatkových hodnôt objektov a priestorov v pamiatkovom území a Zásady ochrany pamiatkového územia, vyznačené v legende svetlozelenou farbou. Tieto objekty, ktoré svojim hmotovo - objemovým riešením, výškovým usporiadaním, výzorom a aj samotným situovaním v rámci územia narušujú jeho historický pôdorys, parceláciu, objektovú skladbu, spôsob zástavby územia, výškové a priestorové usporiadanie a čiastočne

nevhodne dopĺňajú charakteristické pohľady, siluetu a panorámu PZ Martin. Medzi takéto objekty je možné zaradiť :

Ul. Pavla Mudroňa

- Budova zdravotníckeho zariadenia č. súpisné 10191 (č. parcely 1008/3) - jej osadením boli narušené - historická parcelácia, objektová skladba a narušenie prezentácie objektov s pamiatkovou hodnotou Ul. P. Mudroňa č.10 a 12, výzorom klasických unifikovaných stavieb 2. polovice 20. Storočia, návrh – humanizácia a rekonštrukcia budovy a jej okolia
- Hospodárska budova pri Základnej umeleckej škole č. 3 (č. parcely 1015/3 a 1015/9) - jej osadením boli narušené - historická parcelácia, objektová skladba a narušenie prezentácie objektu s pamiatkovou hodnotou Ul. P. Mudroňa č.3, výzorom klasických unifikovaných stavieb 2. polovice 20. Storočia, návrh – humanizácia a rekonštrukcia budovy a jej okolia s možnosťou ich prestrešenia šikmými strechami
- Budova zdravotníckeho zariadenia č. 27, č. súpisné 495 (č. parcely 1050/1) – adaptáciou a prestavbou pôvodne dvojpodlažného rodinného domu s ordináciou na prízemí miestneho lekára Eugena Kohna. Puristický funkcionalistický dom s elementárnym kubickým objemom prečleneným dlhými horizontálnymi oknami a ukončený rovnou strechou projektoval bratislavský architekt Artur Szalatnai na konci 30. rokov 20. storočia ako jeden z viacerých domov pre lekárov. Dnes je už dom slúžiaci Lekárskej službe znemený na nepoznanie. Veľká terasa nad prejazdom do dvora bola zastavaná poschodím a ploché bielo omietnuté fasády sa skrývajú za hliníkovým obkladom s použitím ich osadením boli narušené - objektová skladba, výzorom klasických unifikovaných stavieb 2. polovice 20. Storočia, návrh – humanizácia a prípadná rekonštrukcia budovy do jeho pôvodnej podoby
- Bytový panelový dom č. 30, (č. parcely 1111/3) – jeho osadením boli narušené - historická parcelácia, objektová skladba Ul. Mudroňovej s dvoj trojpodlažnými objektmi, výzorom klasických panelových domov 2. Polovice 20. Storočia, výškové usporiadanie ulice so 6 podlažnými objektmi a čiastočne aj silueta územia s elimináciou diaľkových pohľadov zo západnej strany od územia dopravnej infraštruktúry a rieky Turiec, návrh – humanizácia a rekonštrukcia obytnej budovy a ich okolia s prípadnou možnosťou ich výškového nadstavania v maximálnej výške hrebeňa v úrovni objektu Hotela Slovan, Ul. A. Kmeťa č. 13 (č. parcely 1053)
- Bytové panelové domy č. 30, 34, 36, 38, 40 a 42 – pozn. objekt č. 42 Ul. Moyzesova (č. parcely 1111/3, 1111/4, 1111/5, 1111/6, 1111/7, 1111/8 a 1111/9) – ich osadením boli narušené - historická parcelácia, objektová skladba Ul. Mudroňovej s dvoj trojpodlažnými objektmi, výzorom klasických panelových domov 2. Polovice 20. Storočia, výškové usporiadanie ulice so 6 podlažnými objektmi a čiastočne aj silueta územia s elimináciou diaľkových pohľadov zo západnej strany od územia dopravnej infraštruktúry a rieky Turiec, návrh – humanizácia a rekonštrukcia obytných budov a ich okolia bez možnosti ich výškového nadstavania a rozširovania do uličného priestor
- Objekty Materskej školy Ul. Mudroňova č.32, súpisné č. 604 (č. parcely 1111/2, 1111/31, 1111/33) – ich osadením boli narušené - historická parcelácia, objektová skladba, výzorom klasických unifikovaných panelových stavieb 2. polovice 20. Storočia, návrh – humanizácia a rekonštrukcia budov a ich okolia s možnosťou ich nadstavania a prestrešenia šikmými alebo inými strechami
- Objekt Predajne č.44 (č. parcely 1141/7) – jej osadením bola narušená - historická parcelácia, objektová skladba, výzorom klasických unifikovaných stavieb 2. polovice 20. Storočia, návrh – humanizácia a rekonštrukcia budovy a jej okolia s možnosťou jej

nadstavby do dvoj alebo trojpodlažného objektu s prestrešením šikmými alebo inými strechami

- Administratívna budova č.45 (č. parcely 613) – jej osadením boli narušené - historická parcelácia, objektová skladba Ul. Mudroňovej s dvoj - trojpodlažnými objektmi, výzorom unifikovaných administratívnych budov z 2. Polovice 20. Storočia, výškovým usporiadaním ulice s 4 podlažným objektom, návrh – humanizácia a rekonštrukcia administratívnej budovy a jej okolia bez možnosti jej výškového nadstavania a rozširovania do uličného priestoru
- Vnútroblokové objekty administratívnych a obchodných prevádzok (č. parcely 632/2, 646/6, 646/7 a 650/1) - ich osadením boli narušené - historická parcelácia, objektová skladba Ul. Mudroňovej a Ul. 29. Augusta, výzorom unifikovaných administratívnych, skladových a obchodných budov z 2. Polovice 20. Storočia, návrh – humanizácia a rekonštrukcia administratívno - obchodných a skladových budov a ich okolia s možnosťou ich zastrešením šikmými alebo inými strechami

Ul. Andreja Kmeťa

- Obchodná budova č.2, č. súpisné 116 (č. parcely 415) – jej osadením boli narušené - historická parcelácia, objektová skladba Ul. A. Kmeťa, výzorom unifikovaných obchodných budov z 2. Polovice 20. Storočia, výškovým usporiadaním ulice, návrh – humanizácia a rekonštrukcia obchodnej budovy a jej okolia s možnosťou jeho výškového nadstavania a stavebného pripojenia ku typickej radovej zástavbe mesta
- Administratívna budova č.23 (č. parcely 682/1 a 669/7) – jej osadením boli narušené - historická parcelácia, objektová skladba Ul. A. Kmeťa, výzorom unifikovaných administratívnych budov z 2. Polovice 20. Storočia, výškovým usporiadaním ulice s 3 podlažným objektom, návrh – humanizácia a rekonštrukcia administratívnej budovy a jej okolia bez možnosti jej výškového nadstavania a rozširovania do uličného priestoru

Ul. Moskovská

- Budova Kina Moskva č.1 (č. parcely 427) – jej osadením boli narušené - historická parcelácia, objektová skladba Ul. A. Kmeťa, výzorom unifikovaných kultúrno – spoločenských budov z 2. Polovice 20. Storočia, výškovým usporiadaním ulice s 3 podlažným objektom, návrh – humanizácia a rekonštrukcia administratívnej budovy a jej okolia s možnosťou jeho výškového nadstavania a prípadného stavebného pripojenia ku typickej radovej zástavbe mesta

Nám. SNP

- Objekt rímskokatolíckej fary č. 1 (č. parcely 528) v rámci ohradeného areálu rímskokatolíckeho kostola sv. Martina biskupa jej osadením boli narušené - historická parcelácia, objektová skladba a prezentácia pôvodnej národnej kultúrnej pamiatky – kostola, výzorom atypu obytných budov z 2. Polovice 20. Storočia, výškovým usporiadaním, návrh – humanizácia a rekonštrukcia objektu bez možnosti jej výškového nadstavania, prípadná asanácia objektu je prípustná v zmysle schváleného UP HC
- Objekt Obchodného domu PRIOR č.2 (č. parcely 592/1, 592/2, 592/6) jeho osadením boli výrazne narušené - historická parcelácia, objektová skladba najstaršej časti PZ Martin s jedno a dvojpodlažnými objektmi, výzorom klasických unifikovaných obchodných domov 2. Polovice 20. Storočia, výškovým a hmotovým usporiadaním priestoru námestia a čiastočne aj panoráma a silueta územia s elimináciou diaľkových pohľadov zo západnej a južnej strany, návrh – humanizácia a rekonštrukcia obchodného domu a jeho okolia v zmysle schváleného ÚP HC a ÚPD Pred kostolom

- Zastrešenie podchodu (č. parcely 592/2) jeho osadením boli narušené - historická parcelácia, objektová skladba najstaršej časti PZ Martin s jedno a dvojpodlažnými objektmi, výzorom klasických unifikovaných stavieb z 2. Polovice 20. Storočia, návrh – humanizácia a rekonštrukcia zastrešenia podchodu a jeho okolia s možnosťou jeho rekonštrukcie resp. znovupostavenia v novom transparentnom objekte v zmysle prijatých podmienok reanimácie územia ÚPD Pred kostolom

Ul. A .Sokolíka

- Objekt Hotela Turiec č.2 (č. parcely 499/1) jeho osadením boli výrazne narušené - historická parcelácia, objektová skladba najstaršej časti PZ Martin s jedno a dvojpodlažnými objektmi, výzorom klasických unifikovaných hotelových komplexov 2. Polovice 20. Storočia, výškovým a hmotovým usporiadaním priestoru so 7 podlažnou výškou objektu a čiastočne aj panoráma a silueta územia s elimináciou diaľkových pohľadov z východnej a južnej strany, návrh – humanizácia a rekonštrukcia Hotela Turiec a jeho okolia bez možnosti ich výškového nadstavania a rozširovania do uličného priestoru Ul. A. Sokolíka, možnosť dostavby a prístavby v rámci rezervných plôch na parcelách č. KN 499/2 a 509/2 v zmysle schváleného ÚP HC

Nám. L. Štúra

- Objekty garáží a výmeničky (č. parcely 316/6-18 a 399/9 - 21) ich osadením boli narušené - historická parcelácia, objektová skladba obytných objektov povojnového obdobia tzn. Štúrovej štvrti, výzorom klasických unifikovaných garáží 2. Polovice 20. Storočia, návrh – humanizácia a rekonštrukcia jednotlivých garáží s možnosťou ich zastrešenia šikmými strechami

Ul. Kuzmányho

- Objekty garáží a skladových budov (č. parcely 316/6-18 a 399/9 - 21) ich osadením boli narušené - historická parcelácia, objektová skladba a prezentácia národnej kultúrnej pamiatky – Hasičského domu, výzorom klasických unifikovaných garáží a skladových objektov 2. Polovice 20. Storočia, návrh – humanizácia a rekonštrukcia jednotlivých garáží
- Vnútroblok okolo obytných domov situovaných na Ul. Škultétyho, Ul. Kuzmányho a Ul. Mudroňovej - iná budova č. súpisné 3437 (č. parcely 1023/9) jej osadením boli narušené - historická parcelácia, objektová skladba tohto medzivojnového obytného bloku, výzorom unifikovaných budov z 2. Polovice 20. Storočia, výškovým usporiadaním ulice s 3 podlažnými obytnými objektmi, návrh – humanizácia a rekonštrukcia budovy a jej okolia s možnosťou jeho výškového nadstavania
- Pozostatok hospodárskeho zázemia objektu Ul. A. Kmeťa č. 30 (č. parcely 957) transformovaného do garáže - jej osadením boli narušené - historická parcelácia, objektová skladba Ul. Kuzmányho, výzorom upravenej hospodárskej budovy na garáž, výškovým usporiadaním ulice s prízemným objektom, návrh – humanizácia a rekonštrukcia garáže a jej okolia s možnosťou jeho výškového nadstavania a stavebného pripojenia ku typickej radovej zástavbe mesta

Ul. Divadelná

- Objekt Štúdia (č. parcely 685/2) svojou mohutnou nadstavbou a presahom strešnej roviny nad národnú kultúrnu pamiatku – Divadlo narušilo pamiatkovo hodnotný výzor a jeho prezentáciu. Objekty v rámci vnútorného nádvorja Divadla, Ul. Divadelná č. 1 vnímateľné z Ul. A. Kmeťa (č. parcely 685/1, 685/2, 684/3, 685/4, 685/5, 685/8 a 694) jej osadením boli narušené - historická parcelácia, objektová skladba a prezentácia

pôvodnej národnej kultúrnej pamiatky – Národného domu (Divadla), výzorom unifikovaných administratívnych budov z 2. Polovice 20. Storočia, výškovým usporiadaním, návrh – Zmena zastrešenia objektu Štúdia bez presahu nad objekt Divadla, pre objekty vnútorného nádvorja humanizácia a rekonštrukcia skladových a hospodárskych priestorov spolu s jej spevnenými plochami a okolím bez možnosti jej výškového nadstavania

- Objekty Súkromnej materskej školy Ul. Divadelná č.32 (č. parcely 721, 722 a 723) – ich osadením boli narušené - historická parcelácia, objektová skladba, výzorom klasických unifikovaných panelových stavieb 2. polovice 20. Storočia, návrh – humanizácia a rekonštrukcia budov a ich okolia s možnosťou ich prestrešenia šikmými strechami

Divadelné námestie

- Objekt Millénia (č. parcely 688/3) – jeho osadením boli narušené – historická kompozičná os nosnej dvojuličnej historickej siete, čiastočne historická parcelácia, objektová skladba výzorom modernej „transparentnej“ architektúry v rámci historického územia, návrh – zachovať transparentnosť a hmotovú skladbu objektu, neumiestňovať reklamné, informačné a technické zariadenia, prípadná asanácia objektu je prípustná

F.1.7. ARCHEOLOGICKÉ NÁLEZISKÁ a miesta pod zemou ako pozostatky zaniknutých stavieb

F.1.7.1. Stručný náčrt histórie archeologického výskumu v historickom jadre mesta

S mestom Martin sa spájajú počiatky slovenskej archeológie na Slovensku. Od konca 19. storočia sa významné osobnosti našich dejín ako Andrej Kmeť, Andrej Halaša, Ján Petrikovich, Karol A. Medvecký výraznou mierou prispeli k budovaniu zbierkového fondu budúceho Slovenského národného múzea prvýkrát sprístupneného v r. 1908. Po jeho vzniku sa archeologické nálezy dostávali čoraz častejšie do zbierkového fondu múzea. Úsilie o profesionalizáciu archeologického bádania sa vďaka vtedajšej Muzeálnej slovenskej spoločnosti, Matice slovenskej a Slovenského národného múzea výrazne zvýšilo po vzniku Československej republiky. Zavŕšením transformácie archeológie na samostatnú historickú vednú disciplínu bol vznik Štátneho archeologického a konzervátorského ústavu pri Slovenskom národnom múzeu v Turčianskom sv. Martine. Dekrét podpísal Jozef Sivák, minister školstva a národnej osvety Slovenskej republiky dňa 1. marca 1939. Dňa 8. mája 1942 sa ústav organizačne osamostatnil, spočiatku sídlil v Martine, neskôr v Bystricike pri Martine. V roku 1953 Štátny archeologický ústav bol zaradený Predsedníctvom Akadémie do sústavy pracovísk Slovenskej akadémie vied so sídlom v Nitre.

Napriek pomerne dlhému obdobiu kedy mesto Martin bolo hlavným sídlom slovenskej archeologickej obce, počet archeologických výskumov realizovaných v jeho historickom jadre je minimálny. K najvýznamnejším archeologickým akciám patrí archeologický výskum pri rímskokatolíckom kostole sv. Martina, ktorým sa systematicky v rokoch 1942-1943 odkryla časť pôvodne rozsiahleho cintorína z 11.-13. storočia. Dôležitým výsledkom výskumu bolo tiež preskúmanie časti sakrálnej stavby s polkruhovou apsidou s priemerom 6,5 – 7 m, ktorá bola postavená v 13. stor.

Ďalšie realizované archeologické výskumy v pamiatkovej zóne boli vyvolané stavebnou činnosťou. V roku 2002 Archeologický ústav SAV v Nitre pod vedením M. Ruttkaya realizoval záchranný archeologický výskum v súvislosti so stavbou budovy Slovenskej poisťovne, a.s., pobočka Martin, východne od kostola sv. Martina. Napriek tomu, že veľká časť polohy bola po príchode archeológov zničená, výskumom sa zistil vývoj osídlenia v tejto

časti od 13./14. stor. až po 16./17. stor. Okrem toho sa zachytili aj fragmenty novovekých stavieb rámcovo datovaných do 18.-19. stor.

V roku 2006 Krajský pamiatkový úrad v Žiline realizoval záchranný archeologický výskum vyvolaný zamýšľanou rekonštrukciou horúcovodu na Daxnerovej ulici. Výskum prebiehal v súčinnosti so stavebnými prácami formou sledovania prác s dokumentáciou prípadných nálezov. Výskumom boli zistené štyri fragmenty základových murív pravdepodobne z asanovaného obecného domu z r. 1889.

M. Ruttkay (2000, 48) v knihe o Martine uvádza, že na námestí pred divadlom sa preskúmali zvyšky malej stredovekej osady. Bližšie informácie k výskumu však nie sú známe.

F.1.7.2. Súpis archeologických výskumov a prieskumov

Súpis archeologických výskumov a prieskumov v pamiatkovej zóne mesta Martin:

1. Kostol sv. Martina – r. 1942-43 – výskum realizoval V. Budinský-Krička – slovanské a včasnostredoveké pohrebisko, sakrálna stavba (V. Budinský-Krička 1944)
2. budova Sociálnej poisťovne – r. 2002 – výskum realizoval M. Ruttkay – neskorostredoveké a včasno novoveké osídlenie (M. Ruttkay 2003, 100-111, Obr. 70)
3. Ul. Daxnerová – r. 2006 – výskum realizoval J. Zachar – novovek – základové murivá obecného domu z 19. stor. (J. Zachar 2007, 198)
4. Pred divadlom – r. ? - výskum realizoval ? – stredoveká osada (Ruttkay 2000, 48)

Ojedinelé nálezy:

- strieborný denár Domiciána (81-96) z bližšie neznámej polohy z Martina (Florek 1941, 19)

F.1.8. HISTORICKÁ ZELEŇ, plochy záhrad a parkov

(Opis a stav zelene v súčasnosti, jej vyhodnotenie a pamiatkové hodnoty)

Systém zelene zakomponovaný do urbanistického kontextu Pamiatkovej zóny Martin spolupvytvára vnútorný obraz mesta.

Nosnými prvkami jestvujúceho systému zelene sú:

Pamiatkové objekty (záhrady, parky), ktoré sú súčasťou NKP

Objekty zelene (záhrady, dvory, areály) dotvárajúce prostredie NKP

Samostatné parkové úpravy - Hviezdoslavov park

Zeleň obytných súborov a školský areálov - Štúrova štvrť, areál ZŠ Mudroňova

Zeleň centrálnej pamiatkovej zóny, uličných interiérov a ostatných verejných priestranstiev

V severozápadnej časti pamiatkovej zóny mesta pri druhej budove Matice slovenskej bola založená záhrada (č. ÚZPF 474/3), ktorá predstavuje významný komplex zelene ako neoddeliteľnej súčasť pamätnej budovy. Dokumentuje vývoj sadovníckej tvorby 1. polovice 20. storočia. Oplotenie areálu a záhrada je tvaroslovne prispôsobené pamätnej budove, čím vytvára špecifické kultúrne a historické prostredie budove postavenej pre celonárodnú inštitúciu Maticu slovenskú.

Na južnej hranici pamiatkovej zóny pri rímsko-katolíckom kostole sv. Martina je súčasťou jeho areálu záhrada (č. ÚZPF 474/3). Pri kostole, ktorý je prakticky najstaršou zachovalou stavbou mesta Martin sa nachádzal ranostredoveký príkostoný cintorín. Záhrada – teda čiastočne s pôvodnou funkciou cintorína s jednoduchým kompozičným a dispozičným riešením založeným na stromoradií po obvode areálu tvorí neoddeliteľnú súčasť nehnuteľnej

kultúrnej pamiatky a je dôstojným zázemím pre súčasnú sakrálnu stavbu v narušenom urbanistickom priestore.

Významnými objektmi systému zelene sú areály- záhrady národných kultúrnych pamiatok, vhodne dotvárajúcich ich prostredie – vila pamätná (č. UZPF 2103), dom župný (č. UZPF 2103)..

Výsledkom celospoločenských tendencií preferovania estetickej a hygienickej funkcie vegetácie v dôsledku snahy o zlepšenie životného prostredia v polovici 20. storočia je založenie významného mestotvorného prvku - Hviezdoslavovho parku v juhovýchodnej časti pamiatkovej zóny. Komplex zelene si dodnes zachoval svoju pôvodné dispozičné usporiadanie a funkčné využitie ako miesta kľudu a oddychu, napomáhajúcemu mestskému obyvateľovi „styku s prírodou“.

S narastajúcim významom školstva a výstavbu školských budov v prvej tretine 20 storočia súvisí aj zriadenie školského areálu pri dnešnej základnej škole na Mudroňovej ulici. Severná časť areálu predstavuje pomerne hodnotný komplex zelene zodpovedajúci snahám o dotvorenie prostredia školy a odrážajúce tendencie sadovníckych úprav tohto obdobia.

V 60 rokoch 20. storočia v duchu architektúry socialistického realizmu vznikol rozsiahly súbor obytných budov –tzv. Štúrova štvrť, dodnes si zachovávajúca v podstate autentickú podobu. Dobovú atmosféru spoluvytvárajú polouzatvorené priestory zelene, dodnes odzrkadľujúci snahu o estetizáciu („skrášlenie“) obytného prostredia a zachovávajúci si charakter drobných vegetačných úprav z doby vzniku tohto urbanisticko-architektonického komplexu.

Centrálna časť mesta – pešia zóna koncom 20. storočia prešla rekonštrukciou. Tomuto obdobiu z dôvodu prispôsobenia novým účelom vlastného historického jadra odpovedajú aj plochy zelene.. Pôvodný charakter „parkových“ úprav vymedzených ulicami z východu a M. R. Štefánika a Ulicou Divadelnou a 29. augusta zo západu z polovice 20. storočia založený na otvorenej línii bol čiastočne narušený výstavbou nového objektu budovy Milénia a priniesol sadovnícky upraveným plochám zelene nový priestorový efekt. Súčasná vegetačné úpravy (či už plošné alebo priestorové) centrálnej časti pamiatkovej zóny predstavujú významné doplnkové prvky urbanistickej štruktúry s hmotovou podriadenosťou okolitej architektúre.

Ostatná rozvinutá uličná sieť pamiatkovej zóny je vhodne dotvorená systémom stromoradií a alejí.

F.1.9. PRVKY ULIČNÉHO INTERIÉRU A ULIČNÉHO PARTERU

Nosnou pre celú PZ Martin je dvojuličná komunikačná os s realizovanou pešou zónou I. a II. etapa, ktorá bola realizovaná plnohodnotne v rámci Ul. M. R. Štefánika, Ul. 29. Augusta a Ul. Divadelná, čiastočne v západnej časti Ul. A. Kmeťa a čiastočne v rámci nám. SNP. Prvky drobnej architektúry, plochy ulíc a námestí (povrchy komunikácií) boli podrobnejšie riešené v rámci zadania, štúdie a projektových dokumentácií riešenia I. a II. etapy zóny. Tieto prvky nachádzajúce sa v rámci pešej zóny nenarúšajú a dotvárajú charakteristické pohľady v rámci priestorov a ulíc PZ Martin. Medzi tieto prvky je možné priradiť kamenné povrchy komunikácií, moderne koncipované lavičky, svietidlá verejného svetlenia, odpadkové koše, výtvarné diela a drobné doplnkové diela. Za negatívum v rámci PZ Martin je možné považovať dožívajúci resp. chátrajúci mobiliár a drobnú architektúru ulíc paralelných resp. kolmých na hlavnú komunikačnú os (Ul. P. Mudroňa, Ul. Kuzmányho, Ul. Škultétyho, Ul. V. Paulínyho – Tótha, Ul. Hviezdoslavova, Ul. Daxnerova, Ul. Moskovská, Štúrovo námestie, Memorandove námestie a čiastočne Ul. A. Kmeťa a Nám. SNP). Predmetný mobiliár a drobná architektúra boli realizované v duchu unifikovaných prvkov verejných priestranstiev väčšiny slovenských miest z 2. polovice 20. storočia bez osobitného zdôraznenia jedinečnosti jednotlivých historických priestorov a ulíc PZ Martin.

Reklama a informačné zariadenia sú osobitne usmerňované a systematicky vymedzené v rámci VZN č. 52/2005 zo dňa 19.08.2005. Na základe tohto VZN sú systematicky určené obmedzenia pre historické jadro mesta Martin bloky č. I, II a III, ktoré podrobne riešia osadzovanie reklamných a informačných zariadení (ďalej len „RIP zariadenia“). Pre umiestňovanie RIP zariadení sú v rámci tejto vyhlášky určené regulatívy nasledovné a to napríklad :

- V zóne I., II. sa nesmú umiestňovať samostatne stojace veľkoplošné RIP zariadenia.
- V zóne III. sa môžu umiestňovať veľkoplošné RIP zariadenia len po osobitnom posúdení ich situovania.
- Veľkoplošné RIP zariadenia smú byť v zóne III. a IV. len vo výnimočných prípadoch, a to ako súčasť objektu (napr. na oplotení, pozemku, areálov, ap.) a len na základe posúdenia.
- V zóne I., II. a III. zariadenia, ako napr. označenie obchodu, prevádzky, stravovacieho zariadenia a pod. realizovať v maximálnej možnej miere formou vývesných štítov.
- Tieto sa smú osadiť v maximálnej výške do úrovne kordónovej rímsy prízemnia a v minimálnej výške 2200 mm nad úrovňou terénu ak sú umiestnené kolmo na fasádu objektu.
- V prípade, že označenie prevádzky, názov objektu a pod. je súčasťou architektúry objektu, t.j. nie je riešené samostatným RIP zariadením osadeným na fasáde objektu, môže byť toto umiestnené aj nad kordónovou rímsou alebo v súlade s architektonickým návrhom.
- RIP zariadenia v zónach I., II. a III. riešiť s použitím prevažne ušľachtilých materiálov.
- V zóne I. a II. sa na fasádach objektov môžu umiestňovať len informačné zariadenia (označenie obchodu, prevádzky, reštauračného zariadenia, označenie budovy...).
- RIP zariadenia v zóne I. musia byť riešené na vysokej profesionálnej úrovni v kontexte s designom ostatných prvkov mobiliáru pešej zóny.
- RIP zariadenia v zóne I. a II. je potrebné riešiť komplexne za celý objekt (napr. ako jednotný informačný systém, ap.)

Letné a celoročné terasy a sedenia sú obdobne ako RIP zariadenia osobitne usmerňované a systematicky vymedzené v rámci VZN č. 94/2011 zo dňa 11.11.2011 o podmienkach umiestňovania, povoľovania a prevádzkovania letných a celoročných terás na území mesta Martin.

K architektonickým prvkom domov a verejných budov na pešej zóne (Štefánikova a Divadelná ulica a ulica 29.augusta) okrem pôdorysnej dispozície, horizontálnych a vertikálnych konštrukcií patria aj otvory okien a dverí i výtvarné prvky fasád (uplatňujú sa rôzne novorenesančné, novobarokové a eklektické riešenia).. V bočných uliciach (Kmeťova a Kuzmányho ulica) má len niekoľko domov výtvarné členenie fasády. Začiatkom 20. storočia do tradičného členenia fasád prináša nové geometrizujúce, rastlinné a antropomorfné prvky secesia. Medzi zaujímavé modernistické koncepcie riešenia architektúr sú solitérne objekty rodinných vilových domov, obytných domov a inštitúcií sústredených hlavne na Ul. Šoltésovej a v severných častiach Ul. Mudroňovej, Hviezdoslavovej a Ul. Kuzmányho. Pre tieto modernisticky koncipované objekty sú skôr charakteristické zjednodušujúce geometrizujúce horizontálne členenia s aplikovaním architektonicky a výtvarne hodnotnej geometrizujúcej výzdoby. V parteri domov sa začínajú postupne uplatňovať širšie funkcionalistické otvory výkladcov. V druhej tretine 20. storočia v meste neplatili žiadne princípy ochrany jestvujúceho fondu, niekde dochádza k nahradeniu zdobných fasád strohými funkcionalistickými členeniami. Dominantné sú už aj širšie otvory okien a výkladcov, či nahradenie širokých otvorov do prejazdu užšími vstupmi. V druhej polovici 20. storočia sa medzi pozoruhodné urbanisticko-architektonicky koncipované celky možno zaradiť len

objekty bytových domov v rámci Štúrovej štvrte s jej výtvarnou sgrafitovou výzdobou a taktiež štyri objekty obytných domov na Ul. Moskovskej a A. Sokolíka opätovne so sgrafitovou výzdobou v priestore pod korunnou rímsovú a plastickou výzdobou okolo otvorov.

F.2. PAMIATKOVÉ HODNOTY ÚZEMIA NEHMOTNEJ POVAHY

Mesto Martin, v polovici 19. stor. skôr dedina s prízemnými domami a roľnícko – remeselným obyvateľstvom, po meruôsmych rokoch začalo meniť svoju tvár. V r. 1861 boli na Memorandovom zhromaždení prijaté požiadavky slovenského národa. Politické požiadavky splnené neboli, ale kultúrne výdobytky našli svoje útočisko v Martine. Jeho obyvatelia a nadšením postupne prichýlili celonárodné inštitúcie - Maticu slovenskú, Slovenské evanjelické gymnázium, Slovenskú muzeálnu spoločnosť s prvým Slovenským národným múzeom, Slovenskú sporiteľňu, spolok Živena, Knihotlačiarcky účastinársky spolok (tlačil významné slovenské noviny, časopisy a knihy), Priemyselný spolok, Slovenskú hasičskú jednotu, Advokátsku komoru, Československý červený kríž, Ústav pre zveľaďovanie, na podporu a rozvoj priemyselného, obchodného a živnostenského podnikania na Slovensku, pri ktorom bola založená a sídlila Slovenská vysoká škola technická, Štefánikov ústav, Tatra banku, v ktorej bola v r. 1918 podpísaná Martinská deklarácia (Slováci sa hlásili k spoločnému štátu s Čechmi). Turiec a v ňom Martin zohral významnú úlohu i v protifašistickom odboji a v SNP.

Odzrazom čulého politického a kultúrneho života mesta bol aj nárast obyvateľstva, našli v ňom svoj domov najvýznamnejší slovenský umelci, kultúrny, politický a verejný činitelia.

Mesto viac krát ašpirovalo na úlohu hlavného mesta Slovenska. V Martine sa písali dejiny Slovenska a Slovákov, oficiálne bol tento fakt potvrdený v r. 1994 Zákonom o Martine ako centre národnej kultúry.

Osobnosti žijúce a tvoriace v meste Martin

V priebehu storočí mesto Martin vytváralo svojou atmosférou podmienky pre zrod osobností, ktoré obohacovali kultúrny a spoločenský život na Slovensku. Martin má bohatú národno - buditeľskú históriu plnú osobností slovenskej politiky, jazykovedy, prírodovedy, umenia, vzdelanosti, ktoré sa tu narodili, alebo istý čas pôsobili a ktorých stopy možno nájsť v meste doslova všade.

Janko Alexy (1894 – 1970) – maliar, národný umelec. Patril k zakladateľom novodobého slovenského výtvarného umenia. Povaha jeho umenia je skutočne národná - modernými výtvarnými prostriedkami sa pokúšal o monumentalizáciu typickej slovenskej dediny a slovenského ľudu. Venoval sa predovšetkým maľovaniu krajín a portrétom štylizovaným podľa národných tradícií v jednoduchej modelácii a farebnosti, ktoré dodávajú jeho dielam baladický charakter. Rovnako sa venoval krajine a figurálnemu zobrazeniu najmä v pastelovou technikou. Inšpirovalo ho prostredie mesta i jeho historická architektúra. Vo svojich dielach zachytáva premenu a premeny slovenského života ako človeka, tak aj okolia. V Martine pôsobil v tridsiatych rokoch 20. storočia.

Andrej Bagar (1900 – 1966) – herec, národný umelec, člen SND, divadelný režisér, pedagóg, jeden zo zakladateľov slovenského moderného profesionálneho divadla, pôsobil v Martine v r. 1943 – 1944.

Anton Augustín Baník (1900 – 1978 Martin) - historik, filológ, kultúrny a národný filozof, redaktor, knihovník, archivár, špecializujúci sa na slovenské národné obrodenie, bibliotekár Matice slovenskej od r. 1937.

Július Barč – Ivan (1909 – 1953 Martin) – prozaik a dramatik, po presťahovaní do Martina redigoval periodiká, od roku 1942 pracoval v knižnici Matice slovenskej, kde od roku 1949 až do smrti pôsobil ako referent a katalogizátor bibliotéky, pochovaný je v Martine.

Henrik Bartek (1907 – 1986) významný jazykovedec, univerzitný profesor, publicista, referent MS v r. 1931 - 1941, r. 1945 emigroval, bibliotekár v Benediktínskom kláštore v Niederlateichu.

Miloš Alexander Bazovský (1899 – 1968) – významný maliar, jeden z najreprezentatívnejších predstaviteľov slovenského maliarstva a grafiky 20. storočia, inšpiroval sa ľudovým umením a vytváral sugestívne diela baladickéj poetickosti, pre svoj novátorský umelecký prejav patrí k zakladateľom slovenskej moderny.

Rudolf Bednárík (1903 – 1975) – etnograf, znalec materiálnej ľudovej kultúry a včelárstva, pôsobil v Martine v 50. – tých rokoch 20. storočia

Martin Benka (1888 – 1971) – slovenský maliar, grafik, ilustrátor, národný umelec, jeden zo zakladateľov slovenského moderného maliarstva, výtvarný pedagóg a esperantista, od 40. – tých rokoch 20. storočia pôsobil v Martine, kde má svoje múzeum a kde je aj pochovaný.

Anton Bielek (1857 – 1911) – spisovateľ, administrátor Národných novín, pôsobil v Martine v r. 1883 – 1907.

Ján Bodenek (1911 – 1985) – spisovateľ, prekladateľ a autor literatúry pre deti a mládež, pracovník Matice slovenskej v 40 – tých rokoch 20. storočia.

Július Botto (1848 – 1926) - pedagóg, advokát, historik, publicista, prekladateľ a kultúrny činiteľ, istý čas pôsobil v Martine.

Ján Botto (1829 – 1881) - romantický básnik, autor balád a povestí inšpirovaných ľudovou poéziou, v Martine pôsobil v r. 1853 – 1854.

Rudolf Brtáň (1907 – 1998) – literárny historik, pracovník MS, v Martine pôsobil v r. 1936 – 1938, 1951 – 1961.

Blažej Bulla (1852 – 1919 Martin) – architekt, dramatický spisovateľ, hudobný skladateľ, projektoval a v r. 1888 postavil Národný dom v Martine, kde žil v r. 1884 – 1919.

Jozef Cincík (1909 – 1992) – maliar, sochár, scénograf, historik výtvarného umenia, od roku 1947 žil a tvoril v USA, je autorom odborných prác z počiatkov umeleckej histórie na Slovensku, pôsobil v MS v r. 1932 – 1945.

Juraj Čajda (1844 – 1913 Martin) - novinár, spisovateľ, v Martine žil v r. 1875 – 1913.

Juraj Čečetka (1907 – 1983) - pedagóg, historik slovenskej pedagogiky, autor prvej slovenskej učebnice pedagogiky, prvý docent pedagogiky na Slovensku, pracovník MS v r. 1938 – 1939.

Andrej Černiansky (1841 – 1923) - redaktor, publicista, od r. 1870 úradník sporiteľne v Martine, organizátor kultúrneho života, 1871 spoluzakladateľ Slovenského spevokolu v Martine, v ktorom účinkoval aj ako herec.

Želmíra Duchajová – Švehlová (1880 – 1955 Martin) – maliarka, v r. 1919-31 ako učiteľka kreslenia v Martine, potom ako maliarka v slobodnom povolaní, organizovala slovenské ženské hnutie, podpredsedníčka spolku Živena.

Matúš Dula (1846 – 1926) – slovenský politik, predseda Slovenskej národnej rady a Slovenskej národnej strany, spolupredseda Matice slovenskej, v Martine žil v r. 1870 – 1926.

Mikuláš Štefan Ferienčík (1825 – 1881 Martin) – spisovateľ, redaktor, účastník revolúcie 1848-1849, dobrovoľnícky kapitán, redigoval Pešťbudínske vedomosti, Národné noviny, Národný hlásnik, Orol, roku 1868 spoluzakladateľ Kníhtlačiarenskeho účastinárskeho spolku v Martine.

Pavol Florek (1895 – 1961) – historik, učiteľ, podpredseda muzeálnej slovenskej spoločnosti, v Martine pôsobil v r. 1925 – 1949.

Arnold Flögl (1885 – 1950) - český operný spevák (bas), pedagóg a herec, pôsobiaci na Slovensku, v Martine v rokoch 1909–1912 pôsobil v speváckom zbore.

Ján Francisci (1822 – 1905 Martin) - slovenský básnik, prozaik, prekladateľ, publicista a politik, spolupracovník Ľudovíta Štúra, kapitán slovenského dobrovoľníckeho oddielu, v r. 1872 sa natrvalo presťahoval do Martina, no zostáva v ústraní od kultúrneho i spoločenského a politického diania, v r. 1870 sa stal predsedom Kníhtlačiarkeho účastníckeho spolku v Martine, a bol ním až do roku 1898, pochovaný je na Národnom cintoríne v Martine.

Ľudovít Fulla (1902 – 1980) – maliar, národný umelec, okrem maliarstva, grafiky, kresby, scénografie sa zásadným spôsobom venoval i knižnej ilustrácii, výtvarný pedagóg, v r. 1942 odišiel do dôchodku a odsťahoval sa do Martina.

Vladimír Galanda (1914 – 1994 Martin) - lekár, univerzitný profesor, športovec, od r. 1938 pôsobil v Martine (okrem rokov 1941 – 1945), bol primárom v martinskej nemocnici, venoval sa výskumu vírusových infekcií dojčenského veku a problémom vedľajších účinkov liekov, aktívny športovec (skok do výšky a trojskok), v r. 1937 utvoril československý rekord v skoku do výšky a bol druhý na svetových vysokoškolských hrách v Paríži, v r. 1940 – 1943 majster Slovenska.

Tido Jozef Gašpar (1893 – 1970) - slovenský novinár, spisovateľ, kultúrny pracovník, dramaturg, verejný činiteľ, ideológ a politik, predstaviteľ bratislavskej bohémy, vzdelanie získal v Martine.

Jozef Gašparík – Leštinský (1861 – 1931 Martin) – nakladateľ, ľudovýchovný spisovateľ, knihovník, v r. 1890 – 1931 žil v Martine, kde je aj pochovaný.

Anna Gašparíková (1896 Martin – 1987 Martin) – spisovateľka, prekladateľka, historička, osobná archivárka čs. prezidenta T. G. Masaryka.

Štefan Gráf (1905 – 1989) – spisovateľ, v rokoch 1938 – 1945 pracoval v Matici slovenskej v Martine ako vedúci jej nakladateľstva.

Jozef Gregor Tajovský (1874 – 1940) - spisovateľ, prozaik, dramatik, vedúca osobnosť druhej vlny slovenského literárneho realizmu, v r. 1901 – 1904 pôsobil v Martine, tiež spoluredaktor Bielkových Ľudových novín, v r. 1914 redaktor Národného hlásnika v Martine.

Hana Gregorová (1885 Martin - 1958) – spisovateľka, redaktorka, osvetová pracovníčka, ochotníčka herečka, manželka spisovateľa J. G. Tajovského.

Ján Hálla (1890 – 1959) – český maliar, kresliar, ilustrátor. Maliarstvo študoval v maliarskej škole F. Engelmullera a v rokoch 1910-15 na Akadémii výtvarných umení v Prahe. Okrem maliarstva sa venoval i literárnej tvorbe a ilustrácii - patrí k zakladateľom modernej slovenskej ilustračnej tvorby pre deti. Od r. 1923 žil až do svojej smrti vo Važci. Obdivoval dielo Mikuláša Aleša, sympatizoval s hnutím českej sociálnej maľby. Objavenú skutočnosť v podtatranskej obci Važec stvárňoval ako etnograf-dokumentarista, písal esejistické reportáže do Lidových novín. Po celý život vo svojej tvorbe čerpal námety zo života obyvateľov Važca. Od roku 1925 sa stáva členom Spolku slovenských umelcov, v roku 1928 Umeleckej besedy slovenskej, od roku 1948 Zväzu slovenských výtvarných umelcov. Galéria P. M. Bohúňa sprístupnila v jeho dome vo Važci pamätnú izbu a stálu inštaláciu jeho diel.

Andrej Halaša (1852 – 1913 Martin) – advokát, národovec, etnograf, folklorista, múzejník, zberateľ ľudových piesní, divadelník, prekladateľ, autor divadelných hier, knihovník, v r. 1874 pracuje ako nezávislý právnik v Martine, zaslúžil sa o postavenie Národného domu, založenie Slovenskej muzeálnej spoločnosti a prvej budovy Slovenského múzea.

Pavol Halaša (1885 Martin – 1969 Martin) – lekár, redaktor, bibliograf, od r. 1920 bol v Martine zubným lekárom a zároveň redaktorom humoristicko-satirického časopisu Kocúr, v Národnej knižnici MS vytvoril viacero bibliografií, napísal Sprievodcu po Národnom cintoríne a v rukopise zanechal Spomienky na detstvo a starý Martin.

František Hečko (1905 – 1960 Martin) – slovenský básnik, prozaik, redaktor a publicista, manžel slovenskej spisovateľky Márie Jančovej, básnik a prozaik slovenského sedliactva, sedliactvo je jeho životné gesto, pochovaný je v Martine.

Nad'a Hejná (1906 Martin – 1994 Martin) – herečka divadelná i filmová, od r. 1944 členka Divadla SNP v Martine, do r. 1944 bola ochotníckou herečkou v Slovenskom spevokole v Martine, spoluzakladateľka Slovenského komorného divadla.

Jozef Cíger Hronský (1896 – 1960) – slovenský spisovateľ, učiteľ, maliar, redaktor, nakladateľ, publicista, autor literatúry pre mládež, v r. 1927 sa na dlhšie usadil v Martine – najskôr ako učiteľ, od r. 1933 tajomník a od r. 1940 ako správca Matice slovenskej, v ktorej pôsobil až do roku 1945, zaslúžil sa o založenie tlačiarne Neografia v Martine, tu je pochovaný na Národnom cintoríne.

Zora Jesenská (1909 Martin – 1972) - prekladateľka, spisovateľka, redaktorka, činovníčka Živeny, pôsobila v Martine ako súkromná učiteľka klavíra, redaktorka časopisu Živena, pracovníčka MS, pochovaná na Národnom cintoríne .

Janko Jesenský (1874 Martin – 1945) – básnik, spisovateľ, prekladateľ, ako prvý Slováč menovaný za národného umelca, pochovaný na Národnom cintoríne v Martine.

Ján Kadavý (1810 – 1883 Martin) - učiteľ, publicista, vydavateľ, zberateľ a hudobník . Pôvodom Čech, pôsobil na slovenských školách. Od roku 1870 žil v Martine, pracoval v sporiteľni a učil na slovenskom ev. gymnáziu. Písal príležitostné a vlastenecké básne. Vlastným nákladom vydal viaceré diela štúrovcov (aj Sládkovičovu Marínu). Zostavil prvú slovenskú čítanku (1845). Vydával knihy a kalendáre, tvoril literatúru pre deti. Zbieral slovenské ľudové piesne a harmonizoval ich pre zborové spevy.

Ján Kalinčiak (1822 Martin-Záturčie – 1871 Martin) - štúrovský spisovateľ – básnik, prozaik a literárny kritik. Pôsobil ako gymnaziálny profesor v Modre a Tešíne. Začal písať básne ale stal sa najvýznamnejším štúrovským prozaikom. V romantických historických povestiach zobrazil slovenské dejiny od 9. storočia až po jeho časy. Do Martina sa vrátil r. 1869. Redigoval tu literárny mesačník Orol, napísal rozsiahlu povesť Orava a pripravil do tlače prvé zväzky súborného vydania svojich prác. Udelili mu čestné občianstvo Martina.

Andrej Kmet' (1841 – 1908 Martin) – katolícky kňaz, archeológ, botanik, etnograf, tu pochovaný. Na pôsobiskách v Krnišove a Prenčove sa venoval vlastivednej práci (Veleba Sitna). Ako amatér sa systematicky zaoberal archeológiou, v Beši vykopal kostru mamuta a venoval ju SNM. Zaujímal sa aj o etnografiu a folkloristiku. Navrhol založiť slovenskú učennú spoločnosť; namiesto nej vznikla MS, ktorej sa stal predsedom. Zaslúžil sa v nej o rozvíjanie vedy, zberateľskej práce, vydávanie časopisu a zborníka. Od r. 1906 žil v Martine. Podľa neho je pomenované Turčianske múzeum A. Kmet'a.

Peter Kompíš (1886 Martin – 1945) – novinár, spisovateľ, básnik, samostatný kníhkupec v Martine.

Štefan Krčméry (1892 – 1955) - básnik, prozaik, literárny historik a prekladateľ, tajomník MS. Vyštudoval za ev. farára, v pastorácii pôsobil len 3 roky. Od r. 1918 žil v Martine, najskôr bol redaktorom Národných novín, r. 1919 sa stal tajomníkom obnovenej MS. Redigoval viacero časopisov – Slovenské pohľady i Knižnicu Slov. pohľadov, Slovenský ochotník, Naše divadlo, Včielka a i.. Zakladal miestne odbory MS, organizoval Ústredie slovenských ochotníckych divadiel, vedecké odbory MS. Písal básne, prózu, drámu a synteticky spracoval dejiny slovenskej literatúry. Prekladal z viacerých jazykov. Pochovaný je na Národnom cintoríne v Martine.

Karol Kuzmány (1806 – 1866) - spisovateľ, prekladateľ, organizátor literárneho života, cirkevný hodnostár. Od r. 1863 bol ev. farárom v Martine. Zvolili ho za prvého podpredsedu MS, v ktorej spolu s predsedom Š. Moysesom utvorili moyzesovsko-kuzmányovskú tradíciu spolupráce katolíkov s evanjelikmi. Bol stúpencom slovenského preromantizmu, písal klasicistické básne. Zaslúžil sa o vydávanie časopisu Hronka. Významnejšie sú báseň Běla a filozofický román Ladislav. Preslávila ho hymnická pieseň Kto za pravdu horí. Pochovaný je na Národnom cintoríne v Martine.

Elena Maróthy – Šoltésová (1855 – 1939 Martin) - spisovateľka, redaktorka, osvetová pracovníčka. Od r. 1875 pôsobila v Martine. Organizovala ženské hnutie na Slovensku; 47

rokov bola poprednou predstaviteľkou Živeny. Založila a redigovala ženské časopisy. Písala romány a autobiografickú prózu (Moje deti, Sedemdesiat rokov života) i literárno-kritické práce.

Ján Marták (1903 – 1982) - literárny historik, redaktor, správca MS. Vyštudoval na Filozofickej fakulte v Bratislave, od r. 1933 pracoval v MS. Bol referentom Literárnohistorického odboru, tajomníkom MS, v r. 1945 – 1958 a 1968 – 1972 jej správcom. Organizoval slovenskú kultúru, viedol Ústredie slov. ochotníckych divadiel, Slovenské komorné divadlo v Martine, bol predsedom slovenskej knižničnej rady, redaktorom mnohých zborníkov a časopisov MS. V literárnej histórii sa venoval levočským štúrovcom a ochotníckemu divadlu. Prekladal divadelné hry a libretá oper. Od r. 1972 žil v Bratislave.

Michal Mudroň (1835 – 1887) – publicista, právnik, dvojička Pavla Mudroňa, pochovaný na Národnom cintoríne v Martine.

Pavol Mudroň (1835 – 1914) - právnik, politik, vodca národného hnutia. Od r. 1859 pôsobil v Martine ako advokát. Bol zapisovateľom na memorandovom zhromaždení, zakladajúcim členom a tajomníkom MS, organizátorom a hercom ochotníckeho divadla, predsedom Slovenského spevokolu, vydavateľom Národných novín a Slovenských pohľadov. Pôsobil vo vedení martinskej Sporiteľne a Tatrabanky, inicioval založenia Kníhtlačiarskeho účastinárskeho spolku. Od r. 1877 stál na čele Slov. nár. strany. Organizoval kongres nemaďarských národov v Uhorsku (Budapešť 1895). Prispieval do časopisov a napísal svoj Životopis. Pochovaný je na Národnom cintoríne v Martine.

Karol Ondreička (1898 – 1961) – maliar

Ludo Ondrejov (1901 – 1962) – spisovateľ, básnik, prozaik, autor cestopisov a literatúry pre deti a mládež, prekladateľ z maďarčiny, juhoslovanských jazykov a češtiny. V r. 1928 – 1933 bol úradníkom členského ústredia Matice slovenskej v Martine.

Milan Thomka – Mitrovský (1875 Martin – 1943 Martin) - maliar, spisovateľ. Výtvarné vzdelanie získal v Prahe, Mníchove a v Taliansku. V r. 1914 – 1943 pôsobil v Martine, kde sa utvoril klub spisovateľov a literátov “felibrov”. Vytvoril množstvo portrétov spisovateľov a dejateľov, figurálnych kompozícií, zátišia i kópie svetových maliarov. Za novelu Pani Helene získal r. 1930 štátnu cenu. V r. 1923 – 1928 vychádzali jeho Listy bratislavským felibrom.

Viliam Paulíny – Tóth (1826 – 1877 Martin) - spisovateľ, novinár, redaktor, pol. a kult. Činiteľ. Vzdelaním pedagóg, pôsobil ako štátny úradník a novinár. Napísal veľa štúrovských básní (Jánošík s milou, Ľudská komédia), politické spisy, redigoval časopisy Černokňažník, Orol, letopis MS. Od r. 1866 pôsobil v Martine, zaslúžil sa o jeho kultúrny rozvoj. Bol podpredsedom MS, správcom patronátu ev. gymnázia, činovníkom v Živene, Kníhtlačiarskom účastinárskom spolku i v Sporiteľni, poslancom na uhorskom sneme a čestným občanom Martina. Gymnázium v Martine nesie jeho meno. Pochovaný je na Národnom cintoríne v Martine.

Mária Rázusová – Martáková (1905 – 1964) – spisovateľka, poetka, dramatička, prekladateľka, autorka literatúry pre deti a mládež, sestra básnika a politika Martina Rázusa, manželka Jána Martáka. Pracovala v Matici slovenskej, kde redigovala edíciu Dobré slovo a v roku 1946 detský časopis Slniečko. Za celoživotné dielo dostala v roku 1966 Cenu Fraňa Kráľa in memoriam. Mária Rázusová - Martáková hlboko zasiahla do mnohých oblastí slovenskej kultúry. Písala literárne profily, kultúrno-spoločenské črty, úvahy, prednášky, správy, polemizovala o prekladateľskom umení a jazyku. Okrem detských časopisov publikovala v periodikách Politika, Národné noviny, Cirkevné listy, Slovensko, Živena, Matičné čítanie, Kultúrny život, Slovenské pohľady a v mnohých ďalších.

Ján Petrikovich (1846 – 1914 Martin) - lekár, múzejník, vlastivedný pracovník. Medicínu vyštudoval vo Viedni. Po celý život pôsobil v Martine ako lekár. Podieľal sa na vzniku MSS – bol jej podpredsedom i kustódom zbierok, organizoval výstavbu 1. budovy múzea. Bol znalcom turčianskej flóry, robil archeologické výskumy (našiel keltské mince a hlinené

peniažky), venoval sa aj ľudovému staviteľstvu. Písal odborné lekárske práce i príspevky z múzejných disciplín. Z príkazu vrchnosti sa musel vzdať funkcie podpredsedu MSS.

Ambro Pietor (1843 – 1906 Martin) – politik, novinár, redaktor, národno – kultúrny pracovník. Právo vyštudoval v Pešti, Viedni a Prahe. Krátko bol redaktorom pražských Národných listov, potom redaktorom Pešťbudínskych vedomostí. Od r. 1870 pôsobil v Martine ako redaktor Národných novín, v r. 1881 – 1906 vydával a redigoval časopis Národný hlásnik. Za novinársku činnosť ho prenasledovali i väznili. Bol aktívnym obrancom slovenských nár. práv, činovníkom kultúrnych spolkov (Živena, MS, Spolok Sv. Vojtecha, Turč. kasíno, Tatrabanka a i.). Pochovaný na Národnom cintoríne v Martine.

Ondrej Plachý (1755 – 1810) – ev. kňaz, náboženský spisovateľ, redaktor, vydavateľ. Po vyštudovaní teológie pôsobil na viacerých miestach, v r. 1782 – 1804 v Martine ako seniorálny notár a turčiansky senior. Písal a vydával piesne, agendy, kancionále, funebrály a postily. V r. 1785 – 1786 vydával a redigoval Staré noviny literného umění, ktoré patria medzi prvé slovenské noviny (vychádzali v B. Bystrici). Spoluzakladal spoločnosť Erudita societas Slavica. V r. 1804 odišiel z Martina do Nového Mesta n. Váhom.

Karol Plicka (1894 – 1987) - hudobný folklorista, zberateľ ľudových piesní, fotograf, kameraman, filmový režisér. V r. 1923 – 1938 pôsobil v MS. Zozbieral slovenské ľudové piesne (asi 25 tis. melódií), zakladal dedinské folklórne skupiny, zaslúžil sa o scénickú prezentáciu folklóru (Národné hry v Martine r. 1926), vytvoril množstvo rázovitých fotografií Slovenska, jeho prírody a ľudu. V MS vytvoril prvé slovenské filmy (Za slovenským ľudom, Po horách, po dolách; celovečerný zvukový film Zem spieva). V roku 1939 odišiel z Martina do Prahy a Bratislavy. V Blatnici je Múzeum K. Plicku. Pochovaný je na Národnom cintoríne v Martine.

Révaiovci (Réva, Révay) - starý uhorský šľachtický rod, známy od 13. stor. Meno dostali podľa mesta Reva v Srijemskej stolici. Od 16. stor. majitelia hradov Sklabiňa a Blatnica, od r. 1532 dediční župani Turčianskej stolice. Viacerí členovia rodu pôsobili v Turci i v Martine.

František Révay (1489 – 1553) - feudálny zemepán, krajinský hodnostár. Bol tajomníkom palatína, prísediacim kráľovskej tabule, po r. 1526 kapitánom hradu Sklabiňa, od r. 1532 županom Turčianskej stolice, r. 1538 získal hradné panstvo Blatnica. Získal majetky v mnohých stolicích. V r. 1542 sa stal uhorským palatínom. Jeden z priekopníkov reformácie na Slovensku, písal si s M. Lutherom, chránil protestantov. Splynul so slovenským prostredím, hovoril i písal po slovensky. V rukopise zanechal denník. Pochovaný je v Martine.

Peter Révay (1568 – 1622) - historik, župan, strážca uhorskej koruny. Vyštudoval na univerzite v Strassbourgu, r. 1598 sa stal dedičným županom Turčianskej stolice. Bol významným politikom, štátnikom, chránil protestantov. Literárne pracoval od svojich štúdií. Napísal rozpravu o uhorskej korune. V Dejiniach Uhorska obhajoval autochtónnosť Slovanov. Osvojil si slovenský jazyk – s úradníkmi na svojich panstvách korešpondoval v slovenčine. Pochovaný je na Národnom cintoríne v Martine.

Vladimír Roy (1885 – 1936) – básnik, prekladateľ, predstaviteľ slovenskej básnickej moderny, evanjelický kňaz. Literárna kritika ho spolu s Jesenským a Kraskom radí do trojice slovenskej poprednej poprevratovej básnickej moderny. Písal intímnu, ľúbostnú a prírodnú lyriku a tiež reflexívnu poéziu. Jeho krédom bolo odzrkadliť náladu duše. Vo svojich veršoch sa prejavuje ako básnik rozorvaného srdca a protikladných prejavov k životu. Pochovaný na Národnom cintoríne v Martine.

František Vítázoslav Sasinek (1830 – 1914) - historik, katolícky kňaz, profesor, tajomník MS. Od r. 1865 bol opatrovníkom zbierok MS v Banskej Bystrici, od 1869 v Martine tajomníkom MS. Po jej zatvorení (1875) odišiel z Martina. Napísal okolo 2500 štúdií a článkov, z toho asi 250 venovaných historickej problematike. Spracovával najstaršie dejiny Slovenska a Slovákov. Redigoval Letopis MS.

Pavol Sochán (1862 – 1941) - etnograf, fotograf, publicista a spisovateľ. Vyštudoval v Prahe a Mníchove maliarstvo. Do r.1891 pracoval ako fotograf v Prahe, potom prešiel na Slovensko a v r. 1893 – 1912 pôsobil v Martine, kde mal fotografický ateliér. Zbieral etnografické predmety, venoval sa národopisnej fotografii a dramatickej spisbe. Bol aktívnym členom a organizátorom Slovenského spevokolu v Martine, tajomníkom MS. Po odchode z Martina pôsobil krátko v Prahe, potom v USA, od r. 1922 organizoval Ústredie slovenských ochotníckych divadiel pri MS. Pochovaný je na Nár. cintoríne v Martine.

Jozef Škultéty (1853 – 1948 Martin) - prozaik, historik, literárny kritik, jazykovedec, publicista. Vzdelaním učiteľ, od r. 1879 pôsobil v Martine. 38 rokov redigoval Národné noviny, 26 rokov Slovenské pohľady. Stal sa doživotným správcom MS – 23 rokov ju aktívne viedol. V r. 1921 – 1924 prednášal na FF UK v Bratislave. Vytvoril rozsiahle dielo – len výber z neho tvorí 7 zväzkov. Obhajoval slovenský národ a jeho svojbytnosť proti maďarizátorom i čechoslovakizmu. Za nár. a polit. činnosť bol 6 krát väznený. Slavianofil, člen a čestný člen viacerých domácich i zahraničných vedeckých spoločností. Pochovaný je na Národnom cintoríne v Martine.

Fraňo Štefunko (1903 – 1974 Martin) - sochár, výtvarný pedagóg a redaktor. Umeleckopriemyselnú školu absolvoval v Prahe, od r. 1932 pôsobil v Martine. Bol inštruktorom rezbárskeho kurzu Ústavu pre zveľaďovanie činností, konzervátorom SNM, redaktorom výtvarnej rubriky Slovenských pohľadov, od r. 1934 pôsobil ako slobodný umelec. Stal sa zakladateľskou osobnosťou slovenského sochárstva. Stvárnil mnohých národných a kultúrnych dejateľov (J. Kollár, P.O.Hviezdoslav, aktivisti MS a i.). Monumentálne práce venoval slovenskej histórii (1.a 2. svetová vojna, SNP, nár. dejatelia). Tvoril aj literárne. Pochovaný je na Národnom cintoríne v Martine.

Andrej Švehla (1805 Martin – 1893 Martin) - národno -kultúrny dejateľ, mešťanosta Martina. Pracoval ako klobučník, zúčastnil sa slov. povstania 1848, 27 rokov bol martinským richtárom. Dal návrh na zvolanie memorandového zhromaždenia do Martina (1861), bol zakladajúcim členom MS a dlhoročným členom jej výboru, zaslúžil sa o výstavbu 1. budovy MS. S jeho menom sa spája veľa kultúrnych martinských iniciatív – Slovenský spevokol, ochotnícke divadlo, slovenské gymnázium, Turčianske kasíno, Kníhtlačiarsky účastinársky spolok, úprava cintorína a i..

Ivan Thurzo (1882 – 1964 Martin) - národohospodár, redaktor, publicista. Získal obchodné vzdelanie, bol úradníkom vo viacerých peňažných ústavoch. Vydal monografiu o sporiteľníctve. Podal návrh na stavbu reprezentačnej budovy Sporiteľne v Martine. Napísal rozsiahle pamäti, z ktorých posmrtno vyšli 2 výbery. Bol signatárom Martinskej Deklarácie 1918 a vedúcim kancelárie SNR.

Eudmila Thurzová (21.2.1881 Martin – 3.1.1971 Martin) - ľudová liečiteľka, bylinkárka. Samoštúdiom odborných publikácií si osvojila hlboké vedomosti z fytotherapie. Najskôr liečivé rastliny len zbierala, triedila, postupne sa naučila ich kombinovať a používať. Stala sa známou osobnosťou slovenského ľudového liečiteľstva. Napísala "Malý atlas liečivých rastlín" (1963), v ktorom zhrnula svoje vedomosti o liečivých rastlinách.

Svetozár Hurban - Vajanský (1847 – 1916 Martin) – slovenský spisovateľ, publicista, literárny kritik a politik, redaktor v Martine (Národné noviny) a od r. 1906 aj ich šéfredaktorom, interný spolupracovník časopisu Orol, neskôr od roku 1881 obnovil vydávanie časopis Slovenské pohľady, okolo ktorého sústredil literárny a kultúrny slovenský život. Od roku 1894 bol až do smrti tiež tajomníkom ženského spolku Živena.

Ján Vanovič (1856 – 1942 Martin) - právnik, politik a verejný činiteľ. Právo vyštudoval v Bratislave a v Budapešti, od r. 1886 pôsobil ako advokát v Martine. Vystupoval proti maďarizácii a propagoval spoluprácu nemaďarských národov v Uhorsku. Bol dlhoročným činovníkom MS, členom jej výboru i predsedom (1931 – 1939), predsedom výboru Slov. spevokolu, Turčianskeho kasína, popredným funkcionárom Slov. nár. strany, viacero funkcií

vykonával v ev. cirkvi. Po roku 1918 bol členom SNR, poslancom Národného zhromaždenia, spoluzakladateľom a predsedom Advokátskej komory pre Slovensko.

Jaroslav Vodrážka (1894 – 1984) - ilustrátor, grafik, maliar, spisovateľ, výtvarný pedagóg. V r. 1923 – 1939 pôsobil v Martine. Vyučoval na gymnáziu kreslenie, ilustroval knižné vydania MS a detské časopisy, organizoval typografické kurzy. Ilustroval Hronského rozprávky o zvieratách (Smelý zajko, Budkáčik a Dubkáčik a i.) Podieľal sa aj na výstavbe Martina, založil Okrášľovací spolok, navrhol situovanie ev. fary. V roku 1939 odišiel do Prahy.

F.2.1 Súpis zistených historických názvov mesta

Podľa historických prameňov sa názov mesta menil v priebehu jeho vývoja nasledovným spôsobom:

1284	<i>Villa Sancti Martini,</i>
1351	<i>Senthmartin,</i>
1364	<i>Zenthmarton,</i>
1375	<i>Sanctus Martinus,</i>
1391	<i>Zenthmarton,</i>
1489	<i>Zent Marton,</i>
1557	<i>Santh Marthon,</i>
1598	<i>Zenth Marthon,</i>
1600	<i>Martinopolis,</i>
1660	<i>Swaty Martin,</i>
1697	<i>Szent Marthony,</i>
1736	<i>Szent-Márton, Swaty- Martin,</i>
1855	<i>Sz. Marton,</i>
19. storočie	<i>Turócszentmárton,</i>
po roku 1918	<i>Turčiansky SvätýMartin,</i>
po roku 1945	<i>Martin.</i>

F.2.2 Súpis zistených historických názvov námestia a ulíc

Zistené historické a staršie názvy námestia a ulíc v pamiatkovom území:

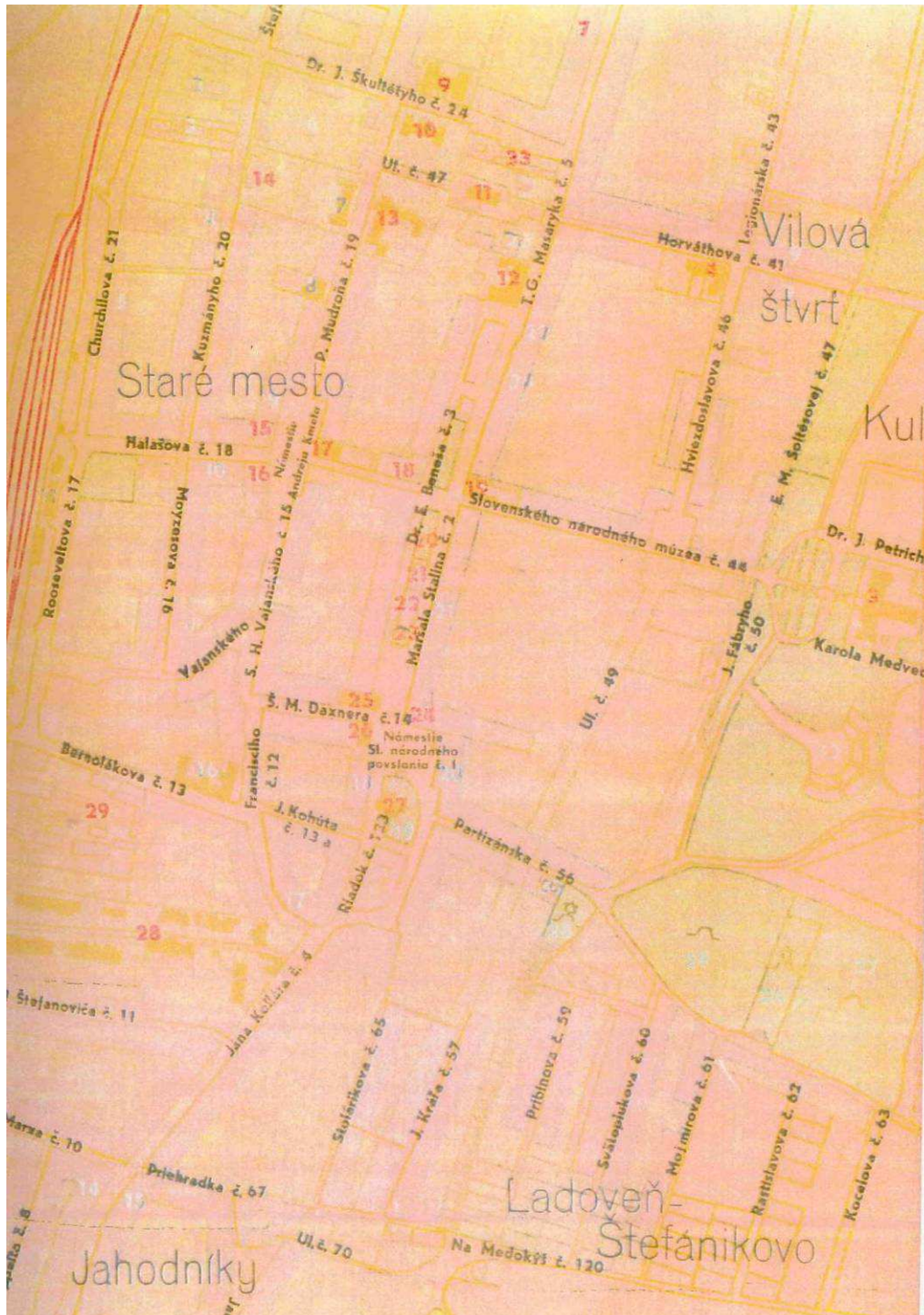
Námestie SNP	– Hlavné námestie, Staré námestie
Daxnerova	– Bialošova
Divadelná	– 29.augusta, Benešova
Kmeťova	– Muzeálna, Slovenského národného múzea, Halašova, Železničná
Kohútova	– cesta na Horné mosty
Mudroňova	– Vajanského
Novákova	– Churchilova
Sklabinská	– Partizánska, Smrtná
Sokolíkova	– Šmeralova
Škultétyho	– Priebrada, cesta na Nižemosty
Štefánikova	– ulica Osloboditeľov, Maršala Stalina, Masarykova, Hlavná

Tóthova – Horvátova

29.augusta – Benešova

Grafická príloha:

- TURČ. SV. MARTIN: Orientačný plán mesta s názvami ulíc, 1946

F.3. VYHODNOTENIE PAMIATKOVÝCH HODNÔT ÚZEMIA A ODÔVODNENIE JEHO OCHRANY

Pamiatková zóna v meste Martin sa nachádza v centrálnej časti sídelného celku s menším podielom kultúrnych pamiatok. Ochrana územia zahŕňa historické jadro mesta, vrátane urbanisticko-architektonicky významnej zástavby z 1. polovice 20. storočia, ktorá nadväzuje na pôdorysnú šachovnicovú osnovu zástavby mesta z konca 18. storočia a 19. storočia. Pamiatková zóna v meste Martin je zónou špeciálneho charakteru, územím vzťahujúcim sa na historické udalosti kultúrno-historického a národno-historického a politického významu, ktoré zasahujú aj mimo územia Slovenskej republiky. Vzhľadom na minimálne zachovanie a rozsah stredovekej resp. primárnej zástavby pred obdobím 19. storočia, sa ťažisko historického jadra mesta posunulo severným smerom cez Ul. M. R. Štefánika, Ul. 29. augusta a Ul. Divadelnú až ku Memorandovému námestiu pred kostolom evanjelickým a.v., spojeného s historickými udalosťami celoslovenského významu a ich reprezentačnými stavbami postavenými z verejných zbierok (bývalá Matica Slovenská a Národný dom) v druhej polovici 19. storočia, ktoré mali kľúčový význam pre urbanistický rozvoj centra mesta východným i západným smerom, v prvej polovici 20. storočia. Taktiež ku základným pamiatkovým hodnotám územia patrí rozsiahly fond významných národno-historických národných kultúrnych pamiatok, ktoré svojim situovaním, hmotovo-objemovým riešením a funkčnou náplňou determinujú pamiatkové hodnoty územia a to hmotnej podstaty ako sú hmotová skladba zástavby, pôdorysná štruktúra sídla, strešná krajina a vnútorný a čiastočne aj vonkajší obraz územia. Dodnes je jasne čitateľné aj ojedinelé urbanistické usporiadanie Martina založené na priamych uličných osiach a diaľkových priehľadoch na dominantnú východnú terénnu vyvýšeninu, dané regulačným plánom z obdobia vzniku prvej Československej republiky a podporené architektonicky jedinečnými budovami s celoslovenským významom.

Osobitý význam v Martine majú aj početné plochy zelene ako dôležité kompozičné prvky. Mesto je špecifické nielen bezprostredným kontaktom s prírodným prostredím, ale aj dôrazom kladeným na prítomnosť záhrad a parkov. Z parkov, ktoré začali vznikať v 19. storočí na podporenie reprezentatívnosti významných novostavieb, sa však dodnes už väčšinou zachovali len fragmenty. Nezanedbateľný význam má dominantný pás zelene sledujúci východný okraj centra mesta na úpätí terénnej vyvýšeniny.

Mnohé objekty situované v pamiatkovej zóne, ale aj mimo nej, si udržali vysokú mieru zachovania pôvodného vzhľadu fasád, ako aj interiérov so vzácnymi umeleckoremeselnými detailmi. Mesto s jedinečnou polohou obklopené prírodným prostredím sa tak dodnes prezentuje podstatnou časťou svojho architektonického dedičstva, ktoré sa vytváralo postupne pod vplyvom historického významu Martina ako tradičného intelektuálneho a kultúrneho centra Slovenska.

Zástavba svojím významom viazaná na kľúčové historické udalosti z obdobia, kedy bol Martin strediskom národného obrodovania Slovákov, dodnes zahŕňa mnoho kultúrno-spoločenských objektov presahujúcich význam regiónu Turca. Mesto tak tvorí urbanisticky ucelený, architektonicky vyvážený, ale zároveň nesmierne rozmanitý celok s jedinečným podielom kvalitnej architektúry a jej pamiatkových hodnôt.

F.3.1. Urbanisticko – historické hodnoty štruktúr pamiatkového územia

- **Zachovaná historicky vyvinutá urbanistická štruktúra čitateľná v pôdorysnej osnove pamiatkového územia**

- **Zachovaná historicky vyvinutá silueta a panoráma prezentovaná vo významných interiéroch i diaľkových pohľadoch na pamiatkové územie**
- **Zachovaná historicky vyvinutá objektová skladba pamiatkového územia pozostávajúca z:**
 - objektov NKP, historických objektov vhodne dotvárajúcich prostredie a objektov vytípaných na vyhlásenie za NKP:
 - a) radová uličná zástavba hlavných objektov meštianskych a remeselnícko-roľníckych domov na celú šírku parcely s aditívne radenými užšími dvorovými krídlami, voľnými prejazdmi a dvormi
 - b) architektonické a urbanistické dominanty územia – solitéry
 - c) ostatná hodnotná historická zástavba z rôznych období reprezentujúca obdobie svojho vzniku a rešpektujúca základné princípy historického urbanizmu v pamiatkovom území
 - záhrad, nádvorí a ostatných plôch
 - nosných prvkov systému zelene – plošno - priestorových a líniových prvkov
 - plôch komunikácií a verejných priestranstiev – historicky vyvinutého komunikačného systému
- **Zachovaný historicky vyvinutý architektonický výraz urbanistických štruktúr pamiatkového územia:**
 - symbióza urbanistických hodnôt štruktúr jednotlivých blokov spolupôsobiacich v celkovom obraze pamiatkového územia
 - exteriérový výraz historických urbanistických prvkov a štruktúr pamiatkového územia – stavieb, nezastavaných plôch i prvkov uličného interiéru
 - piata fasáda – tzv. „strešná krajina“

F.3.2. Architektonicko – historické hodnoty objektov pamiatkového územia

- **Pôdorysná dispozičná schéma objektov NKP v pamiatkovom území**
- **Stavebné a remeselnícke konštrukcie a prvky objektov NKP v pamiatkovom území**
- **Hmotovo – priestorové riešenie a architektonický výraz exteriéru objektov NKP, historických objektov vhodne dotvárajúcich prostredie a objektov vytípaných na vyhlásenie za NKP v pamiatkovom území**
- **Komplexné architektonické riešenie objektov v pamiatkovom území z hľadiska historického dokumentu**
 - historické objekty vo svojej materiálnej podstate prezentujúce dosiahnutú úroveň vývoja stavebných technológií a konštrukčných riešení
 - objekty ako hodnotné doklady stavebno-historického a architektonického vývoja konkrétneho typologického druhu stavby od doby vzniku po súčasnosť

F.3.3. Umelecko – historické hodnoty objektov pamiatkového územia

- **Výtvarné a umelecko-remeselné prvky objektov NKP, historických objektov vhodne dotvárajúcich prostredie a objektov vytípaných na vyhlásenie za NKP v pamiatkovom území:**
 - sochárska, štuková a maliarska výzdoba fasád objektov

- štuková architektonická výzdoba klenieb a plochých trámových stropov
- kovové prvky - zábradlia pavlačí, balkónov a schodísk, okenné a dverné mreže, kovové konštrukcie vo svetlíkoch a iné

F.3.4. Kultúrne a pamiatkové hodnoty archeologických nálezov a nálezísk

- **Požiadavky na zachovanie a dokumentáciu archeologických nálezísk/nálezov:**

Celá plocha Pamiatkovej zóny Martin je evidovanou archeologickou lokalitou. Je preto nevyhnutné aby akýkoľvek stavebný alebo iný deštruktívny zásah pod jestvujúcu úroveň terénu bol možný len po stanovení podmienok ochrany nehnuteľných a hnutel'ných archeologických nálezov.

F.3.5. Odôvodnenie ochrany pamiatkového územia

Všetky vyššie uvedené pamiatkové hodnoty vytvárajú jedinečný integrálny celok, v ktorom každá zo špecifikovaných hodnôt - okrem svojej osobitej hodnoty – spolupôsobí a má nezastupiteľné miesto v jedinečnom a pre Martin charakteristickom vzhľade a výraze.

G.NÁVRH ZÁSAD OCHRANY, OBNOVY A PREZENTÁCIE HODNÔT ÚZEMIA PAMIATKOVEJ ZÓNY V MESTE MARTIN

Zásady ochrany pamiatkového územia Pamiatková zóna v meste Martin boli spracované na základe Usmernenia Pamiatkového úradu SR k spracovaniu dokumentácie „Zásady ochrany pamiatkového územia“. Zásady sú podľa § 29 Zákona NR SR č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov súčasťou priemetu ochrany kultúrnych hodnôt územia, ktorý je podkladom na spracovanie územno-plánovacej dokumentácie podľa osobitného predpisu.

Pamiatková zóna v meste Martin sa nachádza v centrálnej časti sídelného celku s menším podielom kultúrnych pamiatok. Ochrana územia zahŕňa historické jadro mesta, vrátane urbanisticko-architektonicky významnej zástavby z 1.polovice 20. storočia, ktorá nadväzuje na pôdorysnú šachovnicovú osnovu zástavby mesta z konca 18. storočia a 19. storočia. Pamiatková zóna v meste Martin je zónou špeciálneho charakteru, územím vzťahujúcim sa na historické udalosti kultúrno-historického a národno-historického a politického významu, ktoré zasahujú aj mimo územia Slovenskej republiky. Metodický prístup k ochrane, obnove a prezentácii bude vychádzať konzervatívneho hľadiska ku NKP, objektom vytipovaným na vyhlásenie za NKP, objektom s pamiatkovou hodnotou, zachovania dominantnosti existujúcich hmotovo - objemových dominant územia (kostolov, bánk, Župného domu, Národného domu, I. a II. sídla Matice Slovenskej), zachovania nosnej kompozičnej dvojuličnej osi, zachovania hodnotných urbanistických priestorov bez ich ďalšieho priestorového delenia, zachovania plôch historickej zelene a plôch zelene s pamiatkovou hodnotou a chránených pohľadových uhlov (definované vyššie spomenuté veci sú v kapitole „F“). Plochy, ktoré dotvárajú územie PZ Martin môžu byť rehabilitované, humanizované a regenerované s nutnosťou zachovania historického pôdorysu a parcelácie v dvojuličnej nosnej kompozičnej osi, typickej hodnotnej objektivej skladby radovej, blokovej alebo solitérnej pravidelnej, výškového a priestorového usporiadania objektov pri zachovaní dominant územia a zachovanie hodnotných prvkov uličného interiéru.

- **Územie Pamiatkovej zóny v meste Martin je pre účely týchto zásad rozdelené na plochy komunikácií a verejných priestranstiev a 15 jednotlivých územne vymedzených blokov (podrobnosti vid' výkres č. 0 - ZÁKLADNÝ INFORMATÍVNY VÝKRES), špecializované požiadavky pre jednotlivé bloky sú určené v bloku G.1.9.**

G.1.1. VŠEOBECNÉ POŽIADAVKY NA PRIMERANÉ FUNKČNÉ VYUŽITIE

Zachovať a udržiavať súčasnú funkciu pamiatkového územia a regenerovať jeho historické funkcie (prioritne obytnú):

historická funkcia: obchod, bývanie, administratívno-správna funkcia, cirkevná funkcia, drobná remeselná výroba, remeselno-roľnícka výroba

súčasná funkcia: prevažne obchodná, spoločensko-obslužná, obytná

cieľová funkcia: obytná, obchodná, spoločensko-obslužná, okrajovo administratívno-správna

neprípustné funkcie: funkcie poškodzujúce pamiatkové hodnoty územia (priemyselná veľkovýroba, poľnohospodárska výroba, skladové hospodárstvo, veľké dopravné areály, čerpace stanice pohonných hmôt, veľkopredajné priestory a pod.)

Dôsledky nového funkčného využitia objektov a priestorov v pamiatkovom území nesmú spôsobiť úbytok ich pamiatkových hodnôt alebo znemožniť ich vhodnú prezentáciu. V rámci verejných priestorov je nutné zachovať súčasnú komunikačnú sieť s Pešou zónou v rámci nosnej dvojuličnej komunikačnej osi a mestským cestným okruhom situovaným v rámci paralelných ulíc Mudroňovej a Hviezdoslavovej.

V rámci PZ Martin nastali územno-technické a spoločenské zmeny, ktoré vyvolávajú potrebu preriešenia dopravnej kostry územia – zmena vlastníckych vzťahov v nadväznosti na obslužné komunikácie zadných dvorových častí obchodných prevádzok na ul. 29. Augusta a Ul. Divadelnej (dopravné uzavretie dvojuličnej komunikačnej siete a jej transformácia na Pešiu zónu) a preto Útvár hlavného architekta mesta Martin chce v najbližšom období prehodnotiť tieto funkčné časti územia PZ Martin. Úpravou zadných dvorových traktov a plôch v rámci Ul. 29. Augusta a Ul. Divadelnej na obslužné komunikácie nebude výraznejšie narušené funkčné využitie územia a ani priestorovo-komunikačná sieť. Taktiež presunutie frekventovanej Ul. Kohútovej do polohy pred Nemocnicu navrhnutou v Územnom pláne historického centra - pešia zóna Martin a ÚPN-Z Martin – Pred nemocnicou je v súlade s vhodnejšou prezentáciou tohto narušeného urbanistického priestoru a najstaršej vysoko architektonicko a umelcko-historicky hodnotného rímskokatolíckeho kostola sv. Martina biskupa.

G.1.2. VŠEOBECNÉ POŽIADAVKY NA ZACHOVANIE, ÚDRŽBU A REGENERÁCIU HISTORICKÉHO PÔDORYSU A PARCELÁCIE

G.1.2.1. Požiadavky na zachovanie a ochranu historickej pôdorysnej schémy, verejných priestranstiev, námestí, hlavných a vedľajších uličných priestorov, uličných čiar

- Zachovať, udržiavať a regenerovať historický pôdorys pamiatkovej zóny tvorený historickou uličnou sieťou a ňou vymedzenými stavebnými blokmi, stavebnými objektmi v jednotlivých blokoch, historicky nezastavanými priestormi a pozemkami – nutné zachovať historickú pôdorysnú schému tzn. nosnú dvojuličnú os (Ul. M. R. Štefánika, Ul. Divadelná a Ul. 29. augusta) a na ňu moderne urbanisticky koordinovanú šachovnicovú sieť PZ Martin z konca 19. a 1. polovice 20. storočia.
- Zachovať, udržiavať a regenerovať princíp historickej parcelácie (tvar, veľkosť a orientácia parciel) v nosnej dvojuličnej osi so zachovanou alebo pozmenenou parceláciou a to s užšou vidieckou so štítovou formou zástavby alebo širšou mestskou parceláciou s radovou alebo krídlovou formou zástavby. Formy historickej parcelácie nosnej dvojuličnej osi sú hodnotné a musia sa zachovať vo svojej podobe a šírkovom usporiadaní.
- Zachovať, udržiavať a regenerovať nosné hodnotné urbanistické priestory a to priestor v rámci nosnej dvojuličnej siete pred budovou Uni Credit Bank, priestor pri Divadle a I. sídle Matice Slovenskej (Divadelné námestie) a samotné Memorandové námestie. V rámci nosných hodnotných urbanistických priestorov nie je možné realizovať ďalšie priestorové delenie osádzanie nových verejných komunikačných ciest, parkovacích plôch a technických infraštruktúr pri zachovaní ich funkcie ako pešej zóny.

- Zachovať, udržiavať a regenerovať doplnkové hodnotné urbanistické priestory a to solitérnu pravidelnú zástavbu medzivojnového obdobia obytných budov resp. inštitúcií v rámci Ul. Šoltésovej, severných častí Ul. Kuzmányho a Ul. Mudroňovej a z povojnového obdobia je to urbanisticko-architektonický celok Štúrovej štvrte ako príklad architektúry socialistického – realizmu s jeho hodnotnou skladbou objektov, hmotou objektov, zastrešením objektov a architektonicko-výtvarnými prvkami. V rámci týchto doplnkových je nutné zachovať formovanie ulíc do širokých mestských tried so stromoradiami a pri Štúrovej štvrti aj koncipovanie jedinečného uzavretého mestského obytného skoro svojbytného celku vo vnútroblokoch s významnými plochami zelene.
- Pri narušenom urbanistickom priestore okolo rímskokatolíckeho kostola sv. Martina biskupa, Hotela Turiec a OD Prior – nám. SNP je stavebne a urbanisticky vhodné reanimovať jej pôvodný charakter so zastavaním územia do tzn. obdĺžnikového námestia okolo kostola a posunutie časti cesty I. triedy č. 64 (Ul. Kohútova) do polohy pred Martinskú fakultnú nemocnicu. (územný rozvoj realizovať v zmysle odsúhlaseného Územného plánu historické centrum - pešia zóna Martin a ÚPN-Z Martin – Pred nemocnicou.
- Pri umiestnení stavieb na parcele (radová zástavba, solitér) vychádzať z historickej zastavovacej štruktúry v konkrétnej časti územia.
- Plošný rozsah zástavby na jednotlivých parcelách je limitovaný vývojom urbanistickej štruktúry v danom území.

G.1.2.2. Požiadavky na reguláciu novej zástavby a určenia a riešenie rezervných plôch

- Nová zástavba v rezervných plochách musí vychádzať z overiteľných historických faktov a to historických fotografií a historických katastrálnych máp pri rešpektovaní spôsobu zástavby tzn. reanimácie pôvodnej historickej štruktúry toho daného územia. Územie so silne narušenou resp. zaniknutou historickou zástavbou je sústredené okolo rímskokatolíckeho kostola sv. Martina biskupa, kde je možné v zmysle historickej zástavby územia a v zmysle odsúhlaseného Územného plánu historické centrum - pešia zóna Martin a ÚPN-Z Martin – Pred nemocnicou predmetné plochy zastavať. Ďalšie plochy sú sústredené v rámci nosnej dvojuličnej osi so zaniknutou vidieckou štítovou formou zástavby v rámci ul. 29. augusta, v centrálnej časti Ul. M. R. Štefánika pri druhej rezervnej ploche s radovou a krídlovou formou zástavby a na Ul. Divadelnej s radovou a vidieckou štítovou formou zástavby.
- Rezervné plochy sú nasledovné :
 - R1 – (parcela č. KN 592/2) Zaniknutá plocha po objekte rímskokatolíckej fary a jej zázemia a historickej štítovej zástavbe územia pôvodného obdĺžnikového námestia. – západná strana. Táto pôvodná zástavba má byť rehabilitovaná formou blokovej zástavby pristavanej ku objektu OD Prior s polyfunkčným parterom, funkcia obchodná a administratívna, výškou podlažnosti 3-4

- R2 – (parcela č. KN 1843/5) Zaniknutá plocha po východnej časti zaniknutého obdĺžnikového zázemia s čiastočne tzn. Smrtnej uličke s radovou, a krídlovou zástavbou spolu v zadných dvorových častiach s hospodárskymi zázemiami. Táto pôvodná zástavba má byť rehabilitovaná formou blokovej zástavby Pastoračného centra s rímskokatolíckou farou, funkcia cirkevné alebo obchodné účely, výškou podlažnosti 1-3 (vydané právoplatné rozhodnutie o umiestnení stavby Mesta Martin č.j. MSS-2003/03013-Vs zo dňa 03.11.2003 pre Pastoračné centrum)

- R3 - (parcely č. KN 499/2 a 505/2) Zaniknutá plocha po hospodárskych zázemiach nosnej dvojuličnej osi a východnej časti zaniknutého obdĺžnikového námestiach s radovou, krídlovou a čiastočne aj štítovou vidieckou zástavbou. V rámci tejto plochy dvorov boli sústredené hospodárske objekty humien, stodôl a sýpok. Táto pôvodná zástavba má byť novo koncipovaná oproti predchádzajúcej historickej forme a to vo forme blokovej a radovej zástavby nadväzujúcej na postavené objekty Sociálnej poisťovne a poisťovne Allianz, funkcia obchodná, obytná a administratívna a vhodným počtom nadzemných podlaží 3 (vydané právoplatné rozhodnutie o umiestnení stavby Mesta Martin č.j. MSS-7790/2007-Vč zo dňa 18.12.2007 ku prístavbe hotela Turiec)

- R4 - (parcely č. KN 638, 642/3 a 648/3), Ul. 29. augusta - Zaniknutá plocha po vidieckej štítovej forme zástavby. Táto pôvodná zástavba má byť rehabilitovaná formou radovej resp. krídlovej zástavby typickejšej pre Ul. 29. augusta s vhodným počtom nadzemných podlaží 3 a výškou zástavby max. 14 metrov v hrebeni strechy v zmysle schváleného Územného plánu historického centra (ďalej len „UP HC“), funkčným využitím prízemie obchodné prevádzky resp. služby, poschodia služby, administratíva resp. bývanie a podkrovia pre bývanie, výška zástavby je limitovaná existujúcimi novšími objektmi polyfunkčných objektov Ul. 29. augusta č. 7A a 11 (č. parcel KN 636/1 a 657/1)

- R5 - (parcela č. KN 697), Ul. Divadelná - Zaniknutá plocha po radovej a vidieckej štítovej forme zástavby. Táto pôvodná zástavba má byť rehabilitovaná formou radovej resp. krídlanej zástavby typickejšej pre Ul. Divadelnú s vhodným počtom nadzemných podlaží 3 a výškou zástavby max. 15,5 metra v hrebeni strechy v zmysle UP HC, funkčným využitím prízemie obchodné prevádzky resp. služby, poschodie služby, administratíva resp. bývanie a podkrovia pre bývanie, výška zástavby je limitovaná existujúcim novším objektom Štúdia SKD v Martine (rok dokončenia 1994) a objektom Turčianskej Knižnice Ul. Divadelná č. 1 a 3 (č. parciel KN 685/6 a 704/1)

- R6 - (parcela č. KN 720/2), Ul. Divadelná - Zaniknutá plocha po radovej a vidieckej štítovej forme zástavby. Táto pôvodná zástavba má byť rehabilitovaná formou radovej resp. krídlanej zástavby typickejšej pre Ul. Divadelnú s vhodným počtom nadzemných podlaží 3 a výškou zástavby max. 13,5 metra v hrebeni strechy v zmysle UP HC, funkčným využitím prízemie obchodné prevádzky resp. služby, poschodie služby, administratíva resp. bývanie a podkrovia pre bývanie, výška zástavby je limitovaná existujúcimi starším meštianskym domom s pamiatkovou hodnotou Ul. Divadelná č. 17 a NKP -. Beňuškovským domom č. 23 (č. parciel KN 716 a 735/1)

- R7 - (parcely č. KN 388/1, 388/3, 388/4 a 388/5), Ul. M. R. Štefánika - Zaniknutá plocha po radovej a krídlovej forme zástavby. Táto pôvodná zástavba má byť rehabilitovaná formou radovej resp. krídlovej zástavby typickejšej pre Ul. M. R. Štefánika s vhodným počtom nadzemných podlaží 3 a výškou zástavby max. 14,5 metra v hrebeni strechy v zmysle UP HC, funkčným využitím prízemie obchodné prevádzky resp. služby, poschodie služby, administratíva resp. bývanie a podkrovia pre bývanie, výška zástavby je limitovaná existujúcimi staršími meštianskymi domami s pamiatkovými hodnotami Ul. M. R. Štefánika č. 52 a 54 (č. parcel KN 390/1 a 370)

- R8 - (parcela č. KN 4280), Ul. Kuzmányho - Zaniknutá plocha po radovej forme zástavby. Táto pôvodná zástavba má byť rehabilitovaná formou radovej resp. krídlovej zástavby typickejšej pre Ul. Kuzmányho s vhodným počtom nadzemných podlaží 3, funkčným využitím prízemie obchodné prevádzky resp. služby, poschodie služby, administratíva resp. bývanie a podkrovia pre bývanie, výška zástavby je limitovaná podlažnosťou stanovenou v rámci vyhlášky

G.1.3. VŠEOBECNÉ POŽIADAVKY NA ZACHOVANIE, ÚDRŽBU A REGENERÁCIU HODNOTNEJ OBJEKTOVEJ SKLADBY PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA

G.1.3.1. Požiadavka na ochranu charakteru tradičnej skladby zástavby

Charakteristický spôsob vytvárania zástavby PZ Martin je v jej jednotlivých častiach - blokoch rozdielny a vznikol v rôznych časových obdobiach. Pri požiadavkách na ochranu charakteru tradičnej skladby zástavby je nutné vychádzať z tohto ojedinelého charakteru formovania jednotlivých častí zástavby celej PZ Martin.

V rámci najstaršej časti okolo rímskokatolíckeho kostola sv. Martina biskupa je to voľnejšia reanimácia obdĺžnikového námestia so severojužnou orientáciou a navrhovanou blokovou zástavbou v zmysle odsúhlaseného Územného plánu historické centrum - pešia zóna Martin a ÚPN-Z Martin – Pred nemocnicou.

V nosnej dvojuličnej sieti (dnešná Štefánikova, 29.augusta a Divadelná ulica) a na ňu kolmých uliciach A. Kmeťa a Ul. Daxnerova je pre územný rozvoj tejto časti určujúci typický meštiansky radový, krídlový a pri rozsiahlejších parcelách blokový spôsob zástavby vychádzajúci s historickej krídlovej zástavby s typicky prejazdovými meštianskymi domami dvoj alebo trojpodlažnými so sedlovým zastrešením paralelným s komunikačnou osou a dvorovým krídlom čiastočne uzavretým smerom ku paralelným uliciam a mestským blokom. Tento typ zástavby hlavne radovej a krídlovej je vhodné použiť aj pre Ul. Moysesovu, juhovýchodnú časť Ul. Mudroňovej a južnú časť Ul. Kuzmányho.

Pri severnej časti Ul. Mudroňovej, Moskovskej, Hviezdoslavovej, Viliama Paulínyho Tótha, Šoltésovej a severnej časti Ul. Kuzmányho je nutné zachovať a regenerovať malopodlažnú pravidelnú solitérnu zástavbu (dvoj alebo trojpodlažných bytových domov alebo typickú vilovú zástavbu) medzivojnového obdobia.

G.1.3.2. Požiadavka na zachovanie a ochranu historických dominánt a akcentov

Pri stanovení požiadaviek zachovania a ochrany historických dominánt je nutné konštatovať, že samotná silueta PZ Martin je determinovaná len nižšími dominantami rímskokatolíckeho kostola sv. Martina biskupa a evanjelického a. v. kostola. Pri výškovom zónovaní jednotlivých častí - blokov tieto dominanty budú dôležitým faktorom pre ich následné určenie, samozrejme so zachovaním ich dominantnosti. Zachovanie dominantnosti týchto dvoch kostolov je pre celé územie PZ Martin určujúce.

Taktiež hmotová skladba zástavby je výrazne determinovaná hmotovo – objemovo rozsiahlejšími, národno-historicky a architektonicky významnými objektmi NKP - akcentmi - Národný dom, budova I. Matice Slovenskej, budova II. Matice Slovenskej, Župný dom, Živeny a objekty bánk (VÚB Banka, Uni Credit Bank, Slovenská Sporiteľňa). Tieto akcenty sú dôležitou súčasťou a hlavným mestotvorným faktorom pri určovaní výškového a priestorového usporiadania objektov či už nosnej dvojuličnej osi (Ul. M. R. Štefánika, 29.augusta a Divadelná ulica), na ňu kolmých ulíc (Ul. Daxnerova a A. Kmeťa) alebo paralelných komunikácií Ul. Mudroňova a Hviezdoslavova.

Ku nevhodnej umelo vloženej dominante, ktorá našťastie len čiastočne determinuje kompozičné usporiadanie a vonkajší obraz územia patrí stavba Hotela Turiec s asanovanou historickou zástavbou územia. Pri tomto objekte je nutné zachovať jeho výškové usporiadanie bez možných nadstavieb a prístavby k nemu sú možné len smerom ku Ul. Kohútovej v zmysle schváleného Územného plánu historické centrum - pešia zóna Martin a ÚPN-Z Martin – Pred nemocnicou.

G.1.3.3. Požiadavky na zachovanie, ochranu a prezentáciu systému opevnenia

V rámci historického sídla mesta Martin sa nenachádzalo typické fortifikačné opevnenie typické pre stredoveké a včasnousoveké mestá. Rímskokatolícky kostol sv. Martina biskupa ako pôvodná stredoveká stavba a ako jediná bola ohradená kamenným múrom, ktorého nižšia časť sa zachovala do súčasnosti vo forme podmurovky kovového oplotenia kostola. Areál samotného rímskokatolíckeho kostola sv. Martina biskupa je osobitne zapísanou NKP so základnou ochranou definovanou v § 27 pamiatkového zákona. Prípadná prezentácia tohto ohradného múru bude predmetom ďalšieho doskúmania.

G.1.3.4. Požiadavky na zásady diferencovaného prístupu pri ochrane, obnove a údržbe objektov v pamiatkovom území :

Národná kultúrna pamiatka je hnutelná alebo nehnuteľná vec pamiatkovej hodnoty, ktorá je z dôvodu ochrany vyhlásená za kultúrnu pamiatku. Ak ide o archeologický nález, kultúrnou pamiatkou môže byť aj neodkrytá hnutelná vec alebo neodkrytá nehnuteľná vec, zistená metódami a technikami archeologického výskumu.

Národné kultúrne pamiatky majú základnú ochranu definovanú v § 27 pamiatkového zákona v prípade zámeru obnovy alebo reštaurovania vlastník národnej kultúrnej pamiatky musí postupovať v zmysle § 32 a 33 pamiatkového zákona.

Objekty nehnuteľných NKP v PZ Martin sú zoradené v tabuľke postupne podľa číslovania stavebných blokov :

Číslo ÚZPF	Unifikovaný názov NKP	Adresa	BL. č.	Parcelné č.
568/1-4	KOSTOL rím.kat. S AREÁLOM	Námestie SNP č.1	1	526,527
580/0	BUDOVA ADMINISTRATÍVNA	Štefánikova č.1	4	629
581/1-4	BANKA PAMATNÁ	Štefánikova č.9	4	651
657/0	POMNÍK	Štefánikova pred č.9	4	665
579/0	DOM ŽUPNÝ	Daxnerova č.2	5	610/1
582/0	BANKA	Štefánikova č.2	6	485/1
2583/0	DOM MEŠTIANSKY PAMATNÝ	Moyzesova č.11	7	1097
590/1-2	DIVADLO A PAM. TABUĽA	Divadelná č.1	10	685/6
2101/0	DOM PAMATNÝ	Divadelná č.11	10	711/1
2102/0	DOM MEŠTIANSKY PAMATNÝ	Divadelná č.23	10	735/1
573/1-4	BUDOVA ADMIN. S AREÁLOM	Štefánikova č.11	10	740
570/0	FARA	Štefánikova č.13	10	742
575/1-2	GYMNÁZIUM A PAM. TABUĽA	Štefánikova č.15	10	746
576/0	MÚZEUM	Kmeťova č.20	10	683
2096/0	VILA PAMATNÁ	Štefánikova č.66	11	321

591/0	VILA	Štefánikova č.68	11	311
588/0	BUDOVA ADMINISTRATÍVNA	Kmeťova č. 22	12	966
578/0	DOM PAMATNÝ	Kuzmányho č.34	12	1011/2
587/0	BUDOVA ADMINISTRATÍVNA	Kuzmányho č.36	12	1017/1
2103/0	VILA PAMATNÁ	Hviezdoslavova č.5	13	379/1
592/0	BUDOVA ADMINISTRATÍVNA	Hviezdoslavova č.21	13	312/2
569/0	KOSTOL ev.a.v.	Memorandovo námestie č.1	14	748
651/1-2	MIESTO PAMATNÉ A TABUĽA	Memorandovo námestie	14	742,743
2089/0	ŠKOLA	Štefánikova č.17	14	750
574/1-4	BUDOVA PAM. S AREÁLOM	Mudroňova č.1	14	1031,1033
593/1	DOM BYTOVÝ I	Kuzmányho č.35	15	877
593/2	DOM BYTOVÝ II	Kuzmányho č.37	15	876
593/3	DOM BYTOVÝ III	Novákova č.24	15	875

Nehnutelnosti vytipované na zápis do Ústredného zoznamu pamiatkového fondu

V súčasnej dobe neprebíha legislatívny proces vyhlasovania objektov v Pamiatkovej zóne Martin za národné kultúrne pamiatky.

V súčasnej dobe sú v Ústrednom zozname pamiatkového fondu SR zapísané ako nehnuteľné národné kultúrne pamiatky len objekty uvedené v predchádzajúcej tabuľke. Zo zachovanej historickej štruktúry PZ Martin boli vytipované objekty so zachovaným autentickým výrazom, pôdorysnou dispozíciou, historickými vertikálnymi a horizontálnymi konštrukciami:

Ulica M. R. Štefánika

- č. 8 (č. parcely 472/1) – Meštiansky dom, radový (Wixovský) – nutné zachovať - H -hmota uličného krídla, F -fasáda so štukovou výzdobou uličnej západnej fasády, P -riešenie parteru obchodných prevádzok vo forme historizujúcich drevených výkladcov, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou jej osadenia na korunnej rímse a výškou hrebeňa strechy, U – štuková výzdoba fasády, drevené výkladce parteru a drevené okná poschodia

- č. 10 (č. parcely 466/1) – Meštiansky dom, radový (Linxovský) – nutné zachovať - H -hmota uličného krídla, F -fasáda so štukovou výzdobou uličnej západnej fasády, P -riešenie parteru obchodných prevádzok vo forme modernisticky koncipovaných výkladov, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou jej osadenia na korunnej rímse a výškou hrebeňa strechy, U – štuková výzdoba fasády, drevené okná poschodia

- č. 19 (č. parcely 453/1) – Kníhtlačiareň s obchodmi (Neografia) – nutné zachovať - H -hmota uličného a dvorových krídiel, F - fasáda so modernisticky koncipovanou fasádou uličnej západnej fasády, P- riešenie parteru obchodných prevádzok s modernisticky koncipovaným výkladom a vstupmi, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou jej osadenia na korunnej rímse a výškou hrebeňa strechy, U – drevené okná poschodí

- č. 22 (č. parcely 452/1) – Meštiansky dom, radový (Fisherovský) – nutné zachovať - H -hmota uličného a dvorových krídiel, F - fasáda so štukovou výzdobou uličnej západnej fasády, P- riešenie parteru obchodných prevádzok so situovaním ich otvorov ale nie výplňami, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou jej osadenia na korunnej rímse a výškou hrebeňa strechy, U – štuková výzdoba fasády, drevené okná poschodia

- č. 24 (č. parcely 444) – Meštiansky dom, radový (Štarkovský?) – nutné zachovať - H -hmota uličného a dvorových krídiel, F - fasáda so štukovou výzdobou uličnej západnej fasády, P- riešenie parteru obchodných prevádzok so situovaním ich otvorov ale nie výplňami, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou jej osadenia na korunnej rímse a výškou hrebeňa strechy, U – štuková výzdoba fasády, drevené okná poschodia.

Ulica 29.augusta

- č. 2 (č. parcely 615) – Meštiansky dom, radový (Thomkovský?) – nutné zachovať - H -hmota uličného a dvorových krídiel, F - fasáda so štukovou výzdobou uličnej východnej fasády, P- riešenie parteru obchodných prevádzok so situovaním ich otvorov, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou jej osadenia na korunnej rímse a výškou hrebeňa strechy, U – štuková výzdoba fasády, drevené okná poschodia

- č. 3 (č. parcely 616) – Meštiansky dom, radový (Trnovský) – nutné zachovať - H - hmota uličného a dvorových krídiel, F - fasáda so štukovou výzdobou uličnej východnej fasády, P- riešenie parteru obchodných prevádzok so situovaním ich otvorov, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou jej osadenia na korunnej rímse a výškou hrebeňa strechy, U – štuková výzdoba fasády, drevené okná poschodia

- č. 20 (č. parcely 681) – Meštiansky dom, nárožný (Gašparíkovský) – nutné zachovať - H - hmota uličného a dvorových krídiel, F - fasáda so štukovou výzdobou uličnej východnej a severnej fasády, P- riešenie parteru obchodnej prevádzky so situovaním jej otvorov, S – tvar a forma zastrešenia, U – štuková výzdoba fasády, V – zachovaný pôvodný maľovaný nápis označenia objektu odprezentovaný na severnej fasáde

Ulica Viliama Paulínyho - Tótha

- č. 2 (č. parcely 306/2) – Vila, solitér (J.Lepíka) – nutné zachovať - Hmota objektu, F -fasáda jednoducho funkcionalisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia plochými strechami

Ulica Mudroňova

- č. 14 (č. parcely 999/2) – Poist'ovňa, solitér (nemocenská) – nutné zachovať - H - hmota objektu, F - fasáda s modernisticky koncipovanou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia, U – okenné a dverné otvory

Ulica Škultétyho

- č.1 (č. parcely 1032, 753/1 a 753/2) – Neografia, solitér – nutné zachovať - H -hmota objektu, F - fasáda s modernisticky koncipovanou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia, U – okenné a dverné otvory, P – modernisticky koncipovaný parter

Ul. Moyzesova

- č.1 (č. parcely 1064) Vilový dom, solitérny (sídlo Červeného kríža)– nutné zachovať - Hmota objektu, F -fasáda jednoducho modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou jej osadenia na korunnej rímse a výškou hrebeňa strechy, U- dverné a okenné otvory

Objekty s pamiatkovou hodnotou

Objekty vhodne dotvárajúce prostredie Pamiatkovej zóny Martin sú v mapovej prílohe výkres č. 4 Rozbor pamiatkových hodnôt objektov a priestorov v pamiatkovom území a vo výkrese č.5 Zásad ochrany pamiatkového územia vyznačené v legende. Ide o objekty, ktoré nie sú zapísané v Ústrednom zozname pamiatkového fondu, sú postavené v rôznych obdobiach a slohových výrazoch, majú rôzny stavebno-technický stav, rôznu úroveň architektonického a výtvarného výrazu. Spoločným znakom všetkých týchto objektov je ich vyhovujúce pôdorysné založenie rešpektujúce historickú pôdorysnú schému a parceláciu, výškové usporiadanie a hmotovo-objemové parametre nenarúšajú optimálnu urbanisticko-architektonickú skladbu vo vzťahu k mestským blokom, uliciam a prostrediu PZ Martin ako celku.

Štefánikova ulica

- č. 3 (č. parcely 630) – Meštiansky dom, radový (blok zástavby medzi Ul. M. R. Štefánika a 29. augusta) – nutné zachovať - H -hmota uličných krídiel, F -fasáda so štukovou výzdobou uličných fasád, P- riešenie parteru obchodných prevádzok, U – štuková výzdoba fasády

- č. 5 (č. parcely 645) – Meštiansky dom, radový (blok zástavby medzi Ul. M. R. Štefánika a 29. augusta) – nutné zachovať - H -hmota uličných krídiel, F -fasáda so štukovou výzdobou uličných fasád, P- riešenie parteru obchodných prevádzok, U – štuková výzdoba fasády

- č. 6 (č. parcely 473/1) Meštiansky dom, radový (Kuchárikovský) – nutné zachovať - H -hmota uličného krídla, F -fasáda so štukovou výzdobou uličnej západnej fasády, P- riešenie parteru obchodných prevádzok prispôbienených polkruhovým plasticky štukovou výzdobou doplnenými otvormi s moderne koncipovanými výkladmi, U – štuková výzdoba fasády a drevené vráta v rámci prechodu

- č.7 (č. parcely 646) Meštiansky dom, radový (blok zástavby medzi Ul. M. R. Štefánika a 29. augusta) – nutné zachovať - H -hmota uličných krídiel, F -fasáda so štukovou výzdobou uličných fasád, P- riešenie parteru obchodných prevádzok, U – štuková výzdoba fasády

- č. 12 (č. parcely 465/1) – nutné zachovať – Meštiansky dom, radový – Hmota uličného krídla, F -fasáda s modernisticky koncipovanou fasádou s akcentovaním stredným arkierom, S – tvar a forma zastrešenia s typickým väčším valbovým vikierom

- č. 26 (č. parcely 443/1) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať - Hmota uličného krídla, F -fasáda s modernisticky koncipovanou fasádou, S – tvar a forma zastrešenia s typickým väčším valbovým vikierom

- č. 28 a 30 (č. parcely 435 a 436/1) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať - U – len korunná profilovaná rímsa

- č. 34 (č. parcely 426) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať – Hmota uličného krídla, F -fasáda s modernisticky koncipovanou fasádou s akcentovaním arkierom, S – tvar a forma zastrešenia, U – okenné otvory poschodia

- č.38 (č. parcely 424) – Meštiansky dom, radový (Čajdovský) – nutné zachovať - U – profilovaná korunná rímsa, V – Pamätná tabuľa venovaná J. Čajdovi – publicistovi, redaktorovi a divadelníkovi, bývala NKP

- č. 50 (č. parcely 398/2) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať -Hmota uličného krídla, F -fasáda modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia, P – modernisticky koncipovaný parter s výkladmi

- č. 52 (č. parcely 390/1) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať - Hmota uličného krídla, F -fasáda modernisticky koncipovaná s balkónmi, S – tvar a forma zastrešenia, P – modernisticky koncipovaný parter

- č. 54 (č. parcely 370) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať - Hmota uličného krídla, F -fasáda modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia

- č. 58 (č. parcely 359) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať - Hmota uličného krídla, F -fasáda historizujúco koncipovaná so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia, P – historizujúco koncipovaný parter so oknami a vstupnými dverami do prechodu, U – vstupné dvere do prechodu a štuková výzdoba fasád

- č. 60 (č. parcely 350/1, 350/2 a 350/3) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať – Hmota uličného krídla, F -fasáda modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia s väčším valbovým vikierom,

- č. 62 (č. parcely 334) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať – Hmota uličného krídla, F -fasáda modernisticky koncipovaná so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia s väčším valbovým vikierom

- č. 64 (č. parcely 333) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať – Hmota uličného krídla, F -fasáda modernisticky koncipovaná so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia

Ulica 29. augusta

- č. 1 (č. parcely 6111) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať - Hmota uličného krídla, F -fasáda jednoducho historizujúco koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia, P – historizujúco koncipovaný parter so segmentovými otvormi

- č. 5 (č. parcely 623) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať - Hmota uličného krídla, F -fasáda historizujúco koncipovaná so štukovou výzdobou poschodia východnej uličnej fasády, S – tvar a forma zastrešenia

- č. 6 (č. parcely 628) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať - Hmota uličného krídla, F -fasáda historizujúco koncipovaná so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia okrem vikierov, U- zachované drevené oná poschodia východnej uličnej fasády

- č.11 (č. parcely 657/1) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať - Hmota uličného krídla, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou jej osadenia na korunnej rímse a výškou hrebeňa strechy

- č.13 (č. parcely 660/1) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať - Hmota uličného krídla, S – tvar a forma zastrešenia

- č.16 (č. parcely 666) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať – Hmota uličného krídla, F -fasáda modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia

- č.18 (č. parcely 680/1) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať – Hmota uličného krídla, F -fasáda modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia

Ulica Divadelná

- č. 3 (č. parcely 704/1) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať – Hmota uličného krídla, F -fasáda jednoducho historizujúco koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia

- č. 26 (č. parcely 709/1) – Meštiansky dom, radový (pamätný dom Š. Krčméryho – bývalá NKP) – nutné zachovať - F -fasáda historizujúco koncipovaná so štukovou výzdobou, P – moderne koncipovaný parter, V – pamätná tabuľa Štefana Krčméryho

- č. 15 (č. parcely 715) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať - F -fasáda historizujúco koncipovaná so štukovou výzdobou, U – štuková výzdoba

- č. 17 (č. parcely 716) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať - Hmota uličného krídla, F -fasáda jednoducho modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia

Ul. Pavla Mudroňa

- č. 2 (č. parcely 1028/1) – Obytný dom, solitérny – nutné zachovať - Hmota objektu, F -fasáda jednoducho modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia

- č. 3 (č. parcely 1035) – Škola, solitérna (Základná škola P. Mudroňa Martin) – nutné zachovať - Hmota objektu, F -fasáda jednoducho modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia plochou resp. nízkou pultovou strechou s výškou jej osadenia na korunnej rímse a výškou hrebeňa strechy, V – súsošie dvojice od soch. Fraňa Štefunku detí osadených na železobetónovej strieške nad vchodom do objektu (pozn. epoxidová kópia, originál uložený v rámci ZŠ, reštaurovanie 2006-2008)

- č. 4 (č. parcely 1024/1) – Obytný dom, solitérny – nutné zachovať - Hmota objektu, F -fasáda jednoducho modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia

- č. 6 (č. parcely 1015) – Škola, solitérna (Základná umelecká škola Martin) – nutné zachovať - Hmota objektu, F -fasáda jednoducho modernisticky koncipovaná s asanovanou štukovou výzdobou avšak s pozostatkami korunnej rímsy a pôvodného vstupného portikusu , S – tvar a forma zastrešenia

- č. 7 (č. parcely 1038/1) – Vilový dom, solitérny – nutné zachovať - Hmota objektu, F -fasáda jednoducho modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia

- č. 10 a 12 (č. parcely 1008/1 a 1010/1) – Vilové domy, solitérne – nutné zachovať - Hmota objektu, F -fasáda modernisticky koncipované, S – tvar a forma zastrešenia, pozn. obidva objekty boli v zadnej dvorovej západnej strane parcely spojené novším objektom zdravotníckeho zariadenia, ktorý výrazne narušil ich hmotovo-objemové vnímanie zo zadných dvorových traktov a je rušivým faktorom aj jeho prezentácie z Ul. P. Mudroňa

- č. 13 (č. parcely 1041/2, Uličného vila) – Vilový dom, solitérny – nutné zachovať - Hmota objektu, F -fasáda jednoducho modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia

- č. 18 (č. parcely 997) – Obytný dom, solitérny – nutné zachovať - Hmota objektu, F - fasáda modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia

- č. 20 (č. parcely 998) – Obytný dom, solitérny – nutné zachovať - Hmota objektu, F - fasáda modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia

- č. 24 (č. parcely 974) – Obytný dom, solitérny – nutné zachovať - Hmota objektu, F - fasáda modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia

- č. 26 (č. parcely 969) – Obytný dom, solitérny – nutné zachovať - Hmota objektu, F - fasáda modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia

- č. 29 (č. parcely 669/6) – Pošta, solitérna – nutné zachovať - Hmota objektu, F - fasáda modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia

- č. 39 (č. parcely 625/1) – Obytný dom, solitérny – nutné zachovať - Hmota objektu, F -fasáda modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia

- č. 41 (č. parcely 625/2) – Obytný dom, solitérny – nutné zachovať - Hmota objektu, F -fasáda modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia

Ul. Daxnerova

- č. 10 (č. parcely 596) – Rodinný dom, solitérny – nutné zachovať - Hmota objektu ako náročného objektu so zaobleným nárožím, F -fasáda modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia

Ul. Škultétyho

- č. 11 a Ul. Kuzmányho č. 45 (č. parcely 868 a 870) – Obytné domy (bytové domy Bývalých vojenských gážistov), solitérne – nutné zachovať - Hmoty objektov, F - fasády modernisticky koncipované, S – tvar a forma zastrešenia

- č. 1, 5 a 7 a Ul. Kuzmányho č. 40 (č. parcely 1027 a 1029) – Obytné domy, solitérne – nutné zachovať - Hmoty objektov, F - fasády modernisticky koncipované, S – tvar a forma zastrešenia

Ul. Kuzmányho

- č. 38 (č. parcely 1021/1) - Obytný dom, solitérny – nutné zachovať - Hmota objektu, F - fasády modernisticky koncipované, S – tvar a forma zastrešenia

Ul. Andreja Kmeťa

- č. 13 (č. parcely 1053) – Hotel Slovan, radový – nutné zachovať - Hmota objektu, F - fasáda modernisticky koncipovaná, P – modernisticky koncipovaný parter bez súčasných výplní (podľa historických fotografií je môže prinavrátiť pôvodný tvar výplní)

- č. 24 (č. parcely 964) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať - Hmota objektu, F - fasáda historizujúco koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia

- č. 30 (č. parcely 957) – Meštiansky dom, radový – nutné zachovať - F - fasáda historizujúco koncipovaná

Ul. Moyzesova

- č.9 (č. parcely 1088) – Obytný dom, solitérny – nutné zachovať - Hmota objektu, F - fasáda modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia

Ul. Hviezdoslavova

- č.15 (č. parcely 316/3) – Obytný dom, solitérny – nutné zachovať - Hmota objektu, F - fasáda modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia

Ul. A. Sokolíka

- č.1, 3, 5, č. súpisné 131 (č. parcely 457) – Obytný dom, solitérny – nutné zachovať - Hmota objektu, F -fasáda modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia, V – sgrafitová výzdoba pod korunnou rímsou

Ul. Moskovská

- č.2 a 3, č. súpísne 128 (č. parcely 431) – Obytný dom, solitérny – nutné zachovať - Hmota objektu, F -fasáda modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia, V – sgrafitová výzdoba pod korunnou rímsou

- č.4, 5 a 6, č. súpísne 129 (č. parcely 432) – Obytný dom, solitérny – nutné zachovať - Hmota objektu, F -fasáda modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia spolu, V – sgrafitová výzdoba pod korunnou rímsou

- č.7 a 8, č. súpísne 130 (č. parcely 456) – Obytný dom, solitérny – nutné zachovať - Hmota objektu, F -fasáda modernisticky koncipovaná, S – tvar a forma zastrešenia, V – sgrafitová výzdoba pod korunnou rímsou

Nám. Ľ. Štúra

- č.1 - 58 (č. parcely 323, 337, 338, 357/1, 357/2, 357/3, 377, 385, 391) – Obytné domy v počte 7 ks, solitérne – nutné zachovať - Hmoty objektov, F – fasády koncipované v duchu socialistického realizmu, S – tvar a forma zastrešenia, V – sgrafitové výzdoby fasád objektu

Nehnutelnosti rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia

K týmto objektom patria všetky objekty nachádzajúce sa v rámci územia PZ Martin, ktoré rešpektujú hodnoty definované v § 29 pamiatkového zákona a to primerané funkčné využitie, ich osadením zachovávanie historického pôdorysu a parcelácie, vyššie uvedené objektovú skladbu, výškové a priestorové usporiadania a vhodne dopĺňajú charakteristické pohľady, siluetu a panorámu. Tieto objekty sú v grafickej časti výkresy Rozbory pamiatkových hodnôt objektov a priestorov v pamiatkovom území a Zásady ochrany pamiatkového územia zakreslené fialovou farbou a vzhľadom na ich počet ich menovite neuvádzame v rámci textovej časti.

Nehnutel'nosti nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia

Objekty nevhodne dotvárajúce prostredie Pamiatkovej zóny Martin sú v grafickej prílohe výkresy Rozbory pamiatkových hodnôt objektov a priestorov v pamiatkovom území a Zásady ochrany pamiatkového územia, vyznačené v legende svetlozelenou farbou. Tieto objekty, ktoré svojim hmotovo - objemovým riešením, výškovým usporiadaním, výzorom a aj samotným situovaním v rámci územia narušujú jeho historický pôdorys, parceláciu, objektovú skladbu, spôsob zástavby územia, výškové a priestorové usporiadanie a čiastočne nevhodne dopĺňajú charakteristické pohľady, siluetu a panorámu PZ Martin.

Vysvetlenie pojmov :

Rekonštrukcia : účelové obnovenie predchádzajúceho stavu alebo účelová prestavba a prepracovanie celkového konceptu. Pod rekonštrukciou sa rozumie aj prestavba či znovupostavenie stavieb, alebo ich častí. predstavuje taký zásah do konštrukčno-výrobného systému stavby, ktorý má za následok zásadnú zmenu jeho parametrov. V krajnom prípade predstavuje až obnovenie pôvodnej – zaniknutej stavby, jej časti, vzhľadu či funkcie.

Revitalizácia : Celková obnova (oživenie) starších stavebných komplexov (napr. štvrtí), ale aj jednotlivých stavieb, ktoré svojim možnosťami užívania zaostali. Rieši nielen ich nový vnútorný účel, ale aj ich plnohodnotné zapojenie do okolitého prostredia a spoločenského života na úrovni súčasných požiadaviek.

Humanizácia : Poľudštenie architektúry alebo jej okolia pomocou výrazových, tvaroslovných a kompozičných prostriedkov pri získaní hodnotného architektonického diela, architektonického alebo urbanistického prostredia.

Medzi takéto objekty je možné zaradiť :

Ul. Pavla Mudroňa

- Budova zdravotníckeho zariadenia č. súpisné 10191 (č. parcely 1008/3) - jej osadením boli narušené - historická parcelácia, objektová skladba a narušenie prezentácie objektov s pamiatkovou hodnotou Ul. P. Mudroňa č.10 a 12, výzorom klasických unifikovaných stavieb 2. polovice 20. Storočia, návrh – humanizácia a rekonštrukcia budovy a jej okolia

- Hospodárska budova pri Základnej umeleckej škole č. 3 (č. parcely 1015/3 a 1015/9) - jej osadením boli narušené - historická parcelácia, objektová skladba a narušenie prezentácie objektu s pamiatkovou hodnotou Ul. P. Mudroňa č.3, výzorom klasických unifikovaných stavieb 2. polovice 20. Storočia, návrh – humanizácia a rekonštrukcia budovy a jej okolia s možnosťou ich nadstavania

- Budova zdravotníckeho zariadenia č. 27, č. súpisné 495 (č. parcely 1050/1) – adaptáciou a prestavbou pôvodne dvojpodlažného rodinného domu s ordináciou na prízemí miestneho lekára Eugena Kohna. Puristický funkcionalistický dom s elementárnym kubickým objemom prečleneným dlhými horizontálnymi oknami a ukončený rovnou strechou projektoval bratislavský architekt Artur Szalatnai na konci 30. rokov 20. storočia ako jeden z viacerých domov pre lekárov. Dnes je už dom slúžiaci Lekárskej službe znemený na nepoznanie. Veľká terasa nad prejazdom do dvora bola zastavaná poschodím a ploché bielo omietnuté fasády sa skrývajú za hliníkovým obkladom s použitím ich osadením boli narušené - objektová skladba, výzorom klasických unifikovaných stavieb 2. polovice 20. Storočia, návrh – humanizácia a prípadná rekonštrukcia budovy do jeho pôvodnej podoby

- Bytový panelový dom č. 30, (č. parcely 1111/3) – jeho osadením boli narušené - historická parcelácia, objektová skladba Ul. Mudroňovej s dvoj trojpodlažnými objektmi, výzorom klasických panelových domov 2. Polovice 20. Storočia, výškové usporiadanie ulice so 6 podlažnými objektmi a čiastočne aj silueta územia s elimináciou diaľkových pohľadov zo západnej strany od územia dopravnej infraštruktúry a rieky Turiec, návrh – humanizácia a rekonštrukcia obytnej budovy a ich okolia s prípadnou možnosťou ich výškového nadstavania so zachovaním výšky atiky v smere do Mudroňovej ulice a v maximálnej výške hrebeňa v úrovni objektu Hotela Slovan, Ul. A. Kmeťa č. 13 (č. parcely 1053)

- Bytové panelové domy č. 30, 34, 36, 38, 40 a 42 – pozn. objekt č. 42 Ul. Moyzesova (č. parcely 1111/3, 1111/4, 1111/5, 1111/6, 1111/7, 1111/8 a 1111/9) – ich osadením boli narušené - historická parcelácia, objektová skladba Ul. Mudroňovej s dvoj trojpodlažnými objektmi, výzorom klasických panelových domov 2. Polovice 20. Storočia, výškové usporiadanie ulice so 6 podlažnými objektmi a čiastočne aj silueta územia s elimináciou diaľkových pohľadov zo západnej strany od územia dopravnej infraštruktúry a rieky Turiec, návrh – humanizácia a rekonštrukcia obytných budov a ich okolia bez možnosti ich výškového nadstavania a zmeny výzoru architektúry a rozširovania do uličného priestoru

- Objekty Materskej školy Ul. Mudroňova č.32, súpisné č. 604 (č. parcely 1111/2, 1111/31, 1111/33) – ich osadením boli narušené - historická parcelácia, objektová skladba, výzorom klasických unifikovaných panelových stavieb 2. polovice 20. Storočia, návrh – humanizácia a rekonštrukcia budov a ich okolia s možnosťou ich nadstavania

- Objekt Predajne č.44 (č. parcely 1141/7) – jej osadením bola narušená - historická parcelácia, objektová skladba, výzorom klasických unifikovaných stavieb 2. polovice 20. Storočia, návrh – humanizácia a rekonštrukcia budovy a jej okolia s možnosťou jej nadstavby do dvoj alebo trojpodlažného objektu

- Administratívna budova č.45 (č. parcely 613) – jej osadením boli narušené - historická parcelácia, objektová skladba Ul. Mudroňovej s dvoj - trojpodlažnými objektmi, výzorom unifikovaných administratívnych budov z 2. Polovice 20. Storočia, výškovým usporiadaním ulice s 4 podlažným objektom, návrh – humanizácia a rekonštrukcia administratívnej budovy a jej okolia bez možnosti jej výškového nadstavania a rozširovania do uličného priestoru

- Vnútroblokové objekty administratívnych a obchodných prevádzok (č. parcely 632/2, 646/6, 646/7 a 650/1) - ich osadením boli narušené - historická parcelácia, objektová skladba Ul. Mudroňovej a Ul. 29. Augusta, výzorom unifikovaných administratívnych, skladových a obchodných budov z 2. Polovice 20. Storočia, návrh – humanizácia a rekonštrukcia administratívno - obchodných a skladových budov bez možnosti ich nadstavania

Ul. Andreja Kmeťa

- Obchodná budova č.2, č. súpisné 116 (č. parcely 415) – jej osadením boli narušené - historická parcelácia, objektová skladba Ul. A. Kmeťa, výzorom unifikovaných obchodných budov z 2. Polovice 20. Storočia, výškovým usporiadaním ulice, návrh – humanizácia a rekonštrukcia obchodnej budovy a jej okolia s možnosťou jeho výškového nadstavania a prípadného stavebného pripojenia ku typickej radovej zástavbe mesta

- Administratívna budova č.23 (č. parcely 682/1 a 669/7) – jej osadením boli narušené - historická parcelácia, objektová skladba Ul. A. Kmeťa, výzorom unifikovaných administratívnych budov z 2. Polovice 20. Storočia, výškovým usporiadaním ulice s 3 podlažným objektom, návrh – humanizácia a rekonštrukcia administratívnej budovy a jej okolia bez možnosti jej výškového nadstavania a rozširovania do uličného priestoru

Ul. Moskovská

- Budova Kina Moskva č.1 (č. parcely 427) – jej osadením boli narušené - historická parcelácia, objektová skladba Ul. A. Kmeťa, výzorom unifikovaných kultúrno – spoločenských budov z 2. Polovice 20. Storočia, výškovým usporiadaním ulice s 3 podlažným objektom, návrh – humanizácia a rekonštrukcia administratívnej budovy a jej okolia s možnosťou jeho výškového nadstavania a prípadného stavebného pripojenia ku typickej radovej zástavbe mesta

Nám. SNP

- Objekt rímskokatolíckej fary č. 1 (č. parcely 528) v rámci ohradeného areálu rímskokatolíckeho kostola sv. Martina biskupa jej osadením boli narušené - historická parcelácia, objektová skladba a prezentácia pôvodnej národnej kultúrnej pamiatky – kostola, výzorom atypu obytných budov z 2. Polovice 20. Storočia, výškovým usporiadaním, návrh – humanizácia a rekonštrukcia objektu bez možnosti jej výškového nadstavania, prípadná asanácia objektu je prípustná v zmysle schváleného UP HC

- Objekt Obchodného domu PRIOR č.2 (č. parcely 592/1, 592/2, 592/6) jeho osadením boli výrazne narušené - historická parcelácia, objektová skladba najstaršej časti PZ Martin s jedno a dvojpodlažnými objektmi, výzorom klasických unifikovaných obchodných domov 2. Polovice 20. Storočia, výškovým a hmotovým usporiadaním priestoru námestia a čiastočne aj panoráma a silueta územia s elimináciou diaľkových pohľadov zo západnej a južnej strany, návrh – humanizácia a rekonštrukcia obchodného domu a jeho okolia v zmysle schváleného ÚP HC a ÚPZ Pred nemocnicou, možnosť nadstavby so zachovaním dominantnosti župného domu a rímskokatolíckeho kostola sv. Martina, dodržať historické uličné čiary

- Zastrešenie podchodu (č. parcely 592/2) jeho osadením boli narušené - historická parcelácia, objektová skladba najstaršej časti PZ Martin s jedno a dvojpodlažnými objektmi, výzorom klasických unifikovaných stavieb z 2. Polovice 20. Storočia, návrh – humanizácia a rekonštrukcia zastrešenia podchodu a jeho okolia s možnosťou jeho rekonštrukcie resp. znovupostavenia v novom transparentnom objekte v zmysle prijatých podmienok reanimácie územia ÚPZ Pred nemocnicou

Ul. A .Sokolíka

- Objekt Hotela Turiec č.2 (č. parcely 499/1) jeho osadením boli výrazne narušené - historická parcelácia, objektová skladba najstaršej časti PZ Martin s jedno a dvojpodlažnými objektmi, výzorom klasických unifikovaných hotelových komplexov 2. Polovice 20. Storočia, výškovým a hmotovým usporiadaním priestoru so 7 podlažnou výškou objektu a čiastočne aj panoráma a silueta územia s elimináciou diaľkových pohľadov z východnej a južnej strany, návrh – humanizácia a rekonštrukcia Hotela Turiec a jeho okolia bez možnosti ich výškového nadstavania a rozširovania do uličného priestoru Ul. A. Sokolíka, možnosť dostavby a prístavby v rámci rezervných plôch na parcelách č. KN 499/2 a 509/2 v zmysle schváleného ÚP HC

Nám. L. Štúra

- Objekty garáží a výmeničky (č. parcely 316/6-18 a 399/9 - 21) ich osadením boli narušené - historická parcelácia, objektová skladba obytných objektov povojnového obdobia tzn. Štúrovej štvrť, výzorom klasických unifikovaných garáží 2. Polovice 20. Storočia, návrh – humanizácia a rekonštrukcia garáží s možnosťou ich celistvého zastrešenia šikmými strechami pre celé bloky garáží

Ul. Kuzmányho

- Objekty garáží a skladových budov (č. parcely 316/6-18 a 399/9 - 21) ich osadením boli narušené - historická parcelácia, objektová skladba a prezentácia národnej kultúrnej pamiatky – Hasičského domu, výzorom klasických unifikovaných garáží a skladových objektov 2. Polovice 20. Storočia, návrh – humanizácia a rekonštrukcia jednotlivých garáží

- Vnútroblok okolo obytných domov situovaných na Ul. Škultétyho, Ul. Kuzmányho a Ul. Mudroňovej - iná budova č. súpisné 3437 (č. parcely 1023/9) jej osadením boli narušené - historická parcelácia, objektová skladba tohto medzivojnového obytného bloku, výzorom unifikovaných budov z 2. Polovice 20. Storočia, výškovým usporiadaním ulice s 3 podlažnými obytnými objektmi, návrh – humanizácia a rekonštrukcia budovy a jej okolia s možnosťou jeho výškového nadstavania

- Pozostatok hospodárskeho zázemia objektu Ul. A. Kmeťa č. 30 (č. parcely 957) transformovaného do garáže - jej osadením boli narušené - historická parcelácia, objektová skladba Ul. Kuzmányho, výzorom upravenej hospodárskej budovy na garáž, výškovým usporiadaním ulice s prízemným objektom, návrh – humanizácia a rekonštrukcia garáže a jej okolia s možnosťou jeho výškového nadstavania a stavebného pripojenia ku typickej radovej zástavbe mesta

Ul. Divadelná

- Objekt Štúdia (č. parcely 685/2) svojou mohutnou nadstavbou a presahom strešnej roviny nad národnú kultúrnu pamiatku – Divadlo narušilo pamiatkovo hodnotný výzor a jeho prezentáciu. Objekty v rámci vnútorného nádvorja Divadla, Ul. Divadelná č. 1 vnímateľné z Ul. A. Kmeťa (č. parcely 685/1, 685/2, 684/3, 685/4, 685/5, 685/8 a 694) jej osadením boli narušené - historická parcelácia, objektová skladba a prezentácia pôvodnej národnej kultúrnej pamiatky – Národného domu (Divadla), výzorom unifikovaných administratívnych budov z 2. Polovice 20. Storočia, výškovým usporiadaním, návrh – Zmena zastrešenia objektu Štúdia bez presahu nad objekt Divadla, pre objekty vnútorného nádvorja humanizácia a rekonštrukcia skladových a hospodárskych priestorov spolu s jej spevnenými plochami a okolím bez možnosti jej výškového nadstavania

- Objekty Súkromnej materskej školy Ul. Divadelná č.32 (č. parcely 721, 722 a 723) – ich osadením boli narušené - historická parcelácia, objektová skladba, výzorom klasických unifikovaných panelových stavieb 2. polovice 20. Storočia, návrh – humanizácia a rekonštrukcia budov a ich okolia

Divadelné námestie

- Objekt Millénia (č. parcely 688/3) – jeho osadením boli narušené – historická kompozičná os nosnej dvojuličnej historickej siete, čiastočne historická parcelácia, objektová skladba výzorom modernej „transparentnej“ architektúry v rámci historického územia, návrh – zachovať transparentnosť a hmotovú skladbu objektu, neumiestňovať reklamné, informačné a technické zariadenia, prípadná asanácia objektu je prípustná

G.1.4. VŠEOBECNÉ POŽIADAVKY NA ZACHOVANIE, ÚDRŽBU A REGENERÁCIU VÝŠKOVÉHO A PRIESTOROVÉHO USPORIADANIA OBJEKTOV

Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu výškového a priestorového usporiadania vychádzajú v rámci PZ Martin je v jej jednotlivých častiach - blokoch rozdielne z dôvodu ich vzniku v rôznych časových obdobiach s mnohými odstredivými až deštruktívnymi tendenciami ku predchádzajúceho spôsobu výškového a priestorového usporiadania.

V najstaršej časti pri reanimácii historickej zástavby územia okolo rímskokatolíckeho kostola sv. Martina biskupa a pri OD Prior je nutné zachovať dominantnosť a hmotovo objemovú skladbu jednotlivých častí rímskokatolíckeho kostola a jeho areálu s záhradou so vzrastlou zeleňou a samotnou zvonnicou. V rámci tohto areálu je možné pri nevhodne osadenom objekte rímskokatolíckej fary, tento humanizovať a rekonštruovať bez možnosti jeho výškového nadstavania. Prípadná asanácia resp. zníženie výšky zástavby rímskokatolíckej fary ako solitérneho objektu sú odôvodniteľné vhodnejšou prezentáciou najstaršieho a architektonicko, umelecko – historicky hodnotného objektu rímskokatolíckeho kostola sv. Martina biskupa. Nadstavba Hotelu Turiec v rámci tohto územia je neprípustná a v rámci reanimačného úsilia je ďalšia zástavba čiastočne eliminovaná navrhovanou malopodlažnou blokovou alebo radovou zástavbou s výškou zástavby maximálne 3 podlažia. Reanimačné úsilie bolo odsúhlasené v rámci Územného plánu historické centrum - pešia zóna Martin a ÚPN-Z Martin – Pred nemocnicou. Pri navrhovaní strešných krytín vylúčiť veľkorozmerné pásy a tabule hlavne z pozinkovaného plechu a rešpektovať drobnú štruktúru použitých krytín (merítko pôvodnej škridle, šindľu a pod.).

V rámci nosnej dvojuličnej siete (dnešná Ul. M. R. Štefánika, 29. augusta a Divadelná ulica) a na ňu kolmých ulíc Daxnerovej a Andreja Kmeťa požiadavky vychádzajú so stavebných úprav tzn. rekonštrukcií, prístavieb a nadstavieb jednotlivých objektov pri zachovaní hmotovo - objemových akcentov NKP – Národného domu, I. sídla Matice Slovenskej, Župného domu, Advokátskej komory, Múzea Andreja Kmeťa a bánk (Slovenskej Sporiteľne, VÚB a Uni Credit Bank). Výškové a priestorové usporiadanie pri rekonštrukciách, nadstavbách a prístavbách meštianskych domov, víl a inštitúcií resp. aj prípadných novostavieb v rámci rezervných plôch tohto územia musí byť prispôsobené nižším výškovým usporiadaním a menším hmotovo – priestorovým členením oproti vyššie spomínaným akcentom. Pre zachované pozostatky typických jednopodlažných vidieckych domov charakterom zástavby štítovej je možné ich pristavať resp. nadstavovať v zmysle odsúhlasenej Vyhlášky do úrovni 3. nadzemných podlaží pri postupnom zjednocovaní úrovne korunných ríms a výšky osadenia hrebeňov striech so sklonom nad 35° s možnosťou využitia podkrovia s presvetlením jednotlivých priestorov podkrovia strešnými oknami a zachovanými strešnými vikiermi. Vzorom pri určovaní výškového a priestorového usporiadania sú objekty v rámci tohto územia vytipované na zápis do Ústredného zoznamu pamiatkového fondu Ul. M. R. Štefánika č. 8, 10, 19, 22, 24, Ul. 29. Augusta č. 2 a 3 alebo objekty s pamiatkovou hodnotou Ul. M. R. Štefánika č. 3, 5, 6, 7, 12, 26, 34, 50, 52, 54, 58, 60, 62 a 64, 19, 22, 24, Ul. 29. Augusta č. 1, 5, 13, 16 a 18, Ul. Divadelná č. 3 a 26 a pri Ul. Daxnerovej č. 10. Pre ďalší územný rozvoj a určujúcu etapu s pamiatkovými hodnotami v rámci vyššie spomenutej nosnej dvojuličnej osi je spôsob zástavby s typicky prejazdovými meštianskymi domami dvoj alebo trojpodlažnými so sedlovým zastrešením paralelným s komunikačnou osou a dvorovým krídlom čiastočne uzavretým smerom ku paralelným uliciam a mestským blokom. Na ploche pamiatkového územia neuplatňovať typologické druhy stavieb a areálov, ktoré nie sú v súlade so zachovaním pamiatkových hodnôt územia. Prevládajúci typ krytiny pri výstavbe týchto meštianskych objektov je rôznorodý od škridlovej, plechovej krytiny až po ojedinele aj krytinu z azbesto-cementových šablón – tzv. eternit. Pri navrhovaní strešných krytín vylúčiť veľkorozmerné pásy a tabule hlavne z pozinkovaného plechu a rešpektovať drobnú štruktúru použitých krytín (merítka pôvodnej škridle, šindľu a pod.).

V rámci ďalších častí v tzv. projekčne koordinovanej malopodlažnej solitérnej zástavbe dvoj alebo trojpodlažných bytových domov, inštitúcií alebo typickej vilovej zástavby typických pre severnú časť Ul. Mudroňovej, Hviezdoslavovej, Ul. Škultétyho, Ul. Tóthová a čiastočne aj Moyzesová, je nutné ich zachovať s ich spôsobom zástavby pre ďalší územný rozvoj určujúce možné je len zjednotenie výškovej hladiny formou nadstavieb s ukončením sedlovými a valbovými strechami so sklonom nad 35°. Výšková hladina pri tejto forme zástavby je pri bytových domoch 2 a 3 podlažná a pri vilových stavbách 2 podlažná. Zastrešenie týchto objektov je šikmými strechami s prevažujúcim valbovým typom zastrešenia. Pri objektoch definovaných ako objekty s pamiatkovou hodnotou PZ Martin a to v lokalitách severná strana Ul. Mudroňova, Hviezdoslavova, Ul. Škultétyho, Ul. Tóthová a čiastočne aj Moyzesová je nutné sa pri ich úpravách obmedziť len na ich humanizáciu a obnovu s možnosťou využitia podkrovia s presvetlením jednotlivých priestorov podkrovia strešnými oknami a zachovanými strešnými vikiermi. Prevládajúci typ krytiny pri výstavbe týchto solitérnych objektov je rôznorodý od škridlovej, plechovej krytiny až po ojedinele aj krytinu z azbesto-cementových šablón – tzv. eternit. Pri navrhovaní strešných krytín vylúčiť veľkorozmerné pásy a tabule hlavne z pozinkovaného plechu a rešpektovať drobnú štruktúru použitých krytín (merítka pôvodnej škridle, šindľu a pod.).

G.1.5. VŠEOBECNÉ POŽIADAVKY NA ZACHOVANIE, ÚDRŽBU A REGENERÁCIU PRVKOV MESTSKÉHO INTERIÉRU A ULIČNÉHO PARTERU

G.1.5.1 Požiadavky na ochranu typických znakov prostredia a výber a použitie charakteristických stavebných materiálov

- Regenerovať prvky uličného interiéru v opodstatnených prípadoch a polohách.
- Neumiestňovať do verejných priestranstiev hlavných fasád architektonické prvky, ktoré sú v historickom území PZ Martin cudzorodé a pôsobia rušivo.
- V priestoroch mimo nosnej dvojuličnej komunikačnej osi (Ul. M. R. Štefánika, Ul. Divadelnej a Ul. 29. Augusta) rekonštruovať a regenerovať mestský interiér a uličný parter pri zachovaní širších mestských tried s ochrannou zeleňou Ul. Mudroňova, Ul. Hviezdoslavova, Ul. Moskovská a Nám. Ľudovíta Štúra.
- Zachovať, udržiavať a v opodstatnených polohách regenerovať funkciu existujúceho (vytvoreného) parteru objektov NKP, objektov vytipovaných na vyhlásenie za NKP a objektov s pamiatkovou hodnotou.
- Pri novostavbách v historických domoradiach jednotlivých stavebných blokov v pamiatkovej zóne riešiť fasádu a parter analogicky podľa historických architektonických a urbanistických princípov.
- Pri výbere použitých materiálov pri akýchkoľvek stavebných činnostiach na území PZ Martin uprednostniť tradičné stavebné materiály (kameň, tehla, omietka a drevo) pred novodobými.
- Rovnako je nežiadúce aplikovať historické materiály na takých častiach stavieb a v takých architektonických a stavebných súvislostiach, v ktorých sa v minulosti na území PZ Martin nevyskytovali (juhovýchodná časť Ul. Mudroňovej a časť Ul. Moyzesovej s novšími prefabrikovanými objektmi z 2. Polovice 20.storočia).
- Pri posudzovaní stavebných materiálov pri riešení stavebných úprav, nadstavieb, prístavieb alebo novostavieb v rámci PZ Martin je nutné posudzovať každú novostavbu samostatne s dôrazom na kontext zastavovaného miesta s už existujúcou okolitou historickou zástavbou.
- Použitie materiálov s výstrednou povrchovou úpravou je nežiadúce. Nevhodné sú plastové dielce, obklady z betónových tvárnic, kovové obkladové šablóny a pod.
- Pri výbere farebnosti fasád novostavieb na území PZ Martin je nutné zohľadňovať historickú farebnosť okolitých pamiatok a nehnuteľností tak, aby nevznikali disharmonické farebné vzťahy. Nežiadúce sú výrazne expresívne tóny fasádnych náterov.
- Doplnky priečelia novostavieb v PZ Martin ako osvetľovacie prvky, štátne a firemné znaky, názvy orgánov a inštitúcií, firemné tabule, rôzne výtvarné diela, informačné označenia budov by mali byť umiestňované tak, aby nerušili architektonickú kompozíciu priečelia a jeho významné detaily. Je žiaduce uplatnenie tradičných materiálov (drevo, kov) a foriem.
- Zachovať, udržiavať a regenerovať stvárnenie uličných fasád historických objektov s typickou osovosťou okenných a vstupných otvorov, architektonickým a výtvarným riešením, rytmom, tektonikou, výplňami otvorov a pod.
- Pri regenerácii uličných fasád historických objektov rešpektovať pozitívne zmeny v priebehu vývoja jednotlivých stavieb a neobnovovať zaniknuté prvky bez väzby na architektonický celok.

- Pri novostavbách vychádzať zo základných princípov riešenia parteru vyvinutých v konkrétnej časti pamiatkového územia, pričom architektonický výraz parteru má reprezentovať dobu vzniku novostavby.
- Oplotenie vymedzujúce parcelu na uličnej čiare tvorí uličný parter.
- Zachovať a udržiavať historické oplotenia v ich originálnej podobe, resp. obnoviť ich v identických tvaroch, materiáloch a farebnosti.
- Nové vymedzenia parciel na uličnej čiare riešiť tradičným spôsobom pre danú časť pamiatkového územia (plný omietaný múr, plotové výplne na podmurovke, kovové ozdobné oplotenie, pletivo...). Drôtené pletivo považovať za akceptovateľné, ale zväčša dočasné riešenie vymedzenia pozemku.
- Pri povrchových úpravách spevnení komunikačnej siete a verejných priestranstiev prihliadať na účel využitia (vozovka, pešie plochy).
- Pri dláždených plochách uplatňovať prírodné materiály, tradičné spôsoby kladenia, raster, tvar, veľkosť a pod..
- Povrch vozoviek určených pre motorovú dopravu je alternatívne možné s ohľadom na osobitné nároky realizovať aj z iných ako tradičných materiálov (napr. živичný povrch).
- Zachovať a regenerovať vyvinutý pozdĺžny a priečny profil jednotlivých ulíc.
- Minimalizovať situovanie a rozsah technickej infraštruktúry v spevnených povrchoch, v nevyhnutných prípadoch ich vizuálne eliminovať.

G.1.5.2 Požiadavky na zachovanie, ochranu, obnovu a údržbu pamiatkových hodnôt drobnej architektúry a výtvarných diel

- Prvky drobnej architektúry a ostatného vybavenia (stánky, telefónne búdky, picie fontánky, lavičky, koše, informačné zariadenia, stojany na bicykle, nádoby mobilnej zelene...) uplatniť ako dotvárajúce prvky uličného interiéru.
- Pri návrhu prvkov drobnej architektúry vychádzať z tradičných tvarov, foriem, materiálov a ich farebnosti (kameň, drevo, kov, sklo...).
- Na všetkých prvkoch drobnej architektúry uplatniť princíp originality.
- Pri situovaní prvkov drobnej architektúry v uličnom interiéru prihliadať na ich funkčnosť a ich rozsah minimalizovať.
- Sochy, plastiky, pomníky, pamätníky a ostatné umelecké diela a artefakty uplatniť ako dotvárajúce prvky uličného interiéru.
- Historické umelecké diela a artefakty sú súčasťou autentického obrazu sídla a sú predmetom ochrany pamiatkového územia.
- Pri novotvaroch uplatniť princíp originality diela.
- Informačné a propagačné zariadenie umiestnené na pamiatke a nehnuteľnosti v pamiatkovom území musí zohľadňovať architektonický a estetický výraz objektu - základné členenie priečelia a jeho významné detaily² (vstupné portály, rímsy, pilastre, balkónové zábradlia) a Všeobecné záväzné nariadenie č.52 o reklamných, informačných a propagačných zariadeniach na území mesta Martin.
- Umiestňovať reklamné zariadenia v rámci pešej zóny je vylúčené v zmysle článku č. 4 bod 1 písm. e) Všeobecne záväzného nariadenia č. 38 ÚPN – SÚ Martin v znení neskorších zmien

² § 55 odsek 3) vyhlášky MŽP č. 532/2002 Z. z.

- Informačné a propagačné zariadenia riešiť na vysokej umelecko-remeselnej a výtvarnej úrovni s uprednostnením originálnych stvárnení.
- Umiestnenie označenia prevádzok a informačných zariadení je neprípustné:
 - na strechách objektov, na poschodiach fasád objektov, na výtvarných dielach, na zábradliach balkónov a loggií, na technických nosičoch v interiéri mesta
 - v polohách, ktoré obmedzujú pohľad na architektúru objektov alebo ich hodnotné časti
- Minimalizovať umiestnenie označenia prevádzok a informačných zariadení na plochách výplní okenných a dverných otvorov
- Plošné tabuľové reklamy a plošné reklamy krabicového typu sú na historických objektoch neprípustné, na ostatných objektoch nežiaduce.
- Nápis a logá maľované priamo na hlavnú fasádu objektov sú prípustné len v ojedinelých a opodstatnených prípadoch / nie veľkoplošné RIP zariadenia /.
- Označenie predajní realizovať prioritne formou nápisov zo samostatných písmen, umiestňovaných do pásov nad výkladmi a vstupmi. Vhodné sú aj priestorové informačné zariadenia situované vo výkladoch. Veľkosť informačných zariadení a ich kompozičné usporiadanie musí rešpektovať proporcie parteru, fasády.
- Pri situovaní viacerých prevádzok v jednom objekte vypracovať ucelenú koncepciu reklám a označení umiestnených na uličnej fasáde.
- Na pamiatkach a nehnuteľnostiach v pamiatkovom území s niekoľkými prevádzkami:
 - Na fasáde situovať len jeden nápis formou samostatných písmen.
 - Pre ostatné prevádzky v objekte označenie riešiť vývesným štítom, resp. združeným vývesným štítom. Výberovo je prípustné umiestnenie jednotne riešených tabuliek minimálnych rozmerov osadených plošne.
- Reklamné, informačné a propagačné zariadenie nesmie zasahovať do významných pohľadov v interiéri pamiatkového územia.
- V pamiatkovom území vylúčiť situovanie dlhodobosadených veľkoplošných reklám (billboardy, bigboardy, banery, veľkoplošné obrazovky a pod.).
- Informačné, reklamné, propagačné alebo iné technické zariadenia umiestnené na pamiatkach, nehnuteľnostiach a na priestoroch v pamiatkovom území musia rozmermi, technickým a výtvarným prevedením zohľadňovať a rešpektovať architektonický a estetický výraz priestranstva pamiatkovej zóny alebo objektu (základné členenie priečelia a jeho významné detaily). Požiadavky na umiestnenie informačných, reklamných a propagačných zariadení sú definované VZN mesta Martin č. 52/2005 o reklamných informačných a propagačných zariadeniach schválené uznesením Mestského zastupiteľstva v Martine č.128/05 z 28.07.2005.
- Sezónne terasy a sedenia sú dočasnými stavbami a svojím architektonickým stvárnením, objemovými parametrami, použitými materiálmi a dôsledkami užívania nesmú znehodnocovať pamiatkové územie.
- Situovanie sezónnych terás a sedení je viazané výlučne na letnú sezónu.
- Kryté letné terasy riešiť ako jednopodlažné formou ľahkej demontovateľnej konštrukcie v primeranom objeme a hmote.
- Osadenie letného sedenia a terás nesmie znehodnotiť povrch verejných komunikácií a priestranstiev.
- Letné sedenia riešiť na vysokej dizajnerskej úrovni, bez nadbytočných rušivých a reklamných prvkov.

- Umiestnenie letných sedení nesmie rušiť siluetu, panorámu a architektonické dominanty PZ Martin.
- Nové prvky uličného interiéru (spevnené plochy, oplotenia, osvetlenie, letné sedenia a terasy, informačné, reklamné a propagačné zariadenia a technické zariadenia) riešiť v súlade s pamiatkovými hodnotami územia a odsúhlaseným VZN mesta Martin č.94/2011 o podmienkach umiestnenia, povoľovania a prevádzkovania letných a celoročných terás na území mesta Martin, schválené uznesením Mestského zastupiteľstva v Martine č.162/11 zo dňa 27.10.2011.

G.1.5.3 Požiadavky na nasvetlenie a iluminácii historických priestorov a budov

- Osvetlenie a nasvetlenie uličných interiérov je primárne funkčno-účelovým prvkom a svojim stvárnením je estetickým doplnkom ulice.
- Osvetlenie je možné situovať:
 - na stĺpoch v línii na predele chodníkov pozdĺž domoradií a vozovky
 - ako konzolové svietidlá na fasádach v úzkych uliciach, prielukách a pasážach
- Realizáciu prvkov verejného osvetlenia – druh, typ, veľkosť, tvar, materiál a iné podstatné charakteristicky prispôbiť danostiam jednotlivých ulíc.

G.1.5.4 Požiadavky na riešenie infraštruktúry vrátane jej technických zariadení

- Zariadenia technickej infraštruktúry (plynomery, ELI rozvodné skrinky, trafostanice, klimatizačné jednotky, satelitné a telekomunikačné zariadenia, kolektory a iné) neumiestňovať v pohľadovo prístupných polohách uličného interiéru, v nevyhnutných prípadoch ich vizuálne eliminovať.
- Umiestňovať spoločné veľkorozmerné technické zariadenia telekomunikačných a iných spoločností (vysielače, vykryvače, zosilňovacie stanice, antény, satelitné zariadenia a pod.) na objekty, technické nosiče a na priestranstvá v pamiatkovej zóne je neprípustné.
- Individuálne technické zariadenia (satelitné a iné antény a pod.), zariadenia alternatívnych zdrojov energie (solárne panely a pod.) a iné individuálne technické zariadenia primeraných rozmerov (klimatizačné a vzduchotechnické jednotky a pod.) osadzovať na objekty v území pamiatkovej zóny v pohľadovo menej exponovaných a neprístupných polohách (najmä z uličného interiéru).

G.1.6. VŠEOBECNÉ POŽIADAVKY NA ZACHOVANIE, ÚDRŽBU A REGENERÁCIU CHARAKTERISTICKÝCH POHLADOV, SILUETY A PANORÁMY ÚZEMIA

Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu pohľadov, siluety a panorámy územia vychádza s nižšej malopodlažnej úrovni zástavby v celom území voči okolitým jednotlivým blokom sídelného celku mesta Martin, čo je určujúce aj pre regeneráciu hodnotných diaľkových chránených pohľadových uhlov na historickú siluetu pamiatkového územia. Pri týchto diaľkových pohľadových kužeľoch je určujúce ich prezentovanie ku hodnotným krajinným obrazom ako sú západná časť pohoria Malá Fatra, Martinské Hole alebo smerom ku prirodzenej terénnej vyvýšenine s určujúcou mestotvornou, národnou a symbolickou urbanistickou štruktúrou „Slovenskej resp. Martinskej akropole“ (terénne úpravy, parkové a sadovnícke úpravy Malej Hory, NKP – Národný cintorín, Slovenské národné múzeum, Gymnázium, Štefánikov ústav).

Pri požiadavkách na zachovanie, údržbu a regeneráciu siluety a panorámy územia sú určujúce nižšie dominanty rímskokatolíckeho kostola sv. Martina biskupa a evanjelického a. v. kostola a hmotovo – objemovo rozsiahlejšími objekty – akcenty, NKP - Národný dom, budova I. Matice Slovenskej, budova II. Matice Slovenskej, Župný dom a objekty bánk.

Medzi rušivé prvky PZ Martin hlavne v jeho južnej polohe patrí výškové a hmotno-objemová dominantnosť Hotela Turiec a Obchodného domu Prior. Pri týchto je nutné ich nenadstavovať a rozširovať do uličného priestoru okrem schválených koncepcií územného rozvoja v rámci Územného plánu historické centrum - pešia zóna Martin a ÚPN-Z Martin – Pred nemocnicou.

V rámci výkresu č. 5 Zásady ochrany pamiatkového územia PZ Martin sú taktiež zadefinované dial'kové pohľadové uhly na riešené územie :

č.1 – Chránený pohľad na južnú časť pamiatkového územia s narušenou primárnou urbanistickou štruktúrou, v ktorej je nutné zachovať dominantnosť rímskokatolíckeho kostola sv. Martina biskupa

č.2 - Chránený pohľad na západnú centrálnu časť pamiatkového územia s medzivojnovou urbanistickou štruktúrou so zachovaním dominantnosti objektov Advokátskej komory, múzea A. Kmeťa, hotela Slovan a Pošty

č.3 – Chránený panoramatický pohľad na centrálnu východnú časť pamiatkového územia s historickou urbanistickou štruktúrou a nutnosťou zachovať dominantnosť Národného domu – divadla.

č.4 – Chránený panoramatický pohľad na centrálnu severovýchodnú časť pamiatkového územia s historickou urbanistickou štruktúrou a nutnosťou zachovať dominantnosť Evanjelického a.v. kostola.

č.5 – Chránený pohľad na severnú časť pamiatkového územia s historickou urbanistickou štruktúrou.

Č.6 – Chránený pohľad na severozápadnú časť pamiatkového územia so zachovanou medzivojnovou urbanistickou štruktúrou.

Chránené pohľadové uhly z interiéru pamiatkového územia sú nasledovné :

Č. 1 – Chránený pohľad na identifikovanú primárnu urbanistickú štruktúru bývalej Smrtnej uličky od rímskokatolíckeho kostola sv. Martina biskupa smerom ku Národnému cintorínu ako určujúcemu mestotvornému a národnému symbolu

Č. 2 – Chránený panoramatický pohľad z južnej časti pamiatkového územia na impozantný krajinný obraz – západnej časti pohoria Malá Fatra a samotnú južnú časť pamiatkovej zóny

Č. 3 – Chránený panoramatický pohľad z centrálnej časti pamiatkového územia na impozantný krajinný obraz Martinských holí a centrálnu západnú časť pamiatkového územia

Č. 4 – Chránený panoramatický pohľad z centrálnej časti pamiatkového územia na určujúci mestotvorný obraz - Malej hory tzn. Akropoly s dominantnosťou objektu Slovenského národného múzea v Martine

Č. 5 – Chránený panoramatický pohľad z centrálnej časti pamiatkového územia na impozantný krajinný obraz – západnej časti pohoria Malá Fatra a samotnú centrálnu časť pamiatkovej zóny

Č. 6 - Chránený panoramatický pohľad zo severnej centrálnej časti pamiatkového územia na určujúci mestotvorný obraz - Malej hory tzn. Akropoly s dominantnosťou objektu Štefánikovho ústavu a samotnú severovýchodnú časť pamiatkovej zóny

Významné pohľady v rámci interiéru územia sú nasledovné :

Č.1 – významný pohľad na stredoveký rímskokatolícky kostol sv. Martina biskupa s areálom, ktorý ako dominanta predurčuje územný rozvoj výrazne narušeného urbanistického priestoru

Č.2 – významný pohľad na južnú časť významnej historickej kompozičnej osi - dvojulice v popredí s dominantnou budovou slovenskej sporiteľne, ktorá ako dominanta predurčuje územný rozvoj hodnotného historického urbanistického priestoru

Č.3 – významný pohľad na západnú časť významnej historickej kompozičnej osi v popredí s dominantnou budovou múzea A. Kmeťa a za ňou divadlom, ktoré ako významné NKP predurčujú územný rozvoj hodnotného historického urbanistického priestoru

Č.4 – významný pohľad na východnú ústrednú časť Štúrovej štvrte urbanisticko - architektonicky hodnotného urbanistického priestoru

Č.5 – významný pohľad na východnú časť popredného národno-historického urbanistického priestoru s dominantným postavením evanjelického a.v. kostola

Č.6 – významný pohľad na západnú časť popredného národno-historického urbanistického priestoru s dominantným postavením evanjelického a.v. kostola

Č.7 – významný pohľad na severnú časť Mudroňovej ulice urbanisticko - architektonicky hodnotného urbanistického priestoru z medzivojnového obdobia

Č.8 – významný pohľad na západnú a centrálnu časť Škultétyho ulice urbanisticko - architektonicky hodnotného urbanistického priestoru z medzivojnového obdobia

G.1.7. VŠEOBECNÉ POŽIADAVKY NA ZACHOVANIE, ÚDRŽBU A REGENERÁCIU ARCHEOLOGICKÝCH NÁLEZÍSK

Celé územie pamiatkovej zóny je evidovanou archeologickou lokalitou. Akýkoľvek stavebný alebo iný deštruktívny zásah pod jestvujúcu úroveň terénu je možný len po stanovení podmienok ochrany nehnuteľných a hnutelých archeologických nálezov.

G.1.8. VŠEOBECNÉ POŽIADAVKY NA ZACHOVANIE, ÚDRŽBU A REGENERÁCIU ĎALŠÍCH KULTÚRNYCH A PRÍRODNÝCH HODNÔT PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA

- Zachovať a udržiavať v pamiatkovom území všetky výtvarné diela prezentované v uličných interiéroch, ktoré patria medzi kultúrne hodnoty územia. Súčasťou komplexnej ochrany pamiatkového fondu PZ v meste Martin je aj vhodná prezentácia pamiatkového fondu in situ, ale tiež formou propagácie v printových, audiovizuálnych a iných médiách.
- Je potrebné propagovať pamiatkový fond PZ Martin ako jedinečné nenahraditeľné kultúrne dedičstvo, ktorého zachovanie nie je len zákonnou, kultúrnou, ale aj morálnou povinnosťou každého človeka. Je potrebné poukazovať na skutočnosť, že v prípade poškodenia alebo zničenia pamiatkového fondu nie je možné zabezpečiť jeho primeranú náhradu – pamiatkový fond predstavuje jedinečné kultúrne bohatstvo, ktoré je poškodením alebo zničením neobnoviteľné.

- Zachovať kultúrne hodnoty nehmotnej povahy viažuce sa na osobnosti a udalosti symbolicky prezentované najmä pamätnými tabuľami.
- Súčasťou komplexnej ochrany pamiatkového fondu PZ v meste Martin je aj vhodná prezentácia pamiatkového fondu in situ, ale tiež formou propagácie v printových, audiovizuálnych a iných médiách.
- Zachovať, prezentovať a udržiavať systém zelene pamiatkového územia, ktorý je jeho základnou prírodnou hodnotou.
- Priznať a rešpektovať v urbanistickej štruktúre PZ historickým spoločenským, hospodárskym a urbanistisko-architektonickým vývojom získané miesto a význam.
- Rešpektovať tie vývojové vstupy do systému zelene, ktoré doň priniesli pozitívny priestorový, funkčný a estetický efekt.
- Pamiatkovým objektom historickej zelene, ktoré sú neoddeliteľnou súčasťou NKP, priznať rovnaké postavenie ako pamiatkovým objektom stavebného charakteru.
- Rešpektovať a zohľadňovať objekty zelene dotvárajúce historické prostredie NKP (tvoriace ich areály – záhrady, dvory), pri ich úprave zohľadniť ich doplnkovú funkciu a podriadenosť okolitej architektúre.
- Pri obnove alebo úprave všetkých nosných prvkov systému zelene uprednostňovať výsadby drevín domáceho pôvodu. Kultivary, resp. variety drevín alebo cudzokrajné dreviny používať len v opodstatnených prípadoch z dôvodu rešpektovania priestorových možností a funkčného využitia.

G.1.8.1 Pamiatkové objekty (záhrady, parky), ktoré sú súčasťou NKP

1. Základnou požiadavkou na ochranu a obnovu pamiatkových objektov historickej zelene, ktoré sú súčasťou NKP je zachovanie a obnova ich pôvodnej vegetačnej a architektonickej kompozície, do ktorej patria: pôdorys, reliéf terénu, vegetácia – druhové zloženie vegetačných prvkov, ich rozmiestnenie a vzájomné pomery, komunikačný systém - povrchová úprava, trasovanie, dekoratívne prvky alebo prvky drobnej architektúry – umiestnenie, materiálové, výtvarné prevedenie, architektonika, prípadné vodné prvky).
2. Pamiatkové objekty historickej zelene využívať súlade s ich pôvodnou historickou funkciou (napr. reprezentačnú, oddychovú), alebo takou novou funkciou, ktorá rešpektuje ich pamiatkové hodnoty, ich dispozičné usporiadanie a architektonicko-vegetačnú kompozíciu pri rešpektovaní ich historického vývoja.
3. Pri ich obnove vychádzať z historických dokumentov (obrazové, mapové, písomné doklady) s cieľom rešpektovať v čo najväčšej miere ich autenticitu ako celku ale aj jej jednotlivých prvkov.
4. Komplexnú obnovu je možné vykonávať po príslušnom pamiatkovom výskume (najčastejšie architektonicko-historický a archeologický). V prípade obnovy časti pamiatkového objektu krajský pamiatkový úrad môže tiež výskum nariadiť v rozsahu parciálnej obnovy.
5. V prípade, ak nie je možné vierohodne doložiť pôvodnú úpravu, obnova prípadne adaptácia musí rešpektovať obdobie vzniku stavebného objektu a jeho a vychádzať z typológie stavby a jej tvaroslovia. Ak nie je možné zachovať autenticitu objektu historickej zelene ako celku, ale aj v prípade jeho jednotlivých historických prvkov, pri výbere materiálov (vrátane rastlinných) ale aj technologických prípadne remeselných postupov dodržať zásadu kontinuity na pôvodný materiál alebo postup. Je neprípustné ich neopodstatnené nahradzovanie ich falzifikátmi prípadne

materiálmi, technológiami alebo postupmi, ktoré môžu poškodiť alebo narušiť zachovanú hmotnú podstatu alebo estetický výraz.

6. V pamiatkových objektoch historickej zelene, ktoré sú súčasťou NKP je výstavba nových objektov neprípustná.

G.1.8.2 Objekty zelene (záhrady, dvory, areály) dotvárajúce prostredie NKP

1. Využívanie areálov dotvárajúcich prostredie NKP a ich úprava musí odpovedať pamiatkovej hodnote a spôsobu prezentácie NKP.
2. Pri ich využívaní zohľadniť hlavnú funkciu objektu NKP a prispôbiť jej funkčné využitie a účel areálov.
3. Ich úprava musí rešpektovať obdobie vzniku stavebného objektu a musí byť podriadená typológii stavby a jej tvarosloviu. Uvedený princíp sa vzťahuje nielen na vegetačné prvky ale aj na tzv. „technické“ prvky (komunikácie, drobná architektúra, komunikácie a pod.). Uprednostňovať pôvodnú úpravu areálov, ktorú je možné preukázateľne dokladovať alebo analogické riešenia z doby ich založenia.
4. Areály udržiavať vo funkčno-účelovej kombinácii spevnených plôch a zelene (s pozitívnym pomerom k vegetačným prvkom). Nevnášať prebytočnú porastovú hmotu do blízkosti objektov NKP.
5. Umiestňovanie nových stavieb je neprípustné.

G.1.8.3 Významné prvky systému zelene

1. Nesmie byť zamenený účel pre ktorý boli zriadené (verejné parky oddych, relax, zlepšenie životného prostredia, školská zeleň – oddych a doplnková výučba, nedynamické športy a hry, obytné súbory – oddych, estetizácia okolia obytných blokov).
2. Rešpektovať ich ako významné prvky a štruktúry v urbanistickom usporiadaní pamiatkovej zóny mesta.
3. Rešpektovať a zachovávať pôvodné dispozičné usporiadanie a kompozičné riešenie z doby ich založenia.
4. Pri úpravách a údržbe zachovať a udržiavať ich plošný rozsah (pôdorys), dispozičné usporiadanie a hmotové pomery porastovej štruktúry a pôvodné druhové zloženie základných drevín.
5. Akákoľvek zmena fyzikálneho prostredia v dôsledku realizácie vnútornej a vonkajšej infraštruktúry - kanalizácia, komunikácie a cesty, parkovacie plochy a pod predstavujú výrazný negatívny zásah do systému zelene a preto je potrebná ich eliminácia.

G.1.8.4 Samostatné parkové úpravy (Hviezdoslavov park)

1. Rešpektovať a zachovať jeho pôvodné funkčné využitie ako miesta kľudu a oddychu, napomáhajúceho mestskému obyvateľovi „styku s prírodou“. Využívanie pre dynamické hry a športy je nevhodné.
2. Pri úprave a regenerácii rešpektovať a zachovávať pôvodné dispozičné usporiadanie a kompozičné riešenie z doby jeho založenia, s akcentom na stredovú kompozičnú os, ktoré majú vysokú sadovnícku a architektonickú hodnotu.

3. Rešpektovať súčasné pomery priestorových vegetačných prvkov s plošnými (t.j. medzi porastovou hmotou stromov a krov. Zahusťovanie novými výsadbami je nevhodné.
4. Akceptovať hodnotné výtvarné a architektonické prvky.

G.1.8.5 Zeleň obytných súborov a školský areálov (Štúrova štvrť, areál ZŠ Mudroňova)

1. Rešpektovať a zachovať ich pôvodné funkčné využitie.
2. Pri úprave a regenerácii rešpektovať a zachovávať pôvodné dispozičné usporiadanie a základné kompozičné riešenie z doby jeho založenia, odrážajúce tendencie sadovníckych úprav toho obdobia.

G.1.8.6 Zeleň centrálnej pamiatkovej zóny, uličných interiérov a ostatných verejných priestranstiev

1. Rešpektovať tie vývojové vstupy do systému zelene, ktoré doň priniesli pozitívny priestorový, funkčný a estetický efekt.
2. Uplatňovať zeleň ako doplnkový prvok vyvinutej urbanistickej štruktúry a pri obnove a úprave uplatniť jej hmotovú podriadenosť okolitej architektúre.
3. Je možné akceptovať dispozíciu menších sadovnícky upravených plôch, avšak pri obnove, resp. úprave ich porastovej štruktúry vhodným výberom jednotlivých druhov drevín podporiť historické prostredie pamiatkovej zóny.
4. Na nové výsadby používať domáce druhy drevín, v prípade potreby použitia kultivarov vzhľadom na priestorové možnosti alebo hmotu zástavby použiť tvarovo a štruktúrou podobné základným druhom, Výrazné tvarové alebo farebné modifikácie prípadne nepôvodné dreviny (tzv. exotické) sú neprípustné. Uprednostňovať listnaté druhy drevín.
5. Zachovať a obnovovať líniové formácie jestvujúcich stromoradií v uličných interiéroch, rešpektujúce ich priestorové možnosti.
6. Pri obnove stromoradií dbať na druhové zloženie drevín v zmysle bodu 4. Používať listnaté stromy zabezpečujúce primeranú priestorovú dynamiku a premenlivosť v čase.
7. Líniové výsadby umiestňovať prednostne do trávnatých pásov, do výsadbových mís umiestnených v dlažbe len výnimočne.
8. Používať mobilnú zeleň len v nevyhnutných prípadoch ako časovo obmedzenú formu estetizácie spevnených plôch. Dbať na architektonický a estetický výraz nádob (resp. kontajnerov) na výsadbu zelene.

G.1.9. ŠPECIALIZOVANÉ POŽIADAVKY ŠPECIFIKOVANÉ PRE BLOKY BL 1 AŽ BL 15 A BLOK KOMUNIKÁCIÍ A VEREJNÝCH PRIESTRANSTIEV PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA PZ MARTIN

G.1.9.1 Požiadavky špecifikované pre bloky BL 1 až BL 15 pamiatkového územia PZ Martin

Výklad termínov, spresnenia významov pojmov pre tieto zásady:

- *požiadavky stanovené pre úpravu objektov dotvárajúcich prostredie platia aj pre objekty vytipované na vyhlásenie za NKP*
- *nadstavby a úpravy objektov v rámci jednotlivých blokov budú predmetom individuálneho posúdenia krajského pamiatkového úradu. Ich objemové riešenie a výškové usporiadanie nesmie prekročiť parametre požiadaviek stanovených pre novostavby v dotknutom stavebnom bloku*
- *osadenie objektu na uličnú čiaru – situovanie plnej (vo všetkých podlažiach) uličnej fasády na určenú hranicu ulice*
- *podkrovie – priestor v rámci krovovej konštrukcie*
- *podstrešie – priestor bezprostredne pod strešnou konštrukciou s možnosťou využitia*

Pozn: BL = blok

S, Z, JV... = označenie svetových strán

BL 1

Požiadavky pre vnútorný blok na Námestí SNP (Rímskokatolícky kostol sv. Martina, parkovo upravená plocha farskej záhrady so zvonnicou a farou) vymedzený obvodovými verejnými komunikáciami (Kohútova ul. z J, Námestie SNP zo Z, S, V)

Popis bloku:

- *vnútorná plocha historického obdĺžnikového námestia s najhodnotnejším solitérnym architektonickým objektom – najstarším sakrálnym objektom pamiatkovej zóny - Rímskokatolíckym kostolom sv. Martina (NKP) s areálom (záhradou, obvodovým oplotením so zvonnicou) a novodobou stavbou farského úradu*
- *Stavba farského úradu vznikla na mieste starej rímskokatolíckej školy v 70-tych rokoch 20. storočia*

Funkčné využitie:

- **historická funkcia : sakrálna, cintorín, trhové priestranstvo, obchod**

- súčasná funkcia : sakrálna, oddychová - záhrada
- cieľová funkcia : sakrálna, oddychová – záhrada

Požiadavky:

- zachovať vnútornú plochu námestia so soliterným objektom Rímskokatolíckeho kostola sv. Martina a parkovo upravenou plochou záhrady s obvodovým oplotením so zvonnicou, bez zásadných stavebných zmien a zásadných zmien vo svojom funkčnom využití
- obnova Rímskokatolíckeho kostola sv. Martina je a bude predmetom osobitného procesu a konania krajského pamiatkového úradu, stavebného úradu a iných dotknutých strán
- parkovo upravenú plochu záhrady zachovať, adaptovať a sadovnícky celkovo zhodnotiť ako jasne vymedzenú plošno-priestorovú štruktúru
- nemeniť kompozičný princíp z doby založenia
- zachovať a obnoviť hodnotnú plošnú a porastovú štruktúru záhrady a jej dispozičné usporiadanie
- akékoľvek nové pozemné stavby na ploche parku sú neprípustné, novodobú faru je možné stavebne upraviť pri zachovaní dominantného postavenia Rímskokatolíckeho kostola sv. Martina. Prípadná asanácia objektu fary je prípustná a to aj v zmysle ÚP HC.
- z hľadiska zabezpečenia ochrany archeologických nálezov viesť inžinierske stavby prioritne v už existujúcich koridoroch
- minimalizovať nové prvky drobnej architektúry a umeleckých artefaktov, vylúčiť umiestnenie veľkoplošných reklám a RIP zariadení
- rešpektovať hodnotné stromové solitéry a ich počet nenavyšovať
- pre blok platia aj Všeobecné požiadavky pre pamiatkové územie PZ Martin (body č. G1.1. – G1.8.)

BL 2

Požiadavky pre stavebný blok vymedzený Daxnerovou ulicou (od S), Námestím SNP (od V), Kohútovou ulicou (od J) a Mudroňovou ulicou (od Z)

Popis bloku:

- *blok je tvorený soliternými budovami - kolosálnou stavbou obchodného domu Prior, smerom do Námestia SNP objemovo nevhodne konkurujúcou kostolu sv. Martina, prízemnou nadzemnou časťou podchodu pre peších popod Kohútovú ulicu, plochami zelene, spevnenými plochami parkovísk a ich prístupových komunikácií*
- *v bloku nie sú situované objekty NKP*
- *nové stavby v bloku vznikli po celoplošnej asanácii starej mestskej zástavby (rímskokatolícka fara, mestský dom, obytné domy) najstaršieho námestia v 70-tych rokoch 20. storočia*
- *v bloku je situovaný narušený urbanistický priestor s objektmi nevhodne dotvárajúcim prostredie PZ*

Funkčné využitie:

- historická funkcia: obytná, obchod, administratívno-správna a reprezentačná funkcia, drobná remeselná-roľnícka výroba
- súčasná funkcia : spoločensko – obslužná, obchodná funkcia
- cieľová funkcia : spoločensko - obchodno – obslužná funkcia

Požiadavky:

- revitalizovať súčasnú objektovú skladbu stavieb nevhodne dotvárajúcich prostredie, možnosť architektonicky a stavebne upraviť v zmysle schváleného ÚP HC, s rešpektovaním historických dimenzií prostredia
- novostavby: prípustné len v prípade individuálneho posúdenia KPÚ + limitované využitie pozemkov, dodržať historické stavebné čiary, max. do výšky zástavby obchodného domu, dodržať výškovú gradáciu obchodného domu smerom na Z
- exteriérový výraz novostavieb – vychádzať z architektonického výrazu historického prostredia s možnosťou uplatnenia súčasných výrazových prostriedkov
- komunikačné plochy zachovať, obnoviť a udržiavať vo funkčno-účelovej kombinácii spevnených plôch a zelene
- pre blok platia aj Všeobecné požiadavky pre pamiatkové územie PZ Martin (body č. G1.1. – G1.8.)

BL 3

Požiadavky pre stavebný blok vymedzený Sokolíkovou ulicou (od S), Hviezdoslavovou ulicou (od V), Kohútovou ulicou (od J) a Námestím SNP (od Z)

Popis bloku:

- *blok je tvorený súvislou radovou uličnou zástavbou novodobých objektov polyfunkčných domov poisťovní, západnými fasádami osadenými na uličnú čiaru Námestia SNP s bočnými uličnými krídlami, orientovanými do historickej Smrtnej ulice na J a do Sokolíkovej ulice na S. V SV nároží bloku je situovaný novodobý objekt Hotela Turiec – najvyššia solitérna stavba mestskej pamiatkovej zóny*
- *stavby vymedzujú v bloku voľné nezastavané nádvorcia a ostatné plochy (spevnené plochy parkovísk a plochy zelene)*

Funkčné využitie:

- historická funkcia: obytná, obchod, administratívno-správna, drobná remeselnoroľnícka výroba
- súčasná funkcia: prevažne spoločensko–obslužná, obchodná a obytná funkcia
- cieľová funkcia : spoločensko-obslužná, obchodná a obytná funkcia

Požiadavky:

- zachovať a udržiavať objektovú skladbu - existujúcu radovú uličnú zástavbu polyfunkčných objektov poisťovní do Námestia SNP s bočnými krídlami ukončujúcimi objektmi vo východnej časti parcel
- zachovať v princípe existujúce a doplniť novostavbami nezastavané parcely po obidvoch stranách historickej Smrtnej ulice systémom pôvodnej asanovanej radovej zástavby
- novostavby: max. 3+1 (obytné podkrovie) s polyfunkčným parterom, (max. výška zástavby do výšky poisťovne Allianz a.s.) podľa individuálneho posúdenia KPÚ, + dodržať gradáciu hmôt smerom na východnú stranu bloku
- max. výška zástavby musí byť v zmysle záväzných regulatívov ÚP HC
- prestrešenie novostavieb: strechy s optimálnym sklonom strešných rovín do 35° s hrebeňom paralelným s uličnou čiarou nezastavaných pozemkov
- presvetlenie podkroví: prioritne strešné okná
- hmotu existujúceho objektu Hotela Turiec nezvyšovať

- exteriérový výraz novostavieb – vychádzať z architektonického výrazu historického prostredia MPZ s možnosťou uplatnenia súdobých výrazových prostriedkov
- pri dostavbách požadovať drobnú architektonickú mierku fasád s parametrom nepresahujúcim 15 metrov šírky fasády
- plochy nádvorí a ostatných plôch zachovať, obnoviť a udržiavať vo funkčno-účelovej kombinácii spevnených plôch parkovísk a zelene
- pre blok platia aj Všeobecné požiadavky pre pamiatkové územie PZ Martin (body č. G1.1. – G1.8.)

BL 4

Požiadavky pre stavebný blok vymedzený Kmeťovou ulicou (od S), Štefánikovou ulicou (od V), Námestím SNP (od J) a ulicou 29.augusta (od Z)

Popis bloku:

- *blok je tvorený súvislou radovou uličnou zástavbou troch stredných objektov meštianskych domov, osadenými medzi dvomi uličnými čiarami Štefánikovej ulice a ulice 29.augusta, ukončenými dvomi objektmi bánk – Slovenskej sporiteľne a.s. na S strane a Uni Credit Bank a.s. na J strane*
- *v bloku sú situované objekty NKP – dva bankové domy: SLSP a.s. (bývala Tatrabanka) UCB a.s. (bývala Roľnícka vzájomná pokladňa) a objekty vhodné dotvárajúce prostredie (bývalé meštianske domy)*
- *stavby vymedzujú v bloku voľné nezastavané plochy pešej zóny s upravenou zeleňou v rámci dláždených plôch s výtvarnými dielami súsoší: Jánošíkovej družiny na J strane a Turčianskych dobrovoľníkov na S strane (objekt NKP)*

Funkčné využitie:

- historická funkcia: obytná, obchod, administratívno-správna, drobná remeselná výroba
- súčasná funkcia: prevažne spoločensko–obslužná, obchod, obytná funkcia
- cieľová funkcia : spoločensko-obytno-obslužná, obchodná

Požiadavky:

- zachovať a udržiavať existujúcu radovú obojstranne uličnú zástavbu meštianskych objektov v strede s ukončujúcimi bankovými objektmi NKP
- zachovať v princípe existujúce uzavreté stavebné uličné čiary bez možnosti umiestnenia novostavieb
- zachovať a udržiavať súčasné sochárske výtvarné diela v predpolí bankových objektov: na J strane ako vhodné dotvárajúce prostredie a na S strane ako objekt NKP
- stavebné úpravy: podľa individuálneho posúdenia KPÚ + limitovane využité podkrovie, dodržať gradáciu hmôt smerom na J
- prestrešenie: strechy s optimálnym sklonom strešných rovín max. do 35°; s hrebeňom paralelným so Štefánikovou ulicou a ulicou 29. augusta
- presvetlenie podkroví: prioritne strešné okná
- exteriérový výraz stavebných úprav – v princípe vychádzať z architektonického výrazu NKP a meštianskych domov možnosťou uplatnenia súdobých výrazových prostriedkov
- plochy pešej zóny zachovať a udržiavať vo funkčno-účelovej kombinácii spevnených dláždených plôch a zelene

- pre blok platia aj Všeobecné požiadavky pre pamiatkové územie PZ Martin (body č. G1.1. – G1.8.)

BL 5

Požiadavky pre stavebný blok vymedzený Kmeťovou ulicou (od S), ulicou 29.augusta (od V), Daxnerovou ulicou (od J) a Mudroňovou ulicou (od Z)

Popis bloku:

- *blok je tvorený historickou radovou uličnou zástavbou ulice 29. augusta objektov poschodových meštianskych domov a prízemných remeselnícko-roľníckych domov s prelukou v strednej časti ulice (na šírku 4 pôvodných parciel domov) smerom J na Námestie SNP ukončenou nárožným objektom NKP - Bývalým Župným domom, osadeným pred uličnú čiaru ostatných domov, a na opačnej strane S smerom nárožným objektom bývalej kníhtlačiarne J. Gašparíka*
- *v zadnej (Z) časti bloku je realizovaná pozdĺž uličných čiar zástavba samostatne stojacich domov s dominantným objektom Pošty v SZ nároží bloku a urbanisticky nevhodná novodobá stavba objektu bývalej Slovenskej poisťovne v strede bloku*
- *v bloku je situovaný jediný objekt NKP – Turčianska galéria, bývalý Župný dom*
- *stavby po obvode bloku s dvornými krídlami radovej zástavby ulice 29. augusta vymedzujú voľné nezastavané nádvorcia a ostatné plochy vo vnútri bloku*
- *blok má narušený urbanistický priestor na mieste asanovanej historickej radovej zástavby v strede ulice 29. augusta*

Funkčné využitie:

- historická funkcia: obytná, obchod, administratívno-správna, drobná remeselnícko-roľnícka výroba
- súčasná funkcia: spoločensko–obslužná, administratívno-správna, obchod
- cieľová funkcia : spoločensko-obytno-obslužná

Požiadavky:

- zachovať a udržiavať objekt NKP – Turčianskej galérie s príľahlou záhradou a historickým oplotením a existujúcu radovú uličnú zástavbu ulice 29. augusta
- v rámci možností rehabilitovať existujúcu radovú uličnú zástavbu s dvorovými krídlami na ulici 29. augusta, vrátane narušeného priestoru asanovanej zástavby v strede ulice
- novostavby: max. tri nadzemné podlažia podľa individuálneho posúdenia KPÚ, + limitovane využité podkrovie
- max. výška zástavby musí byť v zmysle záväzných regulatívov ÚP HC
- prestrešenie novostavieb: strechy s optimálnym sklonom strešných rovín max. do 35° s hrebeňom paralelným s uličnou čiarou
- presvetlenie podkroví: prioritne strešné okná
- hrebene striech dvorových krídiel a zadných objektov nesmú prevýšiť strešné hrebene hlavných objektov do ulice
- exteriérový výraz novostavieb – v princípe vychádzať z architektonického výrazu objektov ulice 29. augusta s možnosťou uplatnenia súdobých výrazových prostriedkov
- plochy nádvorí a ostatných plôch zachovať, obnoviť a udržiavať vo funkčno-účelovej kombinácii spevnených plôch a zelene

- pre blok platia aj Všeobecné požiadavky pre pamiatkové územie PZ Martin (body č. G1.1. – G1.8.)

BL 6

Požiadavky pre stavebný blok vymedzený Kmeťovou ulicou (od S), Moskovskou ulicou (od V), Sokolíkovou ulicou (od J) a Štefánikovou ulicou (od Z)

Popis bloku:

- *blok je tvorený historickou radovou uličnou zástavbou Štefánikovej ulice objektov poschodových meštianskych domov a prízemných remeselnícko-roľníckych domov, smerom J na Námestie SNP ukončenou nárožným objektom NKP - bývalou Mestskou sporiteľňou, dnes bankovým domom VÚB a.s. a na opačnej strane S smerom nárožným objektom banky OTP a.s.*
- *v zadnej (V) časti bloku je realizovaná pozdĺž uličných čiar zástavba samostatne stojacich budov: štyroch bytových domov so sgrafítovou výzdobou na Moskovskej ulici, objektu Kina Moskva v SV nároží bloku a Potraviny Jednota na S strane Kmeťovej ulice*
- *v bloku je situovaný jediný objekt NKP – VÚB a.s., bývalá Mestská Sporiteľňa*
- *stavby po obvode bloku s dvornými krídlami radovej zástavby Štefánikovej ulice vymedzujú voľné nezastavané nádvoria a ostatné plochy vo vnútri bloku a vnútornú zásobovaciu komunikáciu ukončujúcu parcely historickej radovej zástavby Štefánikovej ulice*

Funkčné využitie:

- historická funkcia: obytná, obchod, administratívno-správna, drobná remeselnícko-roľnícka výroba
- súčasná funkcia: spoločensko–obslužná, administratívno-správna, obchod
- cieľová funkcia : spoločensko-obytno-obslužná

Požiadavky:

- zachovať a udržiavať objekt NKP – bankový dom VÚB a.s. a existujúcu radovú uličnú zástavbu historickej Štefánikovej ulice
- v rámci možností rehabilitovať radovú uličnú zástavbu s dvorovými krídlami na Štefánikovej ulici, vrátane doplnenia novodobej ukončujúcej zástavby pozdĺž novej zásobovacej komunikácie
- novostavby: max. tri nadzemné podlažia podľa individuálneho posúdenia KPÚ, + limitovane využité podkrovie
- max. výška zástavby musí byť v zmysle záväzných regulatívov ÚP HC
- prestrešenie novostavieb: strechy s optimálnym sklonom strešných rovín max. do 35° s hrebeňom paralelným s uličnou čiarou
- presvetlenie podkroví: prioritne strešné okná
- hrebene striech dvorových krídiel a zadných objektov nesmú prevýšiť strešné hrebene hlavných objektov do ulice
- exteriérový výraz novostavieb – v princípe vychádzať z architektonického výrazu objektov Štefánikovej ulice s možnosťou uplatnenia súdobých výrazových prostriedkov
- plochy nádvorí a ostatných plôch zachovať, obnoviť a udržiavať vo funkčno-účelovej kombinácii spevnených plôch a zelene

- pre blok platia aj Všeobecné požiadavky pre pamiatkové územie PZ Martin (body č. G1.1. – G1.8.)

BL 7

Požiadavky pre stavebný blok vymedzený Kmeťovou ulicou (od S), Mudroňovou ulicou (od V), Daxnerovou ulicou (od J) a Moyzesovou ulicou (od Z)

Popis bloku:

- *blok je tvorený historickou radovou uličnou zástavbou Kmeťovej ulice troch objektov poschodových polyfunkčných domov (v SV nároží bývalý Hotel Slovan, strede, bývalý dom Jesenských, neskôr adaptovaný SLSP a.s. a v SZ nároží novodobý bytový do zástavby samostatne stojacich rodinných a bytových domov Moyzesovej ulice, v strede ktorej sa nachádza prízemný objekt NKP – Múzeum kultúry Čechov na Slovensku, bývalý dom Horákovcov*
- *v J a V časti bloku je realizovaná pozdĺž uličných čiar zástavba samostatne stojacich novodobých budov: siedmich panelových bytových domov na Daxnerovej a Mudroňovej ulici, v JV nároží bloku je objekt prízemných Potravín s pasážou*
- *stavby samostatne stojace po obvode bloku a objekty radovej zástavby Kmeťovej ulice vymedzujú voľné nezastavané nádvorcia a ostatné plochy vo vnútri bloku s vnútornou obslužnou komunikáciou pre prízemné objekty Materskej školy v strede*

Funkčné využitie:

- historická funkcia: obytná, obchod, drobná remeselno-roľnícka výroba
- súčasná funkcia: spoločensko–obslužná, administratívno–správna, obchod, škola
- cieľová funkcia : spoločensko-obytno-obslužná-školská

Požiadavky:

- zachovať a udržiavať objekt NKP – Múzeum kultúry Čechov na Slovensku, bývalý dom Horákovcov a existujúcu radovú uličnú zástavbu historickej Kmeťovej ulice
- v rámci možností rehabilitovať radovú uličnú zástavbu na Moyzesovej ulici
- prípadné novostavby: max. do výšky korunnej rímsy bývalého Hotela Slovan podľa individuálneho posúdenia KPÚ, + limitovane využité podkrovia
- prestrešenie novostavieb: strechy s optimálnym sklonom strešných rovín max. do 35° s hrebeňom paralelným s uličnou čiarou
- presvetlenie podkrovia: prioritne strešné okná
- exteriérový výraz novostavieb – v princípe vychádzať z architektonického výrazu objektov Kmeťovej ulice s možnosťou uplatnenia súdobých výrazových prostriedkov
- plochy nádvorí a ostatných plôch zachovať, obnoviť a udržiavať vo funkčno-účelovej kombinácii spevnených plôch a zelene
- pre blok platia aj Všeobecné požiadavky pre pamiatkové územie PZ Martin (body č. G1.1. – G1.8.)

BL 8

Požiadavky pre stavebný blok vymedzený Kmeťovou ulicou (od S), Hviezdoslavovou ulicou (od V), Sokolíkovou ulicou (od J) a Moskovskou ulicou (od Z)

Popis bloku:

- *blok je tvorený takmer súvislou zelenou plochou parku s hlavnou vnútornou komunikačnou S-J osou pre peších smerujúcou na J strane ku vstupu do Hotela Turiec a na S strane ukončenou nepravidelnou fontánou s drobnou architektúrou detského ihriska.*
- *v bloku nie sú situované objekty NKP*
- *jednotlivé stavby drobnej parkovej architektúry sú na voľných nezastavaných pozemkoch parkovej a ostatnej plochy*

Funkčné využitie:

- historická funkcia: drobná remeselno-roľnícka a roľnícka výroba
- súčasná funkcia: spoločensko–oddychová, park
- cieľová funkcia : spoločensko–oddychová, park

Požiadavky:

- zachovať a udržiavať objektovú skladbu - existujúcu parkovú zeleň s drobnou architektúrou a novodobou fontánou
- pre blok platia aj Všeobecné požiadavky pre pamiatkové územie PZ Martin (body č. G1.1. – G1.8.)

BL 9

Požiadavky pre stavebný blok vymedzený budovou I. Matice Slovenskej (od S), Štefánikovou ulicou (od V), Kmeťovou ulicou (od J) a Divadelnou ulicou (od Z)

Popis bloku:

- *blok je tvorený dláždenými (na J strane) a parkovými (na S strane) plochami pešej zóny s drobnou architektúrou, medzi ktorými je novodobý objekt Millenia so sklenenými fasádami a veľkoplošným reklamným zariadením na streche*
- *voľné nezastavané plochy pešej zóny vznikli asanáciou pôvodnej radovej uličnej zástavby medzi Štefánikovou a Divadelnou ulicou*

Funkčné využitie:

- historická funkcia: obytná, obchod, drobná remeselno-roľnícka
- súčasná funkcia: prevažne spoločensko–oddychová, obchod
- cieľová funkcia : spoločensko-obytno-obslužná

Požiadavky:

- zachovať a udržiavať objektovú skladbu – pešia zóna s drobnou architektúrou a novodobým objektom Milénia
- pri objekte Millénia zachovať transparentnosť a hmotovú skladbu objektu, neumiestňovať reklamné, informačné a technické zariadenia, prípadná asanácia objektu je prípustná
- prípadné novostavby nie sú vhodné
- plochy pešej zóny zachovať a udržiavať vo funkčno-účelovej kombinácii spevnených plôch a zelene
- pre blok platia aj Všeobecné požiadavky pre pamiatkové územie PZ Martin (body č. G1.1. – G1.8.)

BL 10

Požiadavky pre stavebný blok vymedzený Hroboňovou ulicou a Memorandovým námestím (od S), Štefánikovou a Divadelnou ulicou (od V), Kmeťovou ulicou (od J) a Mudroňovou ulicou (od Z)

Popis bloku:

- *blok je tvorený historickou radovou uličnou zástavbou Divadelnej ulice objektov Divadla SKD - bývalého Národného domu, novodobého Štúdia, poschodových meštianskych domov a prízemných remeselnícko-roľníckych domov s 2 prelukami v strednej časti ulice (prvá pri Štúdiu na šírku 2 pôvodných parciel domov, druhá pri poslednom dome v Sukončení ulice na šírku 4 pôvodných parciel domov), ktoré vznikli po asanácii pôvodnej zástavby, ďalej pokračuje zástavbou Štefánikovej ulice náročnou historickou budovou I. budovy Matice Slovenskej a samostatnou stavbou fary ev. a. v. . Na Memorandovom námestí prechádza do zástavby samostatne stojacich školských budov: pôvodného Zborového domu a prvého slovenského gymnázia, ktorá pokračuje v nároží Hroboňovej a Mudroňovej ulice budovou Základnej školy a zástavbou samostatných vilových rodinných domov Mudroňovej ulice ukončenej na nároží s Kmeťovou ulicou historickou I budovou Slovenského národného múzea.*
- *v strednej časti bloku je realizovaná urbanisticky nevhodná zástavba samostatne stojacich objektov Materskej školy a novodobá stavba objektu Turčianskej knižnice*
- *v bloku je situovaných sedem objektov NKP : Divadlo SKD - bývalý Národný dom, remeselnícky dom Lilgovský, meštiansky dom Beňuškovský, Múzeum SNLM – bývala I. budova Matice Slovenskej s areálom, fara ev. a.v., Biblická škola – bývalé prvé slovenské gymnázium a Múzeum A. Kmeťa – bývalá I. budova Slovenského národného múzea*
- *stavby po obvode bloku s dvornými krídlami radovej zástavby Divadelnej ulice vymedzujú voľné nezastavané nádvorcia a ostatné plochy vo vnútri bloku*
- *blok má narušený urbanistický priestor na mieste asanovanej historickej radovej zástavby Divadelnej ulice a v strede bloku pokračujúcimi objektmi Materskej školy*

Funkčné využitie:

- **historická funkcia:** obytná, kultúrno-spoločenská, muzeálna, školská, cirkevná, obchodná, drobná remeselno-roľnícka výroba
- **súčasná funkcia:** spoločensko-kultúrna, muzeálna, školská, cirkevná, obchodná, obytná, športová
- **cieľová funkcia :** spoločensko-kultúrna, muzeálna, školská, cirkevná, obchodná, obytná

Požiadavky:

- zachovať, obnovovať a udržiavať objekty NKP a existujúcu radovú uličnú zástavbu Divadelnej ulice
- v rámci možností rehabilitovať existujúcu radovú uličnú zástavbu s dvorovými krídlami na Divadelnej ulici, vrátane narušeného priestoru asanovanej zástavby v strede ulice
- novostavby: max. tri nadzemné podlažia do výšky korunných ríms Divadla a I. Budovy MS podľa individuálneho posúdenia KPÚ, + limitovane využité podkrovie

- prestrešenie novostavieb: strechy s optimálnym sklonom strešných rovín max. do 35° s hrebeňom paralelným s uličnou čiarou
- max. výška zástavby musí byť v zmysle záväzných regulatívov ÚP HC
- presvetlenie podkroví: prioritne strešné okná
- hrebene striech dvorových krídiel a zadných objektov nesmú prevýšiť strešné hrebene hlavných objektov do ulice
- exteriérový výraz novostavieb – v princípe vychádzať z architektonického výrazu objektov Divadelnej ulice s možnosťou uplatnenia súdobých výrazových prostriedkov
- plochy nádvorí a ostatných plôch zachovať, obnoviť a udržiavať vo funkčno-účelovej kombinácii spevnených plôch a zelene
- pre blok platia aj Všeobecné požiadavky pre pamiatkové územie PZ Martin (body č. G1.1. – G1.8.)

BL 11

Požiadavky pre stavebný blok vymedzený Tóthovou ulicou (od S), ulicami Štúrovej štvrte (od V), Kmeťovou ulicou (od J) a Štefánikovou ulicou (od Z)

Popis bloku:

- *blok je tvorený historickou radovou uličnou zástavbou Štefánikovej ulice objektov poschodových meštianskych domov, smerom J ku Kmeťovej ulici ukončenou nárožným objektom Obchodného centra St. Martin – bývalým radovým meštianskym domom notár Pivku a na opačnej strane S smerom novodobým objektom polyfunkčné domu s arkierom v nároží, ďalej pokračuje dvomi samostatne stojacimi objektmi NKP – Vilou pamätnou rodiny Mudroňovsko-Halašovskej a vilou Dr. Kohúta, dnes Detské sanatórium.*
- *v bočných častiach bloku (J a S) je realizovaná pozdĺž uličných čiar (J a S) zástavba samostatne stojacich budov: dvoch prízemných rodinných domov na Kmeťovej ulici, objektu novodobej Tatrabanky v SZ nároží bloku a dva vilové rodinné domy na Tóthovej ulici, stredný bol pôvodne vilou J. Lepíka, dnes Centrom cirkvi adventistov siedmeho dňa*
- *v bloku sú situované dva objekty NKP – Vila rodiny Mudroňovsko-Halašovskej a vila Dr. Kohúta, dnes Detské sanatórium*
- *stavby po obvode bloku s dvornými krídlami radovej zástavby Štefánikovej ulice vymedzujú voľné nezastavané nádvoria a ostatné plochy vo vnútri bloku a vnútornú zásobovacu komunikáciu ukončujúcu parcely historickej radovej zástavby Štefánikovej ulice*
- *blok má narušený urbanistický priestor na mieste asanovanej historickej radovej zástavby Štefánikovej ulice v strede ulice*

Funkčné využitie:

- historická funkcia: obytná, obchod, administratívno-správna, cirkevná, drobná remeselná-roľnícka výroba
- súčasná funkcia: spoločensko-obslužná, obchodná, obytná, školská
- cieľová funkcia : spoločensko-obytno-obslužná, obchodná

Požiadavky:

- zachovať, obnovovať a udržiavať objekty NKP – Meštiansky dom rodiny Mudroňovsko-Halašovskej a vila Dr. Kohúta, dnes Detské jasle a existujúcu radovú uličnú zástavbu historickej Štefánikovej ulice

- v rámci možností rehabilitovať radovú uličnú zástavbu s dvorovými krídlami na Štefánikovej ulici, prípadne na Kmeťovej ulici, vrátane doplnenia novodobej ukončujúcej zástavby pozdĺž vnútornej obslužnej komunikácie
- novostavby: max. tri nadzemné podlažia do výšky rímsy objektu Obchodného centra na nároží ulíc Štefánikovej a Kmeťovej, resp. podľa individuálneho posúdenia KPÚ, + limitovane využité podkrovie
- max. výška zástavby musí byť v zmysle záväzných regulatívov ÚP HC
- prestrešenie novostavieb: strechy s optimálnym sklonom strešných rovín max. do 35° s hrebeňom paralelným s uličnou čiarou
- presvetlenie podkroví: prioritne strešné okná
- hrebene striech dvorových krídiel a zadných objektov nesmú prevýšiť strešné hrebene hlavných objektov do ulice
- exteriérový výraz novostavieb – v princípe vychádzať z architektonického výrazu objektov Štefánikovej ulice s možnosťou uplatnenia súdobých výrazových prostriedkov
- plochy nádvorí a ostatných plôch zachovať, obnoviť a udržiavať vo funkčno-účelovej kombinácii spevnených plôch a zelene
- pre blok platia aj Všeobecné požiadavky pre pamiatkové územie PZ Martin (body č. G1.1. – G1.8.)

BL 12

Požiadavky pre stavebný blok vymedzený Škultétyho ulicou (od S), Mudroňovou ulicou (od V), Kmeťovou ulicou (od J) a Kuzmányho ulicou (od Z)

Popis bloku:

- *blok je tvorený historickou radovou uličnou zástavbou Kmeťovej ulice v JV nároží s objektom NKP Centrom voľného času Kamarát - bývalej Advokátskej komory, pokračuje piatimi meštianskymi a remeselníckymi domami po Kuzmányho ulicu, kde je kombinovaná pôvodná radová zástavba so samostatnými domami až po objekt Penziónu Čierna pani, za ktorým sú samostatné objekty (bytový dom, Múzeum M. Benku, Hasičský dom) so stavebnou čiarou odsadenou od ulice. Ďalej nadväzuje zástavba piatich samostatných bytových úradníckych domov orientovaných do Kuzmányho, Škultétyho a Mudroňovej ulice a pokračuje systémom samostatne stojacich objektov s odsadenou stavebnou čiarou od Mudroňovej ulice (Základná umelecká škola, vilové, bytové a polyfunkčné domy), až po objekt bytového domu napojený na bývalú Advokátsku komoru zo S strany formou radovej zástavby*
- *v strednej časti bloku je realizovaná urbanisticky nevhodná zástavba samostatne stojacich objektov Školskej jedálne, novodobá stavba administratívneho objektu Transmisii a.s., garáží a skladov*
- *v bloku sú situované tri objekty NKP : Centrum voľného času Kamarát - bývalá Advokátska komora, Múzeum M. Benku a Hasičský dom*
- *stavby po obvode bloku s dvornými krídlami radovej zástavby Kmeťovej ulice vymedzujú voľné nezastavané nádvoria a ostatné plochy vo vnútri bloku*

Funkčné využitie:

- historická funkcia: obytná, obchod, administratívno-správna, školská, muzeálna, drobná remeselno-rolnícka výroba
- súčasná funkcia: spoločensko-obslužná, obchodná, obytná, školská, muzeálna
- cieľová funkcia : spoločensko-obytno-obslužná, obchodná, školská, muzeálna

Požiadavky:

- zachovať, obnovovať a udržiavať objekty NKP : Centrum voľného času Kamarát - bývalá Advokátska komora, Múzeum M. Benku a Hasičský dom a existujúcu radovú uličnú zástavbu historickej Kmeťovej ulice
- v rámci možností rehabilitovať radovú uličnú zástavbu s dvorovými krídlami na Ul. Kuzmány po objekt Penziónu Čierna Pani č. parcel KN 998/1, 1001, 1002, 1005
- novostavby: max. tri nadzemné podlažia do výšky rímsy objektu Centra voľného času Kamarát na nároží ulíc Mudroňovej a Kmeťovej, resp. podľa individuálneho posúdenia KPÚ, + limitovane využité podkrovie
- prestrešenie novostavieb: strechy s optimálnym sklonom strešných rovín max. do 35° s hrebeňom paralelným s uličnou čiarou
- presvetlenie podkroví: prioritne strešné okná
- hrebene striech dvorových krídiel a zadných objektov nesmú prevýšiť strešné hrebene hlavných objektov do ulice
- exteriérový výraz novostavieb – v princípe vychádzať z architektonického výrazu objektov Kmeťovej, Kuzmányho a Mudroňovej ulice s možnosťou uplatnenia súdobých výrazových prostriedkov
- stavebné úpravy bytových domov musia dodržiavať hmotové riešenie, tvar striech, výšku korunnej rímsy, tvar výplní otvorov a architektonicko-výtvarnú výzdobu fasád
- plochy nádvorí a ostatných plôch zachovať, obnoviť a udržiavať vo funkčno-účelovej kombinácii spevnených plôch a zelene
- pre blok platia aj Všeobecné požiadavky pre pamiatkové územie PZ Martin (body č. G1.1. – G1.8.)

BL 13

Požiadavky pre stavebný blok vymedzený Tóthovou ulicou (od S), Hviezdoslavovou ulicou (od V), Kmeťovou ulicou (od J) a Štúrovou štvrt'ou (od Z)

Popis bloku:

- *blok je tvorený uličnou zástavbou samostatne stojacich bytových a rodinných vilových domov Kmeťovej, Hviezdoslavovej a Tóthovej ulice, s objektmi NKP : Živena- bývalý Sociálny dom (v SV nároží bloku) a vily J. C. Hronského (v J polovici Hviezdoslavovej ulice) so stavebnou čiarou odsadenou od ulice .*
- *v strednej Z časti bloku je realizovaná urbanisticky nevhodná zástavba samostatne stojacich objektov novodobých bytových domov Štúrovej štvrti s tromi plochami zelene vo vnútri blokov, ukončujúcimi dvorné krídla radovej historickej zástavby Štefánikovej ulice v bloku č.11, vnútornou obslužnou komunikáciou*
- *v bloku sú situované dva objekty NKP : Živena- bývalý Sociálny dom , vila J. C. Hronského*
- *stavby po obvode bloku zástavby samostatne stojacich domov vymedzujú voľné nezastavané nádvoria a ostatné plochy vo vnútri bloku*

Funkčné využitie:

- historická funkcia: obytná, obchod, administratívno-správna, školská, drobná remeselno-roľnícka výroba
- súčasná funkcia: spoločensko–obslužná, obchodná, obytná, školská
- cieľová funkcia : spoločensko-obytno-obslužná, obchodná, školská

Požiadavky:

- zachovať, obnovovať a udržiavať objekty NKP : Živena- bývalý Sociálny dom , vila J. C. Hronského
- v rámci možností iniciovať radovú uličnú zástavbu na Kmeťovej ulici, nadväzujúcu na radovú zástavbu Kmeťovej ulice v bloku č. 11
- novostavby: max. tri nadzemné podlažia do výšky rímsy objektu Živeny na nároží ulíc Hviezdoslavovej a Tóthovej, resp. podľa individuálneho posúdenia KPÚ, + limitovane využité podkrovie
- prestrešenie novostavieb: strechy s optimálnym sklonom strešných rovín max. do 35° s hrebeňom paralelným s uličnou čiarou
- presvetlenie podkroví: prioritne strešné okná
- exteriérový výraz novostavieb – v princípe vychádzať z architektonického výrazu objektov Kmeťovej, Hviezdoslavovej a Tóthovej ulice s možnosťou uplatnenia súdobých výrazových prostriedkov
- stavebné úpravy bytových domov musia dodržiavať hmotové riešenie, tvar striech, výšku korunnej rímsy, tvar výplní otvorov a výtvarnú výzdobu fasád
- plochy nádvorí a ostatných plôch zachovať, obnoviť a udržiavať vo funkčno-účelovej kombinácii spevnených plôch a zelene
- pre blok platia aj Všeobecné požiadavky pre územie PZ Martin (Časť III., kap. A.) a tiež pre zeleň časť IV., kap.E.2.

BL 14

Požiadavky pre stavebný blok vymedzený Škultétyho ulicou (od S), Štefánikovou ulicou (od V), Memorandovým námestím a Hroboňovou ulicou (od J) a Mudroňovou ulicou (od Z)

Popis bloku:

- *blok je tvorený zástavbou samostatne stojacich objektov so stavebnými čiarami odsadenými od ulice, dvoch cirkevných NKP na Memorandovom námestí: Kostol ev. a.v. a budova Biblickej školy- bývalá ev. a.v. ľudová škola, ďalej polyfunkčným objektom Neografie a.s. (v SV nároží bloku) na nároží Štefánikovej a Škultétyho ulice, a samostatne stojacim objektom NKP na nároží Mudroňovej a Škultétyho ulice : II. budovy Matice Slovenskej (v SZ nároží bloku) s parkovo upravenou záhradou , oplotením a nevhodnou stavbou garáží v areáli*
- *v JV nároží bloku je plocha Memorandového námestia so spevnenými plochami doplnenými zeleňou*
- *v bloku sú situované tri objekty NKP : Kostol ev. a.v. , budova Biblickej školy- bývalá ev. a.v. ľudová škola a II. budovy Matice Slovenskej s areálom*
- *stavby po obvode bloku zástavby samostatne stojacich objektov vymedzujú voľné nezastavané nádvoria a ostatné plochy*

Funkčné využitie:

- historická funkcia: administratívno-správna, cirkevná, školská, zhromažďovacia, obchodná, výrobná-tlačiarenská, oddychová
- súčasná funkcia: spoločensko–obslužná, cirkevná, školská, zhromažďovacia, obchodná, výrobná-tlačiarenská, oddychová
- cieľová funkcia : spoločensko- -obslužná, cirkevná, obchodná, zhromažďovacia, školská, oddychová

Požiadavky:

- zachovať, obnovovať a udržiavať objekty NKP : Kostol ev. a.v. , budova Biblickej školy- bývalá ev. a.v. ľudová škola a II. budovy Matice Slovenskej s parkovo upravenou záhradou, stavebne upraviť objekt garáží
- presvetlenie podkroví: prioritne strešné okná

- stavebné úpravy objektov musia dodržiavať hmotové riešenie, tvar striech, výšku korunnej rímsy, tvar výplní otvorov a výtvarnú výzdobu fasád
- obnoviť Memorandové námestie so zeleňou a možným doplnením vhodnou drobnou architektúrou podľa individuálneho posúdenia KPÚ
- plochy nádvorí a ostatných plôch zachovať, obnoviť a udržiavať vo funkčno-účelovej kombinácii spevnených plôch a zelene
- pre blok platia aj Všeobecné požiadavky pre pamiatkové územie PZ Martin (body č. G1.1. – G1.8.)

BL 15

Požiadavky pre stavebný blok vymedzený Škultétyho ulicou (od S), Kúzmányho ulicou (od V), JZ hranicou Pamiatkovej zóny (od J) a Novákovou ulicou (od Z)

Popis bloku:

- *blok je tvorený zástavbou samostatne stojacich piatich bytových domov so stavebnými čiarami odsadenými od ulice, z toho troch objektov NKP v rade medzi ulicami Kuzmányho a Novákovou: 3 bytové domy s ateliérmi v podkroví – bývalé Tatra domy (pozdĺž JZ hranice pamiatkovej zóny) , dvoch bytových domov bývalých vojenských gážístov s prístupom od Škultétyho ulice, jedným prízemným domom do Kuzmányho ulice a stavbami radových garáží*
- *v bloku sú situované tri objekty NKP : 3 bytové domy s ateliérmi v podkroví a oplatením*
- *stavby po obvode bloku zástavby samostatne stojacich objektov vymedzujú voľné nezastavané nádvoria a ostatné plochy*

Funkčné využitie:

- historická funkcia: bytová, obchodná, oddychová
- súčasná funkcia: bytová, obchodná, oddychová
- cieľová funkcia : bytová, obchodná, oddychová

Požiadavky:

- zachovať, obnovovať a udržiavať objekty NKP : 3 bytové domy s ateliérmi v podkroví , možnosť stavebne upraviť objekty garáží v areáli
- presvetlenie podkroví: prioritne strešné okná
- stavebné úpravy objektov musia dodržiavať hmotové riešenie, tvar striech, výšku korunnej rímsy, tvar výplní otvorov a výtvarnú výzdobu fasád
- možnosť stavebne upraviť objekty radových garáží v areáli bytových domov
- plochy nádvorí a ostatných plôch zachovať, obnoviť a udržiavať vo funkčno-účelovej kombinácii spevnených plôch a zelene
- pre blok platia aj Všeobecné požiadavky pre pamiatkové územie PZ Martin (body č. G1.1. – G1.8.)

G.1.8.2 Požiadavky pre využitie komunikácií a verejných priestranstiev

Všeobecné požiadavky:

1. Komunikačná sieť ulíc a verejných priestranstiev v PZ Martin je daná a stavebným a historickým vývojom územia definovaná, fixne daná a stabilizovaná.
2. Akékoľvek zásadné zmeny v komunikačnej sieti historického jadra mesta Martin sú nežiadúce.

3. Námestie sv. SNP ako celok je dominantným priestorom – jadrom s hlavnou ulicou celej komunikačnej siete pamiatkového územia.
4. Severojužné pozdĺžne línie ulíc sú v kompozícii nadradené priečnym uliciam.
5. Zachovať a regenerovať vyvinutý pozdĺžny a priečny profil jednotlivých ulíc.
6. Zachovať historicky vyvinuté výškové členenie a modeláciu terénu na všetkých uliciach.
7. Zachovať a v opodstatnených prípadoch obnoviť funkciu parteru fasád v celom rozsahu ulice.
8. Úpravu komunikácií riešiť vo väzbe na šírkové pomery ulíc.
9. Rešpektovať nivelety existujúcich vstupov do objektov, výškové rozdiely prednostne riešiť v rámci dispozície objektu.
10. Umiestnenie sezónnych terás a sedení je viazané na letnú sezónu, pričom konkrétne podmienky určuje osobitné VZN mesta Martin č.94/2011 o podmienkach umiestnenia, povoľovania a prevádzkovania letných a celoročných terás na území mesta Martin, schválené uznesením Mestského zastupiteľstva v Martine č.162/11 zo dňa 27.10.2011

H. Všeobecné záverečné ustanovenia

H.1. Spolupráca a účasť orgánov, organizácií a samosprávy na regenerácii pamiatkového územia

1. Za účelom zachovania, regenerácie a prezentácie Pamiatkovej zóny v meste Martin je nevyhnutná úzka súčinnosť a komplexná spolupráca orgánov štátnej správy, obecnej samosprávy a verejnej správy. Prioritný záujem na zachovaní pamiatkového fondu a regenerácii PZ Martin je kladený na miestne štruktúry – Útvar hlavného architekta mesta Martin, Mesto Martin, v spolupráci s príslušnými odbormi Žilinského samosprávneho kraja, Regionálnej a rozvojovej agentúry, inými odbornými inštitúciami a občianskymi združeniami.
2. Najdôležitejšia a najzodpovednejšia úloha pri zachovaní a regenerácii pamiatkového fondu PZ Martin je v rukách vlastníkov národných kultúrnych pamiatok a ostatných nehnuteľností v pamiatkovom území – fyzických, resp. právnických osôb, ktorých spolupráca s príslušnými štátnymi orgánmi, organizáciami a samosprávou je základným predpokladom zachovania a regeneráciu pamiatkového fondu na území PZ Martin.
3. Úlohy Krajského pamiatkového úradu Žilina, pracovisko Martin pri zabezpečovaní ochrany a regenerácie PZ Martin určuje zákon NR SR č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov. Krajský pamiatkový úrad je podľa § 11, ods. 1. v prvom stupni vecne príslušným správnym orgánom, ktorý rozhoduje o právach a povinnostiach právnických osôb a fyzických osôb na úseku ochrany pamiatkového fondu. Krajský pamiatkový úrad ďalej podľa § 11 ods. 2:
 - a) sleduje stav a využívanie pamiatkového fondu a vykonáva štátny dohľad nad zabezpečením ochrany pamiatkového fondu,
 - b) vypracúva podklady súvisiace s prípravou územnoplánovacej dokumentácie pre príslušné orgány štátnej správy a spolupracuje s nimi pri príprave projektovej a reštaurátorskej dokumentácie na záchranu a obnovu kultúrnych pamiatok a pamiatkových území,
 - c) poskytuje krajským úradom a okresným úradom na ich požiadanie, ako aj samosprávnym krajom a obciam výpisy z Ústredného zoznamu pamiatkového fondu (ďalej len “ústredný zoznam”) podľa ich územných obvodov,
 - d) usmerňuje činnosti právnických osôb a fyzických osôb pri záchrane, obnove a využívaní pamiatkového fondu a poskytuje im odbornú a metodickú pomoc,
 - e) v nevyhnutných prípadoch zabezpečuje dočasnú odbornú úschovu hnutel'ných kultúrnych pamiatok,
 - f) poskytuje obci metodickú a odbornú pomoc pri evidovaní miestnych pamätihodností obce,
 - g) sleduje dodržiavanie tohto zákona a prijíma opatrenia na odstránenie nedostatkov pri ochrane pamiatkového fondu,
 - h) ukladá pokuty podľa § 42 a 43 zákona.
4. Úlohy a spoluprácu samosprávneho kraja a obce so štátnymi orgánmi pri zabezpečení podmienok na zachovanie, ochranu, obnovu a využívanie pamiatkového fondu určuje zákon NR SR č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov. Podľa § 13 cit. zákona samosprávny kraj vo svojom územnom obvode utvára podmienky na ochranu pamiatkového fondu, vyjadruje sa k návrhom na

vyhlásenie a zrušenie pamiatkových území a spolupracuje s orgánmi štátnej správy na ochranu pamiatkového fondu pri záchrane, obnove a využívaní kultúrnych pamiatok a pamiatkových území. Podľa § 14, ods. 1. cit. zákona obec utvára všetky podmienky potrebné na zachovanie, ochranu, obnovu a využívanie pamiatkového fondu na území obce. Podľa § 14, ods. 2. cit. zákona obec:

- a) dbá, aby vlastníci kultúrnych pamiatok konali v súlade s týmto zákonom,
- b) koordinuje budovanie technickej infraštruktúry sídiel s pamiatkovým územím,
- c) spolupôsobí pri zabezpečovaní úprav uličného interiéru a uličného parteru, drobnej architektúry, historickej zelene, verejného osvetlenia a reklamných zariadení tak, aby boli v súlade so zámermi na zachovanie a uplatnenie hodnôt pamiatkového územia,
- d) podporuje iniciatívy občanov a občianskych združení pri ochrane pamiatkového fondu,
- e) na základe výpisov z ústredného zoznamu vedie evidenciu pamiatkového fondu na území obce.

Podľa § 14, ods. 3. pamiatkového zákona obec môže utvárať zdroje na príspevky vlastníkom na záchranu a obnovu kultúrnych pamiatok nachádzajúcich sa na území obce. Podľa § 14, ods. 4. cit. zákona obec môže rozhodnúť o vytvorení a odbornom vedení evidencie pamätihodností obce. Do evidencie pamätihodností obce môžu byť zaradené okrem hnutelných vecí a nehnuteľných vecí aj kombinované diela prírody a človeka, historické udalosti, názvy ulíc, zemepisné a katastrálne názvy, ktoré sa viažu k histórii a osobnostiam obce. Zoznam evidovaných pamätihodností obce predloží obec na odborné a dokumentačné účely krajskému pamiatkovému úradu; ak ide o nehnuteľné veci, predloží zoznam aj stavebnému úradu.

H.2. Aktualizácia zásad

1. Zásady ochrany pamiatkového územia Pamiatková zóna v meste Martin budú aktualizované:
 - v prípade, ak v praxi dôjde k nejasnostiam v zásadných metodických prístupoch k ochrane pamiatkového fondu na území pamiatkovej zóny,
 - v prípade, že zásady neurčujú metodický prístup k zásadným okruhom ochrany obnovy a prezentácie pamiatkového fondu na území pamiatkovej zóny,
 - na základe zásadného rozšírenia poznania a zvýšenia úrovne vedeckých disciplín týkajúcich sa ochrany pamiatkového fondu,
 - v prípade zásadných urbanistických, architektonických, funkčných a iných zmien územia.
2. Zásady ochrany Pamiatkovej zóny v meste Martin je potrebné aktualizovať s optimálnou periodicitou a v potrebnom rozsahu, najmenej však raz za päť rokov.

H.3. Záver

Zásady ochrany pamiatkového územia Pamiatkovej zóny v meste Martin boli spracované na základe Usmernenia Pamiatkového úradu SR k spracovaniu výskumnej dokumentácie pamiatkových území transformovaného na dlhodobu uplatňovaný a zaužívaný osobitný prístup orgánu ochrany pamiatkového fondu v PZ Martin.

I. Grafická časť Zásad ochrany pamiatkového územia PZ Martin

Zoznam výkresov:

0. Základný informatívny výkres	M 1 : 2000
1. Širšie vzťahy	M 1 : 5 000
2. Slohová analýza objektov	M 1 : 2000
3. Stavebno-technický stav objektov	M 1 : 2000
4. Rozbor pamiatkových hodnôt objektov a priestorov v pamiatkovom území	M 1 : 2000
5. Zásady ochrany pamiatkového územia	M 1 : 2000
6. Historické mapy Martina	

J. Prílohy

1. Vyhláška Okresného úradu v Martine č.1/94 o vyhlásení územia mesta Martin za pamiatkovú zónu, zo dňa 20.10.1994
2. Pamiatková zóna Martin - Zásady ochrany pamiatkového územia – Fotodokumentácia /samostatná/
3. DVD nosič – textová časť, fotografická príloha a grafická časť PZ Martin – 1 ks
4. Stanovisko Pamiatkového úradu SR
5. Doložka platnosti Zásad ochrany pamiatkového územia Pamiatkovej zóny v meste Martin

Autori fotografií: Ing. arch. Karol Ďurian
 Ing. arch. Milan Marček

Miesto uloženia: Archív PÚ SR, Archív KPÚ Žilina, pracovisko Martin